

UNIVERZITA JANA AMOSA KOMENSKÉHO PRAHA

MAGISTERSKÉ KOMBINOVANÉ ŠTÚDIUM

2013–2015

DIPLOMOVÁ PRÁCA

Jaroslav Filip

Podpora výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach Reedukačného centra Košice

Praha 2015

Vedúci diplomovej práce: prof. PhDr. Štefan Vašek, CSc.

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

MASTER COMBINED (PART TIME) STUDIES

2013-2015

DIPLOMA THESIS

Jaroslav Filip

**The support of education, training and activization of
professional orientation of Roma youth at ISCED 2 in
terms of Re-education centre in Košice**

Prague 2015

The Diploma Thesis Work Supervisor:

prof. PhDr. Štefan Vašek, CSc.

Prehlásenie

Prehlasujem, že predložená diplomová práca je mojím pôvodným autorským dielom, ktoré som vypracoval samostatne. Celú literatúru a ďalšie zdroje, z ktorých som pri spracovaní čerpal, v práci riadne citujem a sú uvedené v zozname použitých zdrojov.

Súhlasím s prezenčným sprístupnením svojej práce v univerzitnej knižnici.

V Prahe dňa 2. septembra 2015

Jaroslav Filip

Podakovanie

Chcel by som poďakovať svojmu vedúcemu práce, prof. PhDr. Štefanovi Vašekovi, CSc. za ochotu viesť prácu, pripomienky, podporu, pochopenie a metodické vedenie pri tvorbe mojej diplomovej práce.

Svoju vďaku by som chcel adresovať najmä svojej mamke za starostlivosť a vytvorenie komfortných podmienok potrebných na koncipovanie práce, bez ktorých by diplomová práca nemohla vzniknúť. V neposlednom rade by som sa chcel úprimne poďakovať aj všetkým pedagógom a deťom oslovených reedukačných centier, ktorí ochotne spolupracovali pri vypíňaní dotazníkov.

Anotácia

Diplomová práca sa v teoretickej časti zaoberá špeciálnymi výchovnými zariadeniami pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy v Slovenskej republike, medzi ktoré patrí aj Reedukačné centrum v Košiciach. Práca stručne pojednáva o reedukácii a jej realizácii. Zvláštnu pozornosť venuje problematike výchovy, vzdelávania a profesijnej orientácii rómskej mládeže so špeciálnymi edukačnými potrebami a špecifickými poradenskými potrebami na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra. Prináša stručný prehľad tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Praktická časť prezentuje výsledky prieskumu realizovaného dotazníkovým šetrením v reedukačných centrách na Slovensku. Práca načrtáva možnosti využívania vlastnej náučnej prezentácie PowerPoint „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“ pri podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácii profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 v podmienkach Reedukačného centra v Košiciach. Cieľom predkladanej práce je dotazníkovým šetrením zmapovať na vybranej vzorke respondentov aktuálny stav profesionálnych záujmov rómskej mládeže na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra. Zistiť názory, postoje, vedomosti a predstavy cieľovej skupiny o vybraných aspektoch problematiky profesijnej orientácie, sveta a trhu práce ako aj o tradičných remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov. Identifikovať, čo chýba rómskym žiakom na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra z pohľadu podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie. Následne podľa identifikovaných výchovných a vzdelávacích potrieb navrhnúť a vyhotoviť vlastný koncepčný a metodický materiál – náučnú prezentáciu PowerPoint na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizáciu rómskej mládeže so špeciálnymi edukačnými potrebami a špecifickými poradenskými potrebami na úrovni ISCED 2 v podmienkach Reedukačného centra v Košiciach v oblasti profesijnej orientácie a načrtnúť možnosti jej uplatnenia v etopedickej praxi.

Kľúčové slová

Aktivizácia profesijnej orientácie rómskej mládeže, dotazníkové šetrenia, nižšie sekundárne vzdelávanie, podpora edukácie rómskych žiakov, prevýchova rómskej

mládeže, profesijná orientácia žiakov rómskeho etnika, reedukačné centrá, rómski žiaci, špeciálne edukačné potreby, špecifické poradenské potreby rómskych žiakov, typické spôsoby obživy Rómov.

Annotation

Master thesis in theoretical part deals with special educational facilities for the performance of institutional and protective education in the Slovak Republic, which include the re-education center in Kosice. It briefly discusses about the re-education and its implementation. Particular attention is given to issues of education, training and professional orientation of Roma youth with special educational needs and specific advisory needs at ISCED 2 in terms of re-education center. It gives a brief overview of traditional crafts, professions and jobs of Roma. The practical part presents the results of a questionnaire survey conducted by the inquiry in re-education centers in Slovakia. The work is about the possibilities of the use of their own educational presentations at Powerpoint, „the world of traditional crafts, professions, jobs and ways of living of the Roma" in support of education and activation of professional orientation of pupils of roma ethnicity at the level of ISCED 2 in terms of re-education centre in Košice. The aim of the work is questionnaire survey on the selected sample of respondents and find out the current status of the professional interests of the roma youth at ISCED 2 in the conditions of re-education centre. To determine opinions, attitudes, knowledge and perceptions of the target group on the selected aspects of the issues of professional orientation, the world and the labour market as well as about the traditional trades, professions and jobs of the Roma. Identify what is missing for roma pupils at ISCED 2 in the conditions of re-education centre from the point of view of support of education and an activist professional orientation. Subsequently, according to the identified educational and training needs to design and make their own conceptual and methodological material - educational presentation at Power Point to support the education, training and activation of the roma youth with special educational needs and the specific counselling needs at the level of ISCED 2 in terms of re-education centre in Košice in the field of professional orientation and outline the possibilities of its application in practice.

Key words

Activation of professional orientation of Roma youth, lower secondary education, professional orientation of Roma pupils, re-education centre, re-education of Roma

youth, Roma pupils, special advisory needs of Roma pupils, special educational needs, support of education of Roma youth, typical ways of livelihood of Roma, questionnaire survey.

OBSAH

ÚVOD	12
TEORETICKÁ ČASŤ	15
1 ŠPECIÁLNE VÝCHOVNÉ ZARIADENIA PRE VÝKON OCHRANNEJ A ÚSTAVNEJ VÝCHOVY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE, ICH CIELE, ÚLOHY, FUNKCIE A POSLANIA	15
1.1 Špeciálne výchovné zariadenia pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy v Slovenskej republike	15
1.2 Nárýs cieľov, funkcií, úloh a poslania špeciálnych výchovných zariadení pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy	15
1.3 Reedukačné centrum	17
1.3.1 Reedukačné centrum v Košiciach – stručná charakteristika a popis jeho zamerania	19
2 REEDUKÁCIA A JEJ REALIZÁCIA V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA	21
2.1 Terminologické vymedzenie pojmu reedukácia (prevýchova)	21
2.2 Činitelia a realizátori reedukácie (prevýchovy)	22
2.3 Proces a ciele reedukácie (prevýchovy)	22
2.4 Organizačné formy reedukácie (prevýchovy)	23
2.5 Prostriedky reedukácie (prevýchovy)	24
2.6 Špeciálnopedagogické zásady, zásady reedukácie (prevýchovy)	24
2.7 Metódy reedukácie (prevýchovy)	25
3 K PROBLEMATIKE VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA	27
3.1 Teoretické východiská výchovy, vzdelávania a reedukácie (prevýchovy) Rómov	27
3.2 Aktuálne trendy a stratégie vzdelávania Rómov v českom a slovenskom školstve	28
3.3 Stručný popis pedagogicko-psychologickej charakteristiky žiakov rómskeho etnika	31
3.4 Vplyv školskej úspešnosti na osobnosť rómskeho dieťaťa, jeho profesionálnu kariéru a uplatnenie na trhu práce	34
3.5 Reedukácia (prevýchova) rómskych žiakov a špeciálne edukačné potreby	35
3.6 Špeciálnopedagogické poradenstvo a výchovný poradca	38
3.6.1 Prístup výchovného poradcu k profesijnej orientácii rómskej mládeže	40
3.6.2 Kariérne poradenstvo a profesijná orientácia rómskej mládeže	42

3.7 Predpoklady a podmienky úspešnej reedukácie (prevýchovy) a profesijnej orientácie rómskej mládeže	44
---	----

4 STRUČNÝ PREHĽAD TRADIČNÝCH RÓMSKYCH REMESIEL, PROFESÍ A ZAMESTNANÍ RÓMOV AKO VÝCHODISKO A PROSTRIEDOK NA PODPORU VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A AKTIVIZÁCIE PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA

47

4.1 Kovospracujúce remeslá	48
4.1.1 Kováčstvo a umelecké kováčstvo	49
4.1.2 Výroba zbraní a nožov	49
4.1.3 Kotlárstvo a meditepectvo	50
4.1.4 Cinárstvo a zvonkárstvo	51
4.1.5 Výroba sít a predmetov z plechu	52
4.1.6 Drotárstvo a výroba šperkov.....	53
4.2 Spracovanie materiálu organického pôvodu	54
4.2.1 Drevospracujúca výroba	54
4.2.2 Výroba hudobných nástrojov	55
4.2.3 Výroba z prútia	56
4.2.4 Výroba metiel	56
4.2.5 Pletenie zo slamy a z kukuričného šúpolia	57
4.2.6 Výroba kief a štetcov	58
4.2.7 Spracovanie hlíny	58
4.3 Ďalšie spôsoby obživy Rómov	59
4.3.1 Brusičstvo a ďalšie spôsoby obživy závislé na územnom pohybe	60
4.3.2 Prevádzkovanie zábavných podnikov	61
4.3.3 Konské obchodovanie a ďalšie druhy obchodu.....	62
4.3.4 Mágia	63
4.3.5 Zber prírodnín a druhotných surovín	64
4.3.6 Nájomné a ostatné služby	65
4.4 Rómske muzikanstvo	66

PRAKTICKÁ ČASŤ	69
-----------------------------	-----------

5 METODOLÓGIA PRIESKUMU	69
--------------------------------------	-----------

5.1 Prieskumná úloha, predmet prieskumu a prieskumný problém	69
5.1.1 Stratégia a metódy prieskumu	70
5.1.2 Základný súbor, prieskumná vzorka a postup pri výbere súborov.....	71
5.1.3 Systém zberu a spracovania dát	72
5.2 Ciele a otázky prieskumu	75
5.2.1 Základné charakteristiky a údaje prieskumného súboru	76
5.3 Výsledky prieskumu, ich analýza a interpretácia	79

5.4 Zhrnutie zistení (závery) prieskumu a diskusia	109
5.5 Odporúčania pre prax	113
6 NÁVRH, TVORBA A MOŽNOSTI UPLATNENIA VLASTNÉHO KONCEPČNÉHO A METODICKÉHO MATERIÁLU (MODELU) – NÁUČNEJ POWERPOINTOVEJ PREZENTÁCIE NA PODPORU VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A AKTIVIZÁCIE PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA V KOŠICIACH	116
6.1 Obsahová štruktúra, stručná charakteristika a popis náučnej prezentácie v programe PowerPoint	116
6.2 Možnosti uplatnenia náučnej PowerPointovej prezentácie	121
ZÁVER	124
ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV	126
ZOZNAM SKRATIEK A SYMBOLOV	134
ZOZNAM OBRÁZKOV, GRAFOV A TABULIEK	135
ZOZNAM PRÍLOH	139

ÚVOD

K špeciálnej pedagogike patrí aj výchova, vzdelávanie a profesijná orientácia rómskej mládeže so špeciálnymi edukačnými potrebami (ďalej len „ŠEP“) a špecifickými poradenskými potrebami (ďalej len „ŠPP“) na ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra (ďalej len „RC“). Problematika výchovy a vzdelávania Rómov však nie je nová. Existovala v určitej podobe už za čias Márie Terézie, ale výsledky snahy o pozdvihnutie vedomostnej úrovne Rómov boli a aj sú len minimálne, resp. takmer žiadne. Nemálo pozornosti a úsilia zo strany štátu a organizácií zaoberajúcich sa problematikou výchovy, vzdelávania a profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika už bolo v súčasnosti venované. Zvýšená pozornosť sa v súčasnosti venuje aj zvyšovaniu kvality života Rómov, inkluzívnemu vzdelávaniu, úspešnému a lepšiemu životu rómskej komunity a zlepšeniu podmienok pre vstup mladých Rómov na trh práce. Napriek vynaloženému úsiliu, tento zámer z rôznych príčin nevyšiel, resp. nedosiahol želanú úroveň či efekt. Treba však podotknúť, že táto problematika sa netýka všetkých Rómov, pretože rómske etnikum je heterogénne.

Meritum diplomovej práce tvorí problematika výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2. Predkladaná práca je pokusom o určité sumarizovanie poznatkov súčasnej odbornej literatúry k danej téme, pričom prináša vlastný koncept (návrh) na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. Pri koncipovaní práce a vlastného návrhu (edukačného balíčka) na podporu výchovy, vzdelávania a zvýšenie ašpiračnej úrovne a motivácie rómskych žiakov k profesijnej orientácii, voľbe štúdia a povolania sme vychádzali aj z tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, ktoré tvoria súčasť kultúrneho dedičstva Rómov, rómskej kultúry, rómstva (róm. romipen).

Tému práce sme si zvolili vlastnú, pretože jednak vychádza z potrieb etopedickej praxe – RC Košice a zároveň nás natoľko zaujala, že sme sa ju rozhodli spracovať v predkladanej práci. Táto úloha nebola ľahká, aj keď dnes už existuje pomerne veľké množstvo literárnych, učebnicových, odborných alebo internetových zdrojov na túto tému, pretože sme sa počas prieskumu stretli s vlažnými postojmi niektorých RC. Našou úlohou i zámerom bude poskladať „mozaiku“ s jasnejšou víziou podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC. Ide o „mozaiku“ pre mnohých ľudí nepoznaného, no napriek tomu existujúceho sveta práce Rómov, ktorej „predlohu“ tvorí

fond tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov a jednotlivé „kamienky v tejto mozaike“ predstavujú typické spôsoby obživy Rómov, ktorými sa Rómovia po tisícročia snažili zaobstarať obživu na prežitie. Samotná predloha mozaiky je umiestnená na dvoch „pilieroch“ – rómskom muzikanstve a kováčstve. Jadro mozaiky však tvorí esencia rómstva (róm. romipen, pomanipen, romimo). „Kvintesencia mozaiky“ zostáva pre nás zahalená tajomstvom, pretože je „napájaná“ zo „Žriedla“ všetkých „žriedl“, ktoré ovlažuje naše „Ja“. Pri tvorbe tejto mozaiky sveta práce Rómov sa necháme viesť a inšpirovať jednotlivými autormi, s cieľom vniesť nový impulz do pertraktovanej problematiky a zároveň predostrieť i našu víziu podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni základnej školy (ďalej len „ZŠ“) pri RC v podobe vlastného edukačného balíčka – náučnej PowerPointovej prezentácie (→CD-ROM).

Hlavným cieľom práce je prostredníctvom dotazníkového šetrenia zmapovať na vybranej vzorke respondentov aktuálny stav profesionálnych záujmov rómskej mládeže na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. V prieskume si kladieme za cieľ zistiť názory, postoje a predstavy cieľovej skupiny o vybraných aspektoch problematiky profesijnej orientácie, sveta a trhu práce ako aj o tradičných remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov. Analýzou identifikovať, čo chýba rómskym žiakom so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC v oblasti podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie s akcentom na profesijnú orientáciu. Podľa identifikovanej výchovno-vzdelávacej medzery navrhnúť a vyhotoviť vlastný edukačný balíček v podobe koncepčného a metodického materiálu (modelu) – PowerPointovej prezentácie, ktorá by bola doplnená o sériu pracovných listov pre žiakov (→Príloha B) na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizáciu rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC Košice v oblasti profesijnej orientácie a načrtnúť možnosti uplatnenia náučnej prezentácie v etopedickej praxi.

Diplomová práca má prispieť k vypĺňaniu medzery v podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskych detí a žiakov so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC. Predkladaná práca je určená najmä študentom pedagogických fakúlt, ktorí študujú učiteľstvo na ZŠ, špeciálnu pedagogiku, ako aj všetkým pedagógom, výchovným poradcom, asistentom pedagóga, ktorí v praxi prichádzajú do kontaktu so žiakmi rómskeho etnika na ZŠ či špeciálnej ZŠ.

Prínos práce spočíva v možnosti nahliadnuť do sveta práce Rómov, ktorý sa dotýka problematiky tradičných (typických) remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov. Práca prezentuje výsledky prieskumu realizovaného dotazníkovým

šetrením, ktorý bol zameraný na zisťovanie vybraných aspektov profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC.

Stručný obsah teoreticko-empirickej práce je nasledovný. Teoretická časť práce sa zaoberá v prvej kapitole (→1) problematikou špeciálnych výchovných zariadení pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy na Slovensku. Viac priestoru v tejto kapitole sme vyčlenili RC (RC Košice). Reedukácia (prevýchova) je zahrnutá v 2. kapitole (→2), kde sme sa snažili rozobrať proces reedukácie s akcentom na RC. Tretia kapitola popisuje problematiku výchovy, vzdelávania a profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC (→3). Štvrtá kapitola stručne prezentuje prehľad tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov (→4). Praktická časť práce pozostáva z dvoch kapitol (→5; 6), pričom v piatej kapitole uvádzame metodológiu prieskumu, výsledky dotazníkového šetrenia a aj odporúčania do praxe. V šiestej kapitole sme vyčlenili priestor na návrh, tvorbu a možnosti uplatnenia vlastného koncepcného a metodického materiálu (modelu) – náučnej PowerPointovej prezentácie na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC Košice. Prílohy diplomovej práce sú členené do troch samostatných častí (A, B, C). Príloha A obsahuje nástroj dotazníkového šetrenia pre zisťovanie vybraných aspektov profesijnej orientácie rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC (→Príloha A). Príloha B zahŕňa pracovné listy na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizáciu profesijnej orientácie rómskej mládeže na 2. stupni ZŠ pri RC (→Príloha B). Prílohu C tvorí náučná prezentácia v programe PowerPoint „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“, ktorá sa nachádza z dôvodu jej veľkosti na nosiči CD-ROM (→CD-ROM). Prevažná väčšina internetových zdrojov uvádzaných v zozname použitých zdrojov a bibliografických údajoch sa vzťahuje na textový a obrázkový materiál použitý na tvorbu dotknutej náučnej PowerPointovej prezentácie.

TEORETICKÁ ČASŤ

1 ŠPECIÁLNE VÝCHOVNÉ ZARIADENIA PRE VÝKON OCHRANNEJ A ÚSTAVNEJ VÝCHOVY V SLOVENSKEJ REPUBLIKE, ICH CIELE, ÚLOHY, FUNKCIE A POSLANIA

Zákon č. 245/2008 Z.z. o výchove a vzdelávaní (školský zákon) o zmene a doplnení niektorých zákonov (ďalej len „školský zákon“) v § 120 taxatívne vymedzuje špeciálne výchovné zariadenia. Z tohto dôvodu sa budeme tejto problematike venovať v 1. kapitole len stručne.

1.1 Špeciálne výchovné zariadenia pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy v Slovenskej republike

V Slovenskej republike (ďalej len v „SR“) v zmysle § 120 školského zákona špeciálnymi „*výchovnými zariadeniami* sú:

- a) *diagnostické centrum,*
- b) *reedukačné centrum,*
- c) *liečebno-výchovné sanatórium.*“ (<http://www.minedu.sk/data/att/8206.pdf>)

Z vyššie uvedeného vyplýva, že v súčasnej dobe sa vykonáva v SR ochranná a ústavná výchova v troch typoch špeciálnych výchovných zariadení. Školský zákon v § 121 - § 129 taxatívne vymedzuje ich fungovanie, ciele, úlohy, poskytovanie služieb, vnútornú diferenciaciu, podmienky a dôvody prijímania detí, organizačné zabezpečenie... S problematikou špeciálnych výchovných zariadení sa spájajú pojmy ústavná výchova, ochranná výchova a predbežné opatrenie. Keďže našim zámerom je venovať sa podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v RC Košice, ďalej nepokladáme za potrebné terminologicky vymedzovať tieto pojmy.

1.2 Nárys cieľov, funkcií, úloh a poslania špeciálnych výchovných zariadení pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy

Malach (2007, s. 113) konštatuje, že účelom školského zariadenia pre výkon ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy je zaisťovať maloletej osobe, a to spravidla

vo veku od 3 do 18 rokov, poprípade dospeljej osobe do 19 rokov, na základe rozhodnutia súdu o ústavnej výchove alebo ochrannej výchove alebo o predbežnom opatrení náhradnej výchovnej starostlivosti v záujme zdravého vývoja, riadnej výchovy a vzdelávania.

Pre výkon ústavnej a ochrannej výchovy sa v odbornej literatúre môžeme v kontexte školských zariadení stretávať aj s pojmom rezidenciálne inštitúcie, ktoré podľa Labátha (2004, s. 16) môžu mať okrem terapeutickú funkcie, stimulačných, diagnostických a prognostických, korektívnych, náhradných, azylových, izolačnej úlohy, funkcie krízovej intervencie aj reedukačné funkcie.

RC ako špeciálne výchovné zariadenie má v etopedickej praxi odstraňovať príčiny v psychosociálnom vývine dieťaťa, pre ktoré bola dieťaťu nariadená súdom ústavná starostlivosť, predbežné opatrenie, rozhodnutím súdu uložená ochranná výchova či výchovné opatrenie alebo bolo umiestnené na základe žiadosti rodičov (zákonného zástupcu). Zastávame názor, že jedným z hlavných cieľov špeciálnych výchovných zariadení pre výkon ochrannej a ústavnej výchovy má byť aj komplexná odborná starostlivosť o psychosociálne narušených jedincov s poruchami emocionality, správania a učenia, narušených sociálnych vzťahov, ktorá sa vykonáva v RC formou celodenného výchovného systému vyňatím z rodiny a následným umiestnením do inštitucionálnej výchovy.

Prevýchovné zariadenia sú určené deťom a mládeži:

- s takým stupňom emocionálneho a sociálneho narušenia, pri ktorom sa ukázala ako nedostačujúca ambulantná pomoc;
- je potrebné vyňatie z pôvodného prostredia pre jeho patológiu alebo nedostatočnú výchovnú funkčnosť;
- nie je predpoklad, že by ich umiestnenie do detského domova splnilo účel a bolo dostačujúcim riešením, pretože ide o deti, ktoré si vyžadujú výchovné, psychoterapeutické a prevýchovné postupy. (Škoviera, 2007, s. 50)

Hlavným cieľom reedukácie (prevýchovy) detí a mládeže s narušeným sociálnym, morálnym a emocionálnym vývinom je dosiahnuť aplikáciou reedukačných, terapeutických a korektívnych postupov optimálny výkon, resp. udržateľné želané modely a formy spávania dieťaťa zmenou kvalít tých vlastností osobnosti, ktoré spôsobujú dysfunkčnosť jedinca v sociálnych vzťahoch.

Úlohami, cieľmi a poslaním takýchto školských zariadení je edukácia, výchovný dohľad, korekcia následkov nevhodného psychosociálneho vývinu dieťaťa v jeho prirodzenej societe zo strany zákonného zástupcu, pozitívna sebarealizácia dieťaťa,

saturovanie ŠEP, sanovanie narušených sociálnych vzťahov dieťaťa, nácvik autoregulačných mechanizmov, zmena hodnotovej orientácie, postojov a noriem dieťaťa, špeciálnopedagogická diagnostika... V reedukačnom procese by si malo dieťa taktiež rozvíjať, zdokonaľovať a upevňovať emocionálne, kognitívne a behaviorálne zručnosti, kľúčové kompetencie, osobnostné a výkonové štandardy.

1.3 Reedukačné centrum

Na začiatok považujeme za potrebné uviesť, že RC nie sú väzením. Sú pokračovateľmi bývalých polepšovni, výchovných ústavov, reedukačných domovov, reedukačných detských domovov, reedukačných domovov pre mládež a zariadení pre matky s deťmi, ktorých zriaďovateľom sú v SR príslušné krajské školské úrady. Svojou činnosťou by mali RC v oblasti ich výchovy a vzdelávania garantovať aj dodržiavanie základných ľudských práv detí a žiakov s narušeným sociálnym, mravným a emocionálnym vývinom.

Podľa § 122 školského zákona odsek 2 sa do RC „*prijímajú deti na základe*

- a) žiadosti zákonného zástupcu,*
- b) dohody so zariadením, v ktorom sa vykonáva rozhodnutie súdu,*
- c) predbežného opatrenia súdu podľa osobitného predpisu,*
- d) rozhodnutia súdu o uložení ochrannej výchovy,*
- e) rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia,*
- f) rozhodnutia súdu o nariadení ústavnej starostlivosti.“* (<http://www.minedu.sk/data/att/8206.pdf>)

Z vlastnej praxe vieme, že by sa do RC nemali prijímať deti z detských domovov. V skutočnosti je to však iné, pretože aktuálnu klientelu RC v Košiciach tvoria aj deti z detských domovov, čo považujeme za chybné riešenie zlyhávania detí v detských domovoch. Takéto riešenie vo vzťahu k deťom z detských domovov a ich následné umiestnenie do RC považujeme za zlyhanie samotného detského domova, ako aj nekoncepčného riešenia Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR.

Podľa § 120 odsek 3 školského zákona sa RC „*podľa vnútornej organizácie môžu diferencovať na*

- a) reedukačné centrá pre deti do 15. rokov veku, prípadne do ukončenia povinnej školskej dochádzky v základnej škole,*
- b) reedukačné centrá pre deti od 15. rokov veku,*
- c) reedukačné centrá pre deti do ukončenia ich prípravy na povolanie.“* (<http://www.minedu.sk/data/att/8206.pdf>)

Na základe vyššie uvedeného by sme mohli nadobudnúť dojem, že spektrum náhradnej inštitucionálnej výchovy so špecializovanou starostlivosťou je v SR pomerne široké a diferencované, no vnútorná diferenciácia v rámci RC na Slovensku v súčasnosti z etopedického aspektu neexistuje. Takúto kulikulárnu politiku štátu považujeme z hľadiska úspešnosti prevýchovy žiakov za nevhodnú. Pri dnešnej koncepcii fungovania RC v sieti špeciálnych výchovných zariadení v SR to vyzerá doslovne neraz ako v „taviacom“ kotle. V etopedickej praxi v podmienkach RC sme nezriedka svedkami, že dieťa zo sociálne znevýhodneného prostredia s disociálnymi či ľahšími asociálnymi poruchami je na jednej výchovnej skupine, izbe alebo dokonca ešte aj v jednej triede pod priamym vplyvom rovesníkov pochádzajúcich z kriminogénneho rodinného prostredia so závažnými antisociálnymi tendenciami.

Škoviera (2007, s. 77) konštatuje, že typickými symptómami detí s poruchami správania v RC sú záškoláctvo, výchovné problémy v škole, nerešpektovanie rodiča dieťaťom, trestná činnosť, drogová skúsenosť, agresívne prejavy správania, hyperaktivita s narušenou pozornosťou, pri dievčatách i túlanie a predčasné sexuálne aktivity.

Z vyššie uvedeného môžeme vyvodiť, že RC sa zameriava na reedukáciu - prevýchovu mravne, sociálne a emocionálne narušených detí a mládeže, ktorej výchova a vzdelávanie v iných zariadeniach alebo v prirodzenom rodinnom a socio-kultúrnom prostredí boli značne narušené, problematické a v konečnom dôsledku by nevedli k požadovanej náprave v správaní a konaní. RC prijíma deti a mládež s nariadenou ústavnou starostlivosťou, uloženou ochrannou výchovou, na základe predbežného opatrenia súdu, rozhodnutia súdu o uložení výchovného opatrenia, na základe dohody so zariadením, v ktorom sa vykonáva rozhodnutie súdu alebo na žiadosť rodiča, resp. zákonného zástupcu dieťaťa a žiaka. V praxi sa neraz stáva, že medzi žiakov ZŠ pri RC sa zaradia aj deti z profesionálnych rodín, ktoré z rôznych príčin nevyužili svoju šancu na lepší život.

Výchova rómskej mládeže na úrovni ISCED 2 prebieha aj v špecifickom výchovnom procese v špeciálnych výchovných zariadeniach, medzi ktoré patria v SR i RC. V RC prebieha priame výchovné pôsobenie (činnosť) na jedincov s poruchami správania a emocionality špeciálnou pedagogickou činnosťou, ktorá by sa mala cielene a systematicky zameriavať na úpravu vzťahových a kontaktných problémov, návrat jedinca k sociálnej norme, pričom by sa mal riešiť aj jeho hodnotový systém.

1.3.1 Reedukačné centrum v Košiciach – stručná charakteristika a popis jeho zamerania

Na Slovensku v súčasnosti funguje štrnásť RC a jedným z nich je aj RC v Košiciach. Analýzou podmienok zariadenia, možností a potrieb detí, spoločenských cieľov a požiadaviek je zameranie RC v Košiciach podľa vedúcej vychovávateľky Špernogovej (2009, s. 18-21) koncipované do týchto výchovno-vzdelávacích priorít:

1. Poskytovať kvalitnú výchovnú a reedukačnú starostlivosť o deti sociálne a emocionálne narušené, zameranú na redukciu patologických javov v osobnosti, posilňovanie spoločensky akceptovateľných foriem správania, zodpovedného konania, osamostatňovanie sa a postupné začlenenie detí do ich society.
2. Príprava a realizácia alternatívnych programov a projektov resocializácie detí a ich návratu do prirodzených sociálnych podmienok.
3. Realizovať dobrovoľné diagnosticko-reedukačné pobyty detí ako alternatívnu formu pomoci a starostlivosti o ohrozené a narušené deti a ich rodičov.
4. Dosiahnuť u detí sociálne a emocionálne narušených takú úroveň akceptácie sociálnych a spoločenských noriem, ktorá by umožňovala ich integráciu do bežnej populácie ešte počas ich pobytu v inštitúcii, a to v období primárneho vzdelávania a najmä v období sekundárneho vzdelávania, ale aj v čase záujmových aktivít.
5. Venovať zvýšenú pozornosť deťom končiacim dochádzku do ZŠ a skvalitniť ich prípravu na ukončenie dochádzky do ZŠ a ich ďalšie uplatnenie v rámci skupiny s otvoreným režimom v zariadení.
6. V pedagogickej a odbornej činnosti zariadenia využívať všetky dostupné možnosti, príležitosti, metódy a stratégie, aby sa u detí v období povinnej školskej dochádzky dosiahol čo najvyšší stupeň efektívnosti prevýchovného procesu v čo najkratšom možnom období.
7. Pri výchove a prevýchove detí s poruchami správania a emocionality rozvíjať terapeutické prostredie a uplatňovať terapeuticko-výchovný model práce.
8. Činnosť zariadenia výraznejšie zamerať na vonkajšie aktivity, a to na úrovni účasti na ponúkaných akciách, v podobe spolupráce so špeciálnymi výchovnými zariadeniami, školskými zariadeniami, zariadeniami rezortu sociálnych vecí a v rovine prezentácie zariadenia navonok.

RC Košice tvorí súčasť špeciálnych výchovných zariadení v systéme špeciálneho školstva s celoslovenskou pôsobnosťou pre sociálne ohrozené, narušené

a ťažko vzdelávateľne deti a mládež. V zariadení je zriadených šesť výchovných skupín (štyri pre žiakov navštevujúcich ZŠ pri RC a dve pre žiakov vykonávajúcich profesijnú prípravu na odbornom učilišti), v ktorých sa realizuje výchova mimo vyučovania. Zariadenie poskytuje vzdelávanie v štyroch triedach ZŠ pre žiakov v povinnej školskej dochádzke a v dvoch triedach odborného učilišťa (ďalej len „OU“) žiakom po ukončení povinnej školskej dochádzky.

Ako uvádza Špernogová (2009, s. 5), RC v Košiciach je koedukované štátne školské zariadenie internátneho typu s regionálnou pôsobnosťou a nepretržitou prevádzkou, v ktorom sa realizuje ústavná starostlivosť (a iné opatrenia a rozhodnutia súdu) detí spravidla vo veku od 12 rokov do ukončenia povinnej školskej dochádzky a mládeže po ukončení školskej dochádzky na základnom stupni. Celková kapacita zariadenia je 75 miest, z toho 43 miest pre chlapcov a dievčatá s normálnym intelektom vo veku od 12 rokov do ukončenia povinnej školskej dochádzky a 32 miest pre 15 – 18-ročných chlapcov.

Vzdelávanie emocionálne, sociálne a mravne narušených detí, umiestnených v RC, zabezpečuje neplne organizovaná ZŠ (spravidla 5. – 9. ročník), v ktorej žiaci plnia povinnú školskú dochádzku a OU (1. – 3. ročník), kde učňovská mládež s mentálnym postihnutím vykonáva profesijnú prípravu v podmienkach RC v profesii záhradník - sadovník – ovocinár v dvoj a trojročnom učebnom odbore. Súčasťou zariadenia je aj spravidla jedna výchovná skupina s tzv. „otvoreným“ režimom, v ktorej sú umiestnení chlapci, u ktorých bol predchádzajúci reedukačný a resocializačný proces úspešný. Títo žiaci majú možnosť absolvovať v Košiciach profesijnú prípravu na OU a stredných odborných učilištiach bežného typu v odbore zvolenom na základe osobného záujmu, záujmu zákonných zástupcov, úrovne požadovaných školských vedomostí, spôsobilostí, návykov, postojov a schopností pre zvolené povolanie, psychických a somatických predpokladov pre zvolené povolanie.

2 REEDUKÁCIA A JEJ REALIZÁCIA V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA

Ako sme už uviedli v tejto práci (→1.1), RC je jedným zo špeciálnych výchovných zariadení na Slovensku na výkon ochrannej a ústavnej výchovy. V RC sa realizuje reedukácia (prevýchova). Malach (2007, s. 107) poznamenáva, že v súvislosti s účelom školských zariadení pre výkon ústavnej výchovy alebo ochrannej výchovy a pre preventívne výchovnú starostlivosť sa používajú pojmy „predchádzanie vzniku a rozvoju negatívnych prejavov správania dieťaťa alebo narušenia jeho zdravého vývoja“ alebo pojmy „zmierňovanie alebo odstraňovanie príčin alebo dôsledkov už vzniknutých porúch správania“.

2.1 Terminologické vymedzenie pojmu reedukácia (prevýchova)

Průcha, Walterová a Mareš (2008, s. 198) pod pojmom reedukácia uvádzajú špeciálnopedagogické metódy, ktorými sa zlepšuje, poprípade zdokonaľuje výkonnosť v oblasti postihnutej funkcie. Zlepšovaním činností sa spätne pôsobí pozitívne na psychiku postihnutého jedinca, na jeho postoj k vlastnej chybe a k prostrediu.

Jurđin (In: Malach, 2007, s. 107-108) konštatuje, že pokiaľ pôjde o poruchy asociálneho alebo antisociálneho správania, potom sa procesom reedukácie (prevýchovy) bude zapodievať pedagogická disciplína etopédia. Prevýchovný proces je zvláštnym prípadom výchovného procesu. Platia tu všetky zákonitosti a momenty procesu výchovy navyše násobené momentmi, ktoré sú vlastné procesu reedukácie.

Podľa Slomeka (2010, s. 10) je prevýchova – reedukácia súhrn metód a postupov špeciálnej pedagogickej práce s cieľom resocializačným (náprava, znovuzapojenie jedinca do spoločnosti, úprava správania). Malach (2007, s. 113) chápe prevýchovu ako dlhodobú výchovnú prácu, od ktorej nemožno za každých okolností očakávať zaručený úspech a rýchle vyriešenie mnohokrát roky sa hromadiacich výchovných problémov.

Z vyššie uvedeného vyplýva, že pojem reedukácia môžeme zaradiť k základným metódam a postupom špeciálnej pedagogickej praxe s dlhým procesom trvania. Zároveň ním môžeme pomenovať aj špeciálnopedagogický proces, resp. zvláštny prípad výchovného procesu, ktorého súčasťou sú na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC aj rómski žiaci.

2.2 Činitelia a realizátori reedukácie (prevýchovy)

Malach (2007, s. 108) poznamenáva, že v systéme prevýchovy sa angažujú štátne a verejné inštitúcie i rodina. Podstatným znakom systému však nie je represia, ale účinná pomoc spoločnosti postihnutému dieťaťu alebo maloletému tak, aby mohol byť do spoločnosti integrovaný, pričom v systéme prevýchovy sa angažujú najmä tieto inštitúcie:

- rodina, škola a orgány sociálnej starostlivosti,
- polícia, štátne zastupiteľstvo, súdy,
- pedagogicko-psychologické poradne,
- strediska preventívne výchovnej starostlivosti,
- diagnostické ústavy,
- zariadenia pre výkon ústavnej a ochrannnej výchovy.

Medzi realizátorov prevýchovy radíme aj RC v Košiciach, kde významnú úlohu zohrávajú ako činitelia prevýchovy rodičia (zákonní zástupcovia) dieťaťa. Pri prevýchove na ISCED 2 v podmienkach RC sa pomerne často stretávame s javom, že rodina dieťaťa neplní svoje základné funkcie. Sociálna štruktúra rodiny žiaka neslúži na utváranie dobrých rodinných vzťahov a budovanie vzájomného partnerstva RC a rodiny. Medzi rodičmi a RC mnohokrát prevládajú formálne vzťahy, ktoré často vyúsťujú do zlyhávania dieťaťa v RC. Rozdelenie vzájomnej zodpovednosti rodiny a RC za kvalitnú reedukáciu nefunguje, pretože prevažná časť prevýchovy spočíva na odborných zamestnancoch a sociálnej pracovníčke RC, ktorá sa snaží v prospech dieťaťa intervenovať u sociálneho kurátora pre deti a mládež.

2.3 Proces a ciele reedukácie (prevýchovy)

Reedukácia začína odhalením alebo poznaním prekročenia platných noriem a požiadaviek na dieťa negatívnym spôsobom alebo v negatívnom smere, pričom zásadným cieľom reedukácie je zmena postojov, názorov a systému hodnôt. Prevýchova kladie omnoho väčšie požiadavky na pedagógov, ktorí musia byť trvalo pripravení na podraz, odpor, agresiu, útek, zlyhanie chovancov, sklamanie. V priebehu riešenia mnohých malých či veľkých problémov sa vytvárajú, menia a získavajú žiaduce postoje, orientácia a vlastnosti, a potláčajú, vytesňujú a strácajú sa nežiaduce. V mnohých prípadoch prevychovávanie jedinec prilne k pedagógovi. Ten musí túto situáciu využiť, ale s vedomím svojej role v procese reedukácie. (Malach, 2007, s. 108-109).

Podľa Jurdina (In: Malach, s. 109) sa v prevýchovnom procese aktualizuje a zvyrazňuje problémovosť a probabilita (pravdepodobnosť) výchovy. Malach (Tamtiež, s. 109) konštatuje, že pre reedukáciu je príznačná taktiež zvýšená ritualizácia, zahrňujúca zdravie, stolovanie, slušné správanie, obrady alebo dodržiavanie režimu, teda všetko, čo je nejako formalizované a kodifikované. Upevňovaním návykov jednať podľa pravidiel u prevychovávaných jedincov sú vytvárané predpoklady pre znižovanie ich agresivity v sociálnom styku a postupne pre adekvátne spoločenské správanie. Naučené modely chovancom dovoľia s väčšou pravdepodobnosťou jednať v budúcich analogických situáciách správne.

K vyššie uvedenému môžeme dodať, že mnohokrát reedukačný proces negatívne ovplyvňujú a nepriamo narúšajú rodičia svojimi postojmi, nezáujmom o dieťa počas pobytu v RC, čo sa zákonite odzrkadlí na fungovaní dieťaťa, jeho vnútorným nastavením, ktoré neraz končí útekem zo zariadenia. To je aj jedným z dôvodov, prečo nedôjde k splneniu hlavného cieľa prevýchovy, ktorým je zmena kvality tých vlastností osobnosti, ktorých spoločným výsledkom je dysfunkčnosť jedinca v sociálnych vzťahoch.

2.4 Organizačné formy reedukácie (prevýchovy)

Za formy prevýchovy sú podľa Malacha (2007, s. 112) považované hra, vyučovanie, práca a klubová činnosť. Slomek (2010, s. 36) považuje z etopedického hľadiska za formy prevýchovnej práce tieto formy:

- výchovno-vzdelávaciu činnosť, jej premyslenosť a prínos pre dieťa, motivačné ladenie, celá šírka vplyvu riadených záujmových aktivít;
- vzdelávacie jednotky (výučba v škole pri zariadení, profesijná príprava a pod.);
- výchovné jednotky (výchova mimo vyučovania v celej šírke, víkendové a iné aktivity, činnosť jednotlivých výchovných skupín, letné prázdninové činnosti);
- špecifické formy (komunita, celoustavné zhromaždenie, verejno-prospešná činnosť, účasť na olympiádach a súťažiach – športové olympiády špeciálnych výchovných zariadení, prehliadky záujmových umeleckých činností a pod.)

Z pohľadu organizačných foriem prevýchovy, sa v RC Košice realizujú vzdelávacie jednotky (vyučovacie hodiny) v ZŠ a OU pri RC. Výchovné jednotky sa realizujú na úseku výchovy mimo vyučovania na 6 výchovných skupinách (→1.3.1). V podmienkach RC v Košiciach medzi špecifické formy prevýchovy môžeme radiť celoustavné komunity, ktoré sa konajú počas školského roka raz za mesiac. Ďalšou špecifickou formou prevýchovy v tomto etopedickom zariadení je napr. účasť žiakov

na mimoústavných akciách, ktoré by mali plniť motivačnú úlohu. Z tohto dôvodu sa ich zúčastňujú žiaci s dobrými výsledkami v škole a vo výchove mimo vyučovania, ktoré sa premietajú v týždennom hodnotení dieťaťa.

2.5 Prostriedky reedukácie (prevýchovy)

Podľa Jurdina (In: Malach, 2007, s. 110-111) možno za prostriedky prevýchovy považovať najmä tieto: izoláciu, posilnenie vzťahov k rodičom, režim, diferenciaciu, kategorickú požiadavku, výchovný vzor, autoritu, prekážku, odmenu, trest a sociálnu súťaž.

Slomek (2010, s. 35) považuje z etopedického hľadiska za prostriedky prevýchovnej práce tieto prostriedky: hra, práca, režim a prostredie. Prostredie daného etopedického zariadenia, vnútorný charakter úrovne zariadenia, osobný podiel dieťaťa na jeho tvorbe ako aj štruktúra a personálne vybavenie má nezastupiteľný vplyv. Hra vedie k dodržiavaniu pravidiel, učí sebaovládaniu, vrátane zvládania afektívnych prejavov, je prostriedkom k prekonávaniu únavy. Má významne motivačné dopady, pestuje morálne vlastnosti, pričom dôležitou podmienkou je aktívny podiel pedagóga.

Sociálna súťaž má v prevýchove svoje špecifiká, pretože väčšina detí a žiakov RC nemala možnosť zažiť úspech pred príchodom do zariadenia. Úspech mali možnosť zažiť len v rámci partí pri páchaní rôznych sociálne nežiaducich činov a mnohokrát nesúťažili vôbec, pretože ich rodičia k tomu nevedli. Pri prevýchove rómskej mládeže s poruchami učenia, správania a emocionality na ISCED 2 v podmienkach RC preto považujeme za potrebné používať pri rozvíjaní aktivačno-motivačných vlastností, vzťahovo-postojových a charakterových vlastností, vôľových a výkonových vlastností všetky prostriedky prevýchovy, t.j. hru, prácu, prostredie, izoláciu, posilnenie vzťahov k rodičom, režim, diferenciaciu, kategorickú požiadavku, výchovný vzor, autoritu, prekážku, odmenu, trest a sociálnu súťaž.

2.6 Špeciálnopedagogické zásady, zásady reedukácie (prevýchovy)

K špeciálnopedagogickým zásadám Vašek (2005, s 78) priraduje tieto zásady: zásadu prevencie, zásadu komplexnosti, zásadu jednotnosti, zásadu dispenzarizácie, zásadu optimálneho prostredia, zásadu socializácie (resocializácie), zásadu reedukácie, zásadu kompenzácie a zásadu rehabilitácie.

Medzi zásady prevýchovy podľa Malacha (2007, s. 112) patrí:

- zásada pedagogického optimizmu a výchovy kladom,

- zásada pedagogického taktu odporúča usilovať o maximálnu objektivitu pri jednaní s dieťaťom a bez predsudkov,
- zásada ostražitosti nabáda vychovávateľa k tomu, aby v každom okamžiku vedel o tom, čo práve robia a kde sú jeho zverenci,
- ďalšie obecné výchovné zásady.

Pri prevýchove rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC by sa mala využívať celá paleta vyššie uvedených zásad, aby došlo k náprave narušeného sociálneho, mravného a emocionálneho vývinu, zmene hodnotovej orientácie, morálneho usudzovania, sebahodnotenia... Počas prevýchovej činnosti v RC je veľmi dôležitá zásada ostražitosti. Pedagóg v RC by mal byť vždy minimálne o jeden „krok“ pred dieťaťom, aby vedel predvídať sled možných udalostí. Z tohto dôvodu je pri prevýchove veľmi dôležité, aby bol pedagóg vnímavý, nekonvenčný, stabilný vo svojich požiadavkách na dieťa. Mal by vedieť citlivo narábať s odmenou a trestom, aby nedošlo k demotivovaniu dieťaťa. V reedukácii rómskych žiakov je veľmi dôležitá pozitívna motivácia – akceptácia dieťaťa, pochvala, odmena, povzbudenie, spätná väzba atď. Dieťa by malo byť oboznámené s očakávaniami pedagóga a jeho požiadavkami, ktoré by mali smerovať ku korekcii v správaní a zmene životných hodnôt. Od pedagóga pracujúceho s rómskou mládežou v RC na ISCED 2 sa vyžaduje taktiež spravodlivé hodnotenie dieťaťa, výchova kladom, trpezlivosť, láskavosť, oceňovanie pozitívneho správania a nevenovanie pozornosti negatívnemu správaniu...

2.7 Metódy reedukácie (prevýchovy)

Voľba metód prevýchovy závisí podľa Malacha (2007, s. 112) na počiatočnom stave prevychovávaného jedinca. Mnohokrát ich možno uplatniť až potom, čo sme použili niektorý z predchádzajúcich prostriedkov, napr. izolácia, kategorickej požiadavky alebo úpravy režimu. Za metódy prevýchovy potom môžeme považovať: poučenie, presvedčovanie, povzbudzovanie, riešenie konfliktov a problémov, aktívne načúvanie a cvičenie.

Pri reedukácii rómskej mládeže na ISCED 2 v RC by sme sa mali cielene usilovať o odstránenie nežiaducich výsledkov predchádzajúcej výchovy, ktorá sa manifestuje v správaní dieťaťa. Za týmto účelom uplatňujeme pri prevýchove Rómov rôzne metódy prevýchovy, medzi ktoré radíme poučenie, presvedčovanie, povzbudzovanie, riešenie konfliktov a problémov, aktívne načúvanie a cvičenie.

Slomek (2010, s. 37) poznamenáva, že pre etopédiu sú špecifické

predovšetkým tieto metódy prevýchovnej práce: reedukácia, kompenzácia, rehabilitácia, aplikácia psychoterapeutických prístupov a prevencia. Okrem týchto metód špeciálnej pedagogiky uvádzajú Fischer a Škoda (2008, s. 30-31) aj špeciálnu výchovu a vzdelávanie, pričom pod touto „metódou“ sa skrýva možnosť výchovy a vzdelávania znevýhodnených detí, mládeže i dospelých v rámci inštitúcií a zariadení školskej sústavy. Rovnako sem patria iné formy vzdelávania a výchovy z hľadiska charakteru inštitúcií (ústavná výchova).

Podľa Malacha (2007, s. 112) je poučenie základnou metódou odovzdávania informácie. O jeho efekte sa vychovávatelia presvedčia obvykle až vtedy, keď vyvolajú u chovancov dotazy alebo žiadosti o radu. Presvedčovaním pôsobia vychovávatelia nielen na rozum, ale i na city chovancov, a to vhodne volenými argumentmi, dôkazmi či príkladmi z praxe, zo života.

Z pohľadu podpory výchovy a vzdelávania rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC, by mal špeciálny pedagóg voliť správne metódy prevýchovy, ku ktorým radíme napr. poučenie, presvedčovanie, povzbudzovanie, hranie rolí, osobného príkladu... V reedukačnom procese na 2. stupni ZŠ pri RC by sa mali systematicky a cielene uplatňovať aj základné kategórie školskej didaktiky – didaktické zásady, organizačné formy výučby, metódy vyučovacieho procesu. Vzhľadom na rozsah a zameranie práce ich nebudeme uvádzať, pretože to nie je témou a ani cieľom predkladanej práce.

Pri prevýchove rómskych žiakov by sa mal pedagóg vyvarovať negatívnemu hodnoteniu (kritizovaniu, odmetaniu, zdôrazňovanie svojej autority, nesúhlas, atď.), ktoré pôsobí v konečnom dôsledku na rómske dieťa demotivačne a deprimujúco. Postoje, nálady a aktivity učiteľa žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC by nemali žiadnym spôsobom deformovať vzťah dieťaťa k špeciálnemu výchovnému zariadeniu, k učeniu, profesijnej orientácii a celkovo k prevýchove.

Na úrovni ISCED 2 je pri reedukácii Rómov v podmienkach RC nevyhnutné uplatňovať i moderný typ výučby, ktorého podstatou je, že žiaci nadobudnú vedomosti a zručnosti prostredníctvom ich vlastného premýšľania a aktívnej činnosti, ktorú riadi učiteľ, t.j. tzv. tradičné vyučovanie by malo byť nahradené moderným, v ktorom má byť žiak motivovaný a aktívny. K úlohám pedagóga v RC patrí motivovať žiakov k učeniu, permanentne realizovať spätnú väzbu, aktivizovať všetkých žiakov triedy, výchovnej skupiny, najmä prostredníctvom diferencovaného a individuálneho, resp. individualizovaného prístupu k žiakom. Učiteľ by mal dobre poznať učebné štýly žiakov, aby rozvíjal ich dôvtip, samostatnosť, tvorivosť, aktivitu, predstavivosť, prežívanie...

3 K PROBLEMATIKE VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA

3.1 Teoretické východiská výchovy, vzdelávania a reedukácie (prevýchovy) Rómov

Vzdelávanie rómskej populácie v Českej republike (ďalej len „ČR“) predstavuje závažný spoločenský problém, ktorý má aspekty sociálne, ekonomické i pedagogické. V dôsledku výraznej etnickej, jazykovej, kultúrnej odlišnosti a nízkej sociálnej prispôsobivosti Rómov má táto minorita problémy pri začleňovaní do štandardnej vzdelávacej dráhy. V dôsledku toho je celková úroveň vzdelanosti v rómskej komunite podstatne nižšia ako v majoritnej populácii. (Průcha, Walterová a Mareš, 2008, s. 202)

Đuričková (2000, s. 10) v kontexte závažných príčin školskej neúspešnosti rómskych žiakov, ktorou je okrem iného aj absencia rómskych detí v škole uvádza: Vzhľadom na ich nerozvinutý hodnotový systém hlavne mravných hodnôt „necítia“ potrebu vzdelávať sa. Záškoláctvo im umožňuje to, v čom môžu vynikať nad ostatnými v triede. Pretože byť v centre pozornosti je pre nich svojím spôsobom vyniknutie nad ostatnými. Mnohí rodičia rómskych žiakov o absenciách svojich detí ani nevedia, alebo keď vedia, úspešne ich skrývajú.

„Dalo by sa povedať že to, čo „škola a spoločnosť do Rómov investuje“, sa neodráža v plnej miere v jej výsledkoch práce. Alebo inými slovami: najväčším problémom Rómov je ich nevzdelanosť. Každá spoločnosť, štát - aj ten náš - venuje tomuto problému mimoriadnu pozornosť. Výsledok ich úsilia je paradoxný. Problém Rómov neustále narastá.“ (Tamtiež, s. 4)

„Dovolíme si tvrdiť, že aj napriek mnohým pokusom o zlepšenie a skvalitnenie výsledkov edukácie u rómskych žiakov v špeciálnych základných školách nedošlo k očakávaným zmenám, je potrebné neustále hľadanie nových možností...“ (Skokanová, 2013, s. 5)

Z vyššie uvedeného môžeme vyvodiť, že výchove, vzdelávaniu a profesijnej orientácii žiakov rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC by sa mala venovať v RC zvýšená pozornosť. Edukáciu Rómov chápeme ako pedagogický fenomén, ktorý sa týka aj špeciálnych výchovných zariadení, ku ktorým patria aj RC, pretože ich klientelu tvoria aj žiaci rómskeho etnika.

3.2 Aktuálne trendy a stratégie vzdelávania Rómov v českom a slovenskom školstve

Výchova a vzdelávanie Rómov je veľmi citlivá a zložitá téma, nakoľko Rómovia nemali v minulosti vlastný štát s kulikulárnou politikou a ani žiaden inštitucionálny systém vzdelávania, ktorý by im zabezpečoval edukáciu. Dovoľme si tvrdiť, že ešte ani dnes školský systém v Čechách a na Slovensku nie je dobre pripravený na špecifiká výchovy a vzdelávania Rómov vzdelávaných v tzv. hlavnom prúde v bežných ZŠ, a už vôbec nie v RC, čoho výsledkom je aj alarmujúca školská neúspešnosť rómskych adolescentov v primárnom a (nižšom a vyššom) sekundárnom vzdelávaní a následné neefektívne uplatnenie sa mladej rómskej generácie na trhu práce.

Podľa Bartoňovej a Vítkovej (2007, s. 134-135) sa problematika riešenia vzdelávania i integrácie Rómov do spoločnosti v ČR rieši na mnohých úrovniach. Začala sa vydávať odborná literatúra, pričom jedným z efektívnych krokov je vytvorenie komplexného systému, ktorý obsahuje spätnú väzbu a evaluáciu. Jednotlivé oblasti systému sú rozpracované do čiastkových strategických cieľov, ktoré sa zameriavajú na:

- predškolské vzdelávanie a prípravu pre úspešné zahájenie školskej dochádzky,
- podporu trávenia voľného času,
- nepovinnú výučbu rómskeho jazyka, kultúru a dejiny,
- podporu študentov pri štúdiu a príprave na povolanie,
- výchovu k tolerancii a odbúravanie vzájomných predsudkov pre všetky deti,
- podporu začlenenia multikultúrnej výchovy do pregraduálneho vzdelávania pedagógov.

Horňák (In: Lechta, 2010, s. 386) v kontexte determinácie školskej úspešnosti rómskych žiakov v slovenskom školstve uvádza tieto výzvy edukačného prostredia:

- povinná predškolská príprava (od troch rokov veku dieťaťa);
- transformácia vzdelávacích programov (štátny a školský vzdelávací program);
- pripravenosť učiteľov;
- pripravenosť sociálnej siete pre žiakov zo znevýhodneného prostredia (dostatok primeraných pracovných príležitostí atď.).

Základné stratégie pre efektívnejšie vzdelávanie rómskeho etnika v českom a slovenskom školstve idú podľa Bartoňovej a Vítkovej (2007, s. 135) týmito smermi:

- napomôcť rozvoju rómskej kultúry a tradícií,
- prostredníctvom zlepšenia vzdelávania Rómov zvýšiť ich zamestnanosť, a tým

aj sociálne postavenie,

- podporiť Rómov vo vzdelaní na všetkých jeho stupňoch i po ukončení školskej dochádzky s cieľom zlepšiť ich možnosti v rámci ďalšej kvalifikácie, zapojiť ich do pracovného procesu,
- podporiť postupné smerovanie spoločnosti v Českej republike a etnicky pestrej a občiansky jednotnej spoločnosti.

Hornák (2005, s. 119) uvádza v slovenskom školstve viaceré v praxi zavedených a vyskúšaných prístupov a návrhov v edukácii rómskych žiakov: odklad školskej dochádzky; nulté alebo prípravné ročníky; letné výchovno-rekreačné tábory pre rómske deti; celodenných výchovný systém; vyrovnávacie triedy; špeciálne triedy; bežné triedy; príplatky učiteľom; rómsky asistent.

K vyššie uvedeným prístupom a návrhom k edukácii rómskych žiakov v ZŠ či špeciálnej základnej školy (ďalej len „ŠZŠ“) môžeme dodať, že v podmienkach RC celodenný výchovný systém v etopedickej praxi dlhodobo existuje (u niektorých rómskych žiakov aj mnohoročný), no vo výchove a vzdelávaní Rómov zásadný obrat nenastal (týka sa to aj niektorých nerómskych žiakov).

Koncepčne je v ČR Medzirezortná komisia zameraná práve na oblasť školstva vytyčuje nasledujúce hlavné zámery pre vzdelávanie Rómov:

- sprístupnenie vzdelávania a poskytovania vyššej kvalifikácie príslušníkom rómskej komunity,
- zriaďovanie prípravných tried a kurzov,
- individuálny prístup učiteľov formou plateného doučovania,
- štipendiá pre rómskych študentov,
- zmeny výučbových programov základných a stredných škôl. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 135)

Aby došlo k efektívnejšiemu vzdelávaniu a výchove rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC, malo by byť naplnených niekoľko základných predpokladov, medzi ktoré radíme:

- získanie dôvery rodičov pre zlepšenie spolupráce a komunikácie so zariadením,
- poskytovanie pevného rodinného citového zázemia dieťaťu počas celého pobytu v zariadení zo strany zákonných zástupcov,
- využívanie alternatívnych prístupov v prevýchove,
- adekvátny prístup špeciálneho výchovného zariadenia k špecifickým potrebám, záujmom a hodnotám detí a rodičov,
- odstránenie jazykovej bariéry,

- pozitívny prístup rómskych adolescentov k prevýchove,
- zaistenie dlhšej a pravidelnejšej dochádzky žiakov pred umiestnením do RC,
- vzájomné rešpektovanie kultúrnych odlišností a hodnôt,
- zmena prístupu a postojov pedagógov k rómskym deťom a mládeži.

Skokanová (2013, s. 17) v zmysle Stratégie SR pre integráciu Rómov do roku 2020 uvádza, že je *„tu snaha riešiť možnosti uplatnenia rómskych jednotlivcov na pracovnom trhu tým, že dôjde k zavedeniu 12-ročnej povinnej školskej dochádzky pre všetkých žiakov s tým, že žiak, ktorý v priebehu 9 rokov povinnej školskej dochádzky neukončí úspešne ôsmy ročník základnej školy, nastúpi na povinnú trojročnú učňovskú školu s povinnou dvojročnou praxou, čím sa zvýši jeho šanca zaradenia na pracovný trh...“*

Úlohy základného vzdelávania rómskych žiakov sú v českom školstve podľa Bartoňovej a Vítkovej (2007, s. 136-137) tieto:

- Čeliť počiatočnej neúspešnosti rómskych žiakov od nástupu do prvého ročníka, prekonávanie jazykových problémov.
- Pomocou špeciálnych metód a foriem vytvárať u žiakov a rodičov kladný vzťah k vzdelaniu.
- Zaradiť do vzdelávacích programov výučbu rómčiny ako nepovinného predmetu.
- Využiť modifikované programy.
- Využívať nadanie a schopnosti pri príprave na povolanie.

Valachová et al. (2002) poznamenáva, že pri edukácii rómskych žiakov by sa malo vychádzať z koncepcie tvorivo-humanistickej výchovy obsahujúcej nonkognitívne funkcie KEMSAK a špecifického systému pre vzdelávanie Rómov – DROMUS (D – dochádzka do školy, R – regulácia a riadenie, autoregulácia, O – obsah vzdelávania, M – metódy vzdelávania, U – učiteľ, S – spätná väzba).

Rosinský (2006, s. 99-110) okrem vyššie uvedených prístupov realizovaných v prostredí slovenského školstva uvádza aj nasledovné:

- kompenzačná edukácia – vychádza z predpokladu, že problémy edukácie sú viazané na socio-kultúrne znevýhodnené prostredie a pozitívnou diskrimináciou takýchto detí je možné jazykové, socio-kultúrne a osobnostné znevýhodnenie;
- interkultúrna edukácia – jej cieľom je podpora a upevňovanie vzájomných vzťahov medzi majoritou a minoritou.

V rámci druhého stupňa môžu vznikať na škole špeciálne triedy pre žiakov s výraznými edukačnými problémami, ktoré budú zriaďované na pomoc deťom

rómskeho i nerómskeho pôvodu. Cieľom je, aby títo jedinci s edukačnými problémami dokončili povinnú školskú dochádzku na ZŠ a nedochádzalo k ich preraďovaniu do špeciálnych škôl. Konečným cieľom je umožniť jedincom voľbu učebného odboru a postupné začlenenie rómskych i sociálne slabých detí do bežného života. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 137)

Skokanová (2013, s. 16-17) uvádza, že v „súčasnosti je na Slovensku aktuálna rómska reforma „Správna cesta (rómska reforma)“ zameraná na štyri oblasti – predškolská výchova, základné školy a celodenné vzdelávanie, inkluzívne vzdelávanie a špeciálne školy.“

V slovenskom školstve aktuálne prebiehajú alebo prebiehali na pracoviskách metodicko-pedagogických centier viaceré projekty na podporu inkluzívnej edukácie rómskych detí a žiakov z marginalizovaných rómskych komunít (ďalej len „MRK“). V krátkosti môžeme na tomto mieste uviesť nasledujúce projekty:

- Národný projekt „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít“ (MRK).
- Národný projekt „Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy“.
- Národný projekt „Inkluzívna edukácia“ (PRINED).
- Národný projekt „Vzdelávaním pedagogických zamestnancov k inklúzii marginalizovaných rómskych komunít“ (MRK1).
- Národný projekt „Inkluzívny model vzdelávania na predprimárnom stupni školskej sústavy“ (MRK2).

Tieto projekty inkluzívneho vzdelávania v SR zamerané na podporu edukácie rómskych detí zo sociálne znevýhodneného prostredia či málo podnetného prostredia sa týkajú len predškolskej výchovy, hlavného vzdelávacieho prúdu, a neriešia problematiku prevýchovy rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC.

3.3 Stručný popis pedagogicko-psychologickej charakteristiky žiakov rómskeho etnika

Osobnosť rómskeho žiaka charakterizuje:

- Znížená schopnosť rozlišovať realitu, fantáziu, sny.
- Prejavuje sa nízka schopnosť generalizácie.
- Rómsky žiak máva problémy so zameraním pozornosti, diferenciaciou, analýzou a syntézou.

- Rómsky žiak nie je schopný identifikovať svoje vnútorné predstavy.
- Pre rómskeho žiaka je príznačná veľká emocionalita. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 151)

Neprospech rómskych žiakov v škole i cez snaženie ich učiteľov súvisí s ich motiváciou k učeniu. Nepripravenosť sa prejavuje nielen v základných vedomostiach a zručnostiach, ale rómske deti nezvládajú základné kultúrne a hygienické návyky. Do školy prichádzajú s inými návykmi disciplíny a poriadku. Problémy so správaním pramenia i z nedostatku v oblasti sociálneho učenia. Nie sú zvyknutí riešiť úlohy a rozhodovať individuálne. Typickými znakmi je zlá sústredenosť, krátkodobá pozornosť, pasívny príjem informácií. Často napríklad nevyriešia úlohu, nedokážu sa na ňu sústrediť či naopak, chýba im motivácia, radosť z riešenia úloh. Sú bezprostrední, správajú sa hlučnejšie, nedokážu ovládať svoje správanie. To im bráni v tom, aby nachádzali nové motívy ku svojej práci. (Tamtiež, s. 153)

Do RC v Košiciach na ISCED 2 prichádzajú v drvivej väčšine rómske deti, ktoré boli počas navštevovania ZŠ neúspešné. Pod možné príčiny ich neúspechu sa do značnej miery podpisuje postoj rodičov a lokálneho spoločenstva ku vzdelávaniu, v ktorej rómske dieťa vyrastá. V rómskych rodinách detí umiestnených do RC chýba veľmi často systematickosť vo výchove a v požiadavkách na dieťa, pričom dominujú nevhodné návyky. Predškolská výchova absentuje, motivovanosť k úsiliu o dosiahnutie cieľov je nízka, neraz až veľmi nízka. V rodinách rómskych detí, ktorým bolo súdom nariadené predbežné opatrenie, ochranná výchova či ústavná výchova, prevládala pred umiestnením dieťaťa do RC voľná, nedirektívna výchova, odlišný prístup rodičov s nízkou vzdelanostnou úrovňou k výchove a vzdelávaniu svojich detí, minimum obmedzení a nevhodné trávenie voľného času, ktoré viedlo neraz k drobným deliktom rómskych detí. Ďalšou prekážkou môže byť aj to, že dieťa nemá rozvinuté základné emocionálne, kognitívne a behaviorálne zručnosti, kľúčové kompetencie. Inokedy to môžu byť aktivačno-motivačné vlastnosti, vzťahovo-postojové a charakterové vlastnosti, vôľové vlastnosti, výkonové vlastnosti...

Bartoňová a Vítková (2007, s. 151) poznamenáva, že rómski žiaci sú skutočne talentovaní. Ich talent spočíva v muzikálnosti, schopnosti vnímať rytmus, estetickom cítení a športovom zameraní. To by malo byť to prvotné, čoho využiť, aby získali rešpekt, snahu a potrebu sa vzdelávať.

Aulitisová (In: Rodina a škola, 2006, s. 12), učiteľka v ŠZŠ v Košiciach, uvádza, že rómski žiaci niekedy prichádzajú do školy ako „dospelí po opici“, neuvedomujú si vzájomné pokrikovanie, hlasné rozhovory, posmešky, nadávky, úškry, pričom

na vyučovaní majú zníženú pozornosť a sústredenosť. Často krát nedokážu vydržať do konca vyučovacej hodiny. Ich pracovné výkony bývajú prevažne nestabilné, nedokážu sa sústrediť a ich výkonnosť je nízka. Na dôraznejší prístup pedagóga niektorí neraz reagujú negatívne, až agresívne.

U rómskych žiakov sa často prejavujú: problémy so správaním, sú u nich častejšie diagnostikované poruchy správania, agresivita, záškoláctvo, predčasná sexuálna aktivita. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 154)

Bajo (In: Vašek et al., 1994, s. 201) pri opise charakteristiky Rómov uvádza, že v školách je to tradične neuspokojivá a často neukončená školská dochádzka, všeobecne nízka úroveň školského prospechu, závažné nedostatky v správaní. Časť rómskej populácie predstavuje aj špeciálnopedagogické problémy: psychopedický – enormná frekvencia Rómov v osobitnom školstve, nedostatky v ich školskej dochádzke, prospechu a správaní; etopedický – enormný podiel rómskych detí a mládeže na delikvencii a jej súvzťažná frekvencia v prevýchovných inštitúciách; logopedický – pretože materinských jazykom značnej časti rómskych detí je rómčina, pri vstupe do školy je problémom bilingvizmus so svojimi patologickými znakmi, dôsledkami; somatopedický, sudropedický, tyfopedický – zvýšená frekvencia rómskych detí a mládeže v súvzťažných školách zariadeniach v dôsledku relatívne častých pokrvných príbuzenských vzťahov a nízkej hygienickej, zdravotnej úrovne rómskych rodín, častej a závažnej chorobnosti rodičov a detí.

Ďuričeková (2000, s. 6-7) uvádza, že prvým problémom – špecifičnosťou pri edukácii Rómov je vnímanie, pretože väčšina rómskych detí neovláda pri vstupe do školy spisovný jazyk. Myslenie, jeho rozvoj, ktoré je priamo spojené s rečou, má potom logicky iný charakter, obsah a inú vývinovú úroveň ako pri ostatných deťoch v tom istom veku. V mladšom školskom veku pri výučbe rómskych detí učiteľ nemôže zakladať proces myslenia na abstraktných pojmoch, len konkrétnych. Výborne však dokážu vnímať pohyb a priestor. Majú však problémy s vnímaním času. Pri rómskych deťoch treba počítať s problémami so zrkovými predstavami vo výtvarnej výchove, ale aj sluchovo hudobnými predstavami. Z hľadiska výučby akoby rómske deti „nefantazirovali“. U rómskych detí zároveň treba počítať aj s faktorom transformácie fantázie do účelových klamstiev. Učivo, ktoré nepoznajú z reálneho života, ich nezaujíma. Zaujímajú sa a pamätajú si veci, ktoré sa viažu priamo na ich osobu a ich život. Reprodukcia je však u nich problematická. Diferenciácie sú v podržaní a vštepení podľa obsahu a rozsahu materiálu. Ich pamäť ako keby sa riadila mechanizmom, spusteným pokynom: rýchlo, krátko, jasne, potrebné.

3.4 Vplyv školskej úspešnosti na osobnosť rómskeho dieťaťa, jeho profesionálnu kariéru a uplatnenie na trhu práce

Pokorná (2010, s. 21) poznamenáva, že väčšina detí so špecifickými poruchami učenia však nastupuje do menej atraktívnych učebných odborov. Nepriaznivým dôsledkom potom je, že ich práca neuspokojuje, pretože ich intelektuálne neinšpiruje. Zamestnanie, do ktorého denne vstupujeme musí využívať našu intelektuálnu kapacitu. Práca, ktorá je príliš jednoduchá, pri ktorej nemusíme premýšľať, je práca nudná.

Vplyv školskej úspešnosti na osobnosť rómskeho žiaka, jeho profesionálnu kariéru a efektívne uplatnenie sa na trhu práce v podmienkach RC je nesporný. Neúspešná prevýchova počas profesijnej prípravy v RC zákonite znižuje možnosť efektívneho uplatnenia sa Rómov na otvorenom trhu práce. Pri voľbe štúdia, povolania a profesijnej orientácie rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC je preto potrebné brať do úvahy aj predpoklady dieťaťa, medzi ktoré radíme: osobné záujmy, ašpirácie a životné ciele, fyzické predpoklady (telesný a zdravotný stav), obsah charakteru (charakterové vlastnosti), zručnosti, schopnosti, školské výsledky a aj predstavy rodičov o budúcom povolaní ich dieťaťa.

Pokiaľ je dieťa dlhodobo frustrované svojimi neúspechmi a chronicky sa mu nedostáva bezpodmienečne pozitívneho prijatia, dochádza k narušeniu jeho osobnostného vývoja. Dieťa si uvedomuje zmenu postojov rodičov voči sebe, ale nerozumie jej. Výrazne ubúda príležitostí, kedy spoločne so svojimi rodičmi prežíva spontánnu radosť, a pribúdajú chvíle napätia, nespokojnosti a výčitiek, ktoré pramenia z bezmocnosti a bezradnosti rodičov. (Pokorná, 2010, s. 24)

Pod príčiny školskej neúspešnosti rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC a do značnej miery môže podpisovať aj zdravotný stav, sociálne znevýhodnené prostredie, prostredie školy, segregácia v školách a školských zariadeniach, rodinné a sociokultúrne prostredie rómskych detí a žiakov, záškoláctvo pred umiestnením do RC, časté a dlhodobé úteky z RC a pod.

V dôsledku školskej neúspešnosti a odlišnej hierarchie hodnôt majú dospievajúci jedinci značné problémy s voľbou povolania. Po ukončení školskej dochádzky je väčšina zaradená do učebného odboru, no mnohí štúdium nedokončia. Minimálne percento študuje na strednej alebo vysokej škole. To so sebou prináša skutočnosť, že Rómovia neobstoja v konkurencii na trhu práce a sú nezamestnaní. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 155)

Situácia dieťaťa s poruchami učenia sa v rodine môže komplikovať, pokiaľ vedľa neho žije školsky úspešný súrodenec. Ten z rodičov aspoň čiastočne sníma

pocit viny, že niečo zanedbali. Na druhej strane je však toto zistenie dôvodom k tomu, že sa hľadajú príčiny zlyhania v neúspešnom dieťati samotnom. Uvažuje sa potom o jeho nedostatočných intelektových schopnostiach. Súrodenci sú nezriedka rodičmi i ostatnými príbuznými porovnávaní, a každému z nich je potom prisúdené, často natrvalo, určité ohodnotenie či označenie, ktorému sa musí prispôbiť. (Pokorná, 2010, s. 25)

K vyššie uvedenému môžeme dodať, že u žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC by bolo potrebné usilovať sa nielen o kvalitný celodenný prevýchovný systém, ktorý by takéto špeciálne výchovné zariadenia mali poskytovať, ale aj o komplexný systém podpory žiaka so ŠEP a ŠPP, ktoré zohľadňujú etnické faktory v prevýchove. Výsledkom komplexného systému podporných opatrení pri výchove, vzdelávaní a profesijnej orientácii rómskych žiakov na 2. stupni ZŠ pri RC, by mal byť záujem o profesijnú orientáciu, správna voľba školy a povolania.

3.5 Reedukácia (prevýchova) rómskych žiakov a špeciálne edukačné potreby

Časť klientely RC tvoria rómski žiaci zo sociálne znevýhodneného prostredia, ktorí pochádzajú z MRK. Takíto žiaci si vyžadujú v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC aj špecifický prístup, ktorý umožní žiakom napredovať, rozvíjať sa a v neposlednom rade zažívať pocit úspechu.

Štátny pedagogický ústav v Bratislave na svojej webovej stránke uvádza, že žiak so ŠEP „je žiak, u ktorého je potrebné zabezpečiť ďalšie zdroje na podporu efektívneho vzdelávania. Použitie ďalších zdrojov umožní vytvoriť kvalitatívne nové prostredie, zodpovedajúce potrebám žiakov, ktorí si vyžadujú špeciálny prístup vo vzdelávaní. Špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby sú u žiaka diagnostikované školským zariadením výchovného poradenstva a prevencie.“ (<http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2/Vychova-a-vzdelavanie-ziakov-so-SVVP.alej>)

K vyššie uvedenému môžeme dodať, že pedagóg by mal smerovať k rómskym žiakom so ŠEP počas reedukačného procesu dostatočný počet podnetov a otázok, ktorými by povzbudzoval žiakov ku komunikácii. V priebehu vyučovacích hodín by podľa nášho názoru učiteľ pri prevýchove rómskych žiakov nemal realizovať direktívny štýl. V reedukačnom procese na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC je podľa nás potrebné z pohľadu funkčnosti a úspešnosti reedukačného procesu vhodne používať zo strany učiteľa direktivitu a indirektivitu, t.j. direktívnu a nedirektívnu zložku edukácie.

Direktívny štýl edukácie by v prevýchove Rómov nemal vysoko prevyšovať indirektívny. Pri vlastnej verbálnej aktivite by mal učiteľ dávať a vytvárať dostatočný priestor žiakom na komunikáciu.

Pri reedukácii by učiteľ nemal často zvyšovať hlas, mal by sa vyvarovať používania stereotypných krátkych hodnotení. Zastávame názor, že pri edukácii žiakov rómskeho etnika so ŠEP by sa mal učiteľ usilovať o vyšší počet kladených otázok, pochvál, akceptácie a celkovo pozitívneho hodnotenia. Žiakov by mal oslovovať menom, pričom v odpovediach žiakov by mal hľadať pozitívne momenty, ktorými by rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC dokázal výraznejšie motivovať a aktivizovať. V prevýchove je potrebné aplikovať pri rómskych žiakoch pozitívne hodnotenie, akceptovanie dieťaťa a chválenie. Učiteľ rómskych žiakov so ŠEP na 2. stupni ZŠ pri RC by si mal byť vedomý aj toho, že direktívnosť učiteľa sa prejavuje potlačujúcim rozhovorom, do ktorého patria rôzne prejavy, ako napr. rozkazovanie, dirigovanie práce v triede, inštruovanie a i.

ŠEP podľa Vašeka (2005, s. 43) *„umožňujú určiť rozsah pôsobnosti špeciálnej pedagogiky od postihnutých až po nadaných a talentovaných, lebo ich potreby zjednocujú. Veľmi simplifikantne sa dajú vyjadriť ako potreby*

- a) *individuálneho prístupu,*
- b) *úpravy kurikula,*
- c) *používania špeciálnych metód edukácie,*
- d) *umožnenia individuálneho tempa práce.“*

V prevýchove rómskych žiakov so ŠEP na ISCED 2 v podmienkach RC je preto potrebné vytvoriť špeciálne podmienky na výchovu a vzdelávanie, ktoré by zohľadňovali zdravotné znevýhodnenie a zároveň aj zabezpečovali komplexnú odbornú starostlivosť. Z tohto dôvodu má mať každý žiak na úseku výchovy mimo vyučovania v RC Košice vypracovaný individuálny reedukačný program, v ktorom sa vyhodnocuje pomocou „Škály kľúčových kompetencií dieťaťa“ a „Škály rizikového správania“ úspešnosť prevýchovného procesu každého dieťaťa. Individuálny reedukačný program obsahuje položky, kde pedagógovia zaznamenávajú všeobecnú charakteristiku dieťaťa za sledované obdobie, diagnostikujú aktuálnu úroveň správania a výkonov dieťaťa podľa vyššie uvedených škál. Určujú konkrétne problémové oblasti, potenciality a pozitívne rezervy osobnosti dieťaťa. Zároveň robia analýzu príčin vyskytujúcich sa problémov a zaznamenávajú záujem rodiča o dieťa. V individuálnom reedukačnom programe sa navrhujú ciele, metódy, formy, prostriedky a stratégie reedukácie, ktoré sa učiteľmi a skupinovými vychovávateľmi po troch mesiacoch

za účasti odborných zamestnancov a vedenia RC Košice vyhodnocujú na odborných seminároch.

Skokanová (2012, s. 49) poznamenáva, že za žiaka so ŠEP potrebami sa považuje aj žiak zo sociálne znevýhodneného prostredia. Pre zabezpečenie výchovy a vzdelávania detí a žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia vytvárajú školy individuálne podmienky. Opisovaní žiaci majú ŠEP, ktoré sú u každého individuálne a kompetentný učiteľ ich potrebuje spoľahlivo identifikovať a následne rozhodnúť o ďalších vhodných edukačných intervenciách. Ich úlohou je kompenzácia vývinových nerovnomerností u žiakov z rozdielneho socio-kultúrneho, či jazykového prostredia.

Z dôvodu saturovania ŠEP v reedukácii rómskej mládeže zo sociálne znevýhodneného prostredia na ISCED 2 v Košiciach sa na úseku školy a výchovy mimo vyučovania uplatňuje a zohľadňuje vo vzťahu k ŠEP individuálny, resp. individualizovaný prístup. Taktiež sa upravuje kurikulum v základných pedagogických dokumentoch, v individuálnych reedukačných programoch a pri pedagogických činnostiach sa používajú špeciálne metódy, zásady, formy, prostriedky a organizačné formy prevýchovy (denné a večerné komunity, celouštvavné akcie a celouštvavné komunity), pričom sa deťom umožňuje vykonávať individuálne tempo práce.

Pri prevýchove rómskych žiakov na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC by si mal pedagóg uvedomiť, že ide o atypickú skupinu žiakov so ŠEP a ŠPP, ktorí potrebujú na zabezpečenie podpory efektívnej prevýchovy odlišný prístup, ako aj ďalšie zdroje rôzneho druhu – individuálne reedukačné programy na úseku školy a výchovy mimo vyučovania, používanie zásad, prostriedkov, organizačných foriem a metód prevýchovy (→2.4, 2.5, 2.6, 2.7), zaradenie špecifických tematických oblastí výchovy a vzdelávania príslušného školského zariadenia v sieti špeciálnych výchovných zariadení, individuálnu kompenzačnú edukáciu atď., pričom je potrebné brať do úvahy sociálnu a emocionálnu dimenziu, ktorá sa výrazne podieľa na vzniku etopedických problémov detí a mládeže.

Medzi požiadavky na ŠEP v podmienkach RC na úrovni ISCED 2 patrí napríklad: sústavné motivovanie do aktivizácie, individuálny prístup, intenzívne uspokojovanie emocionálnych potrieb žiaka a i., ktorých výslednicou sú uspokojené ŠEP rómskeho žiaka. Učiteľ rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC by mal pri prevýchove akceptovať aj základné atribúty humanistickej pedagogiky. Špeciálny pedagóg by mal v reedukačnom procese vedieť vytvoriť dostatočné pedagogické situácie, v ktorých je rómsky žiak odmenený, pochválený a pri ktorých by dochádzalo aj k saturovaniu jeho ŠEP a ŠPP.

„Na uspokojovanie špeciálnej edukačnej potreby sa vyžaduje:

- a) Výrazná, intenzívna a opakujúca sa stimulácia receptorov. Je to predpoklad na vytváranie pocitov, vnemov a predstáv na adekvátnej úrovni.
- b) Aktivizácia náhradných senzorických kanálov na vytvorenie komunikačného okruhu (napr.: optických, akustických, taktilných a pod.).
- c) Používanie náhradných komunikačných systémov (optických, akus-ticko-taktilných, opticko-akusticko-vibračných, taktilných a pod.).
- d) Intenzívnejšie uspokojovanie emocionálnych potrieb dieťaťa, pocitu istoty, spolupatričnosti a sebaistoty.
- e) Intenzívnejšie stimulovanie a rozvíjanie hrubej a jemnej motoriky.
- f) Používanie individuálne volených edukačných, reedukačných a korekčných metód.
- g) Sústavné motivovanie do aktivizácie.
- h) Rozvíjanie a posilňovanie dieťaťa vo vzťahu k sebe samému.
- i) Individuálny prístup k dieťaťu.
- j) Úprava kurikula – individuálne vzdelávacie programy.
- k) Individuálne tempo práce – postupu.“ (Vašek, 2005, s. 42)

Špeciálny pedagóg by si mal byť vedomý, že rómski žiaci na ISCED 2 v podmienkach RC mnohokrát pochádzajú zo sociálne znevýhodneného a málo podnetného prostredia, pričom majú ŠEP, ktoré sú u každého jedinca individuálne. Kompetentný špeciálny pedagóg ich potrebuje spoľahlivo identifikovať a následne rozhodnúť o ďalších vhodných reedukačných intervenciách a stratégiách.

Úlohou ŠEP by mala byť kompenzácia vývinových nerovnomerností a odlišností u žiakov rómskeho etnika z rozdielneho socio-kultúrneho prostredia, či jazykového prostredia. V prevýchove je veľmi dôležitá racionálna identifikácia problémov, príčin porúch správania a učenia, ako aj akceptácia základných potrieb, ŠEP i ŠPP rómskeho žiaka. Hľadanie a uspokojovanie konkrétnych osobnostných a výchovno-vzdelávacích špecifik jednotlivých rómskych žiakov môže podľa nás napomôcť pri optimalizácii komplexného edukačného prístupu v prevýchove Rómov.

3.6 Špeciálnopedagogické poradenstvo a výchovný poradca

Podľa Németha (In: Németh, 2010, s. 77-78) je **„špeciálnopedagogické poradenstvo teoretická a praktická disciplína humanisticky orientovanej špeciálnej pedagogiky. Je to inštitucionalizovaný, interaktívny, intencionálny špeciálnopedagogický proces, ktorý pomocou špeciálno-pedagogickej**

diagnostiky odhaľuje a pomenúva problémy v uspokojovaní potrieb klienta so špeciálnymi edukačnými potrebami. Nadväzne v spolupráci so sociálnym prostredím klienta a s odborníkmi z kooperujúcich disciplín a z pomocných vied špeciálnej pedagogiky prispieva aplikáciou komplexu poradenských služieb k dosiahnutiu rovnováhy medzi špeciálnymi edukačnými potrebami a ich spoločensky akceptovateľnou saturáciou.“

„Špeciálnopedagogické poradenstvo vzniklo a rozvíjalo sa ako aplikovaná teoretická a praktická disciplína špeciálnej pedagogiky s tým, že vo svojej teórii a praxi využíva poznatky, metódy a formy poradenstva.“ (Tamtiež, s.79)

Poradenské služby na ZŠ pri RC zabezpečuje výchovný poradca. Funkcia výchovného poradcu má v školskom systéme v SR už tradičné postavenie, pričom jednou z jeho kompetencií a úloh je venovať zvýšenú pozornosť výchove k voľbe povolania a zaoberať sa postupnou profesijnou orientáciou. Táto dôležitá funkcia je vytvorená v RC v Košiciach z radov učiteľov. K profesijnej orientácii na ISCED 2 v podmienkach RC patrí neodmysliteľne aj práca výchovného poradcu so žiakmi rómskeho etnika zo sociálne znevýhodneného prostredia so ŠEP a podľa nás aj so ŠPP, a to buď formou individuálneho poradenstva alebo v skupinách.

Špeciálnopedagogické poradenstvo tvorí súčasť špeciálnej pedagogiky, pričom podľa Vaška (2005, s. 38) z pohľadu predmetu špeciálnopedagogického poradenstva ide tu o inštitucionalizované skúmanie a harmonizáciu foriem a rozsahu uspokojovania potrieb dieťaťa zo strany školy, rodiny, sociálneho prostredia, ale aj seba samého v záujme dosiahnutia rovnováhy medzi ŠEP a ich spoločensky akceptabilnou saturáciou.

Výchovný poradca na ZŠ pri RC ako pedagóg má určité poslanie, ktoré vyplýva aj z jeho úloh v osobnostnom, vzdelávacom a profesijnom vývine, teda aj vo vzťahu k profesijnej orientácii rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC. K úlohám výchovného poradcu v ZŠ pri RC patrí:

- poskytovanie konzultácii žiakom a ich zákonným zástupcom pri riešení závažných výchovno-vzdelávacích problémov;
- sprostredkúva prepojenie ZŠ pri RC s poradenskými zariadeniami ako aj inými odbornými zariadeniami, ktoré sa zaoberajú starostlivosťou o deti (so zdravotným postihnutím, s poruchou správania, zo sociálne znevýhodneného prostredia a vývinovými poruchami);
- plní úlohy školského poradenstva v otázkach edukácie a profesijnej orientácie žiakov, ako aj v oblasti delikventného a problémového vývinu detí;

- osobitnú pozornosť venuje žiakom so ŠEP a ŠPP;
- informuje pedagogických zamestnancov RC, žiakov a ich zákonných zástupcov o možnostiach absolvovania profesijnej prípravy po absolvovaní ZŠ v podmienkach RC i mimo neho a pod.

Výchovné či kariérne poradenstvo ako neoddeliteľnú súčasť reedukácie na ISCED 2 v podmienkach RC možno chápať aj ako kontinuálny analyticko-syntetický proces motivovania žiakov k poznávaniu svojich študijných, resp. vzdelávacích možností, uvedomovania si svojej osobitosti, podnecovanie žiakov k túžbe po sebarozvíjaní, sebazpoznaní, realistickom sebahodnotení, sebauvedomení a celoživotnom učení sa v záujme dosiahnutia svojich profesionálnych plánov a životných cieľov, úspešného života, poznania pravej životnej cesty, rozvíjania vzdelanostných aspirácií...

3.6.1 Prístup výchovného poradcu k profesijnej orientácii rómskej mládeže

Rómske deti sú schopné vzdelávania v rámci základného školstva, predpokladom však je, že im budú vytvorené špecifické podmienky, za ktorých vyučovanie prebieha a taktiež je im poskytnuté väčšie množstvo času na osvojenie vedomostí a zručností. Rómske deti vyžadujú individuálny prístup, predovšetkým na začiatku školského vzdelávania a neskoršie pri prechode na 2. stupeň. (Bartoňová a Vítková, 2007, s. 134)

Výchovný poradca, ako aj všetci pedagógovia by mali v prevýchove uplatňovať nové prístupy k vzdelávaniu žiakov so ŠEP a ŠPP. V reedukačnom procese na úrovni ISCED 2 smerujúcom v podmienkach RC aj k profesijnej orientácii rómskej mládeže, by sa mala využívať didaktická technika, názorné učebné pomôcky, moderné metódy výučby, prvky zážitkového učenia. Pri podpore výchovy a vzdelávaniu rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP by mal byť taktiež uplatňovaný individuálny prístup, podporovaná vzájomná komunikácia žiakov a kooperácia vo dvojiciach, v tíme či v skupinách.

Prístup výchovného poradcu k profesijnej orientácii rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC, by mal zohľadňovať aj ŠEP a ŠPP cieľovej skupiny. Výchovný poradca na ZŠ pri RC by mal v kontexte podpory edukácie inštruovať učiteľov a vychovávateľ, aby prezentovali žiakom rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP ukážky z fondu tradičných či typických remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, pričom by takouto formou motivovali žiakov k celoživotnému učeniu ako aj do aktivizácie profesijnej orientácie. Rómskych žiakov na ISCED 2 je potrebné hneď prijať do RC

systematicky vychovávať k voľbe povolania, ovplyvňovať ich profesijnú orientáciu, aktivizovať ich aspirácie a utvárať reálne predstavy žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP o svojom budúcom povolaní.

Z aspektu zohľadňovania špecifik prevýchovy Rómov, by mala byť výchova, vzdelávanie a aktivizácia profesijnej orientácie rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP orientovaná aj na fond tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Rómski žiaci by mali mať vytvorené podmienky v prevýchove z pohľadu rovnosti šancí aj na to, aby si mohli osvojiť súbor poznatkov o fonde tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, čím by sa pre nich zároveň vytvorili podmienky na identifikáciu s rómstvom (róm. romipen). Takáto cieľavedomá a systematická forma podpory edukácie a aktivizácie profesijnej orientácie v RC na ISCED 2 je potrebná a prospešná u rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP pre utváranie predstáv o budúcom povolaní, formovanie názorov a postojov, upevňovanie rómskej kultúry, budovanie a zachovávanie rómskej identity (róm. romipen).

Poradenské služby súvisiace s kariérou človeka sú v súčasnej dobe zaradované do vzdelávacieho procesu formou kariérneho poradenstva. Pomoc so správnou voľbou odboru, školy nespočíva iba v rukách výchovného poradcu. Poradenstvo nie je náhodné, krátkodobé, je pojaté ako dlhšie trvajúce výchovné pôsobenie. Ciele kariérneho poradenstva sa skladajú zo zložky informačne poradenskej a zložky vzdelávacej. Základným cieľom je pomôcť žiakovi pri jeho konkrétnom rozhodovaní o budúcom štúdiu, povolaní. (Bartoňová, Bazalová a Pipeková, 2007, s. 71)

Na základe vyššie uvedeného, by sme chceli opäť podotknúť, že rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC je podľa nás vhodné vychovávať k voľbe povolania aj v kontexte tradičných rómskych remesiel a spôsobov obživy Rómov. Rozvoj záujmov rómskeho dieťaťa o budúce povolanie, kladného vzťahu k práci, povolaniu a k učeniu, utváranie jeho životných cieľov, aspirácií, je žiaduce podľa nás z pohľadu systémového postupu a prístupu výchovného poradcu k profesijnej orientácii rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC utvárať a orientovať na svet práce Rómov. Zastávame názor, že rómskym žiakom by malo byť umožnené v reedukačnom procese na ISCED 2 nazeráť na problematiku profesijnej orientácie rómskou optikou, ktorá by zohľadňovala a rešpektovala špecifické poradenské potreby vyplývajú z etnického faktoru vo vzdelávaní Rómov.

Výchovný poradca na ZŠ pri RC by si mal byť vedomý, že rómski žiaci na 2. stupni ZŠ majú okrem ŠEP aj ŠPP, ktoré súvisia s etnickými faktormi vo výchove a

vzdelávaní Rómov. Etnické faktory v prevýchove rómskych žiakov na ISCED 2 v RC sa dotýkajú tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen), ktorú považujeme za potrebné pri prevýchove rómskej mládeže zohľadňovať, podporovať a akceptovať. ŠPP žiakov rómskeho etnika na 2. stupni ZŠ pri RC úzko súvisia s utváraním predstáv o budúcom povolání, ktoré z nášho pohľadu zapadá i do sveta práce Rómov, ktorého neoddeliteľnou súčasťou sú aj tradičné či typické rómske remeslá, profesie, zamestnania a spôsoby obživy Rómov (→4).

Z pohľadu podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskych žiakov na 2. stupni pri RC by mal výchovný poradca pristupovať k rómskym žiakom so ŠPP v kontexte tradičných či typických profesií a zamestnaní Rómov tak, aby zároveň aj upevňoval a podporoval v reedukačnom procese rómsku kultúru. V prevýchove Rómov sa mala systematicky budovať, rozvíjať a zachovávať rómska identita (róm. romipen). Prístup výchovného poradcu k profesijnej orientácii Rómov na ISCED 2 v RC by mal preto cielene pomôcť rómskemu žiakovi so ŠEP a ŠPP pri jeho konkrétnom rozhodovaní o budúcom štúdiu a povolání.

3.6.2 Kariérne poradenstvo a profesijná orientácia rómskej mládeže

Hamadová, Květoňová a Nováková (2007, s. 95) uvádzajú, že vzdelávanie žiakov nemožno oddeliť od ich výchovy. Tieto dve zložky tvoria proces edukácie. Súčasťou edukácie je taktiež rozvoj kompetencií žiakov a príprava na budúce povolanie. Profesijná príprava je cieleňou prípravou na výkon určitého povolania, je realizovaná na stredných školách. Predprofesijnou prípravou rozumieme najmä rozvoj kompetencií a osobnosti žiaka behom dochádzky na základnú školu, rozvoj jeho sebapojatia a seba prijatia, uvedomenie si dôležitosti celoživotného vzdelávania a zamestnania v živote človeka.

K vyššie uvedenému pokladáme za potrebné dodať, že pri výchove a vzdelávaní rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC je potrebné brať ohľad na typ konkrétnej poruchy a stupeň postihnutia, na špecifiká edukácie Rómov vyplývajúce z etnických faktorov v edukácii i kariérneho poradenstva.

„Profesiová orientácia je cieľavedomý a zámerný proces, prostredníctvom ktorého sa postihnutý či narušený jedinec zameriava na určitý okruh pracovnej činnosti. Tento proces vrcholí voľbou povolania. Voľba povolania sa uskutočňuje vo veku dieťaťa, keď vzhľadom na druh a stupeň postihnutia nie je plne kompetentné rozhodovať sa v tomto smere. Preto pomoc špeciálnych pedagógov je tu veľmi dôležitá. Týka sa najmä tých, ktorí vykonávajú funkcie triedneho učiteľa či výchovného

poradcu na škole“. (Vašek, 2006, s. 124)

Prikláňame sa k názoru Vaška a zároveň dodávame, že profesijná orientácia by sa mala realizovať na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC v Košiciach na úseku ZŠ najmä zo strany výchovného poradcu a triednych učiteľov. Proces utvárania a rozvíjania reálneho profesijného cieľa a perspektívy rómskej mládeže, vlastností a schopností významných pre proces voľby štúdia povolania, by sa mal cielene a systematicky uskutočňovať na úseku výchovy mimo vyučovania aj zo strany skupinových vychovávateľov, ktorí by mali za týmto účelom spolupracovať okrem triedneho učiteľa najmä s výchovným poradcom na ZŠ pri RC.

V procese profesijnej orientácie, výchovy k voľbe povolania, ale najmä počas rozhodovania o výbere školy a povolania, by mali rómski žiaci poznať aj svoje hlavné kariérové vývinové úlohy, ktorými je napr.: formovať si profesijnú identitu (uvedomovať si svoju jedinečnosť vo vzťahu k istému typu pracovných činností, plánovať svoje činnosti, robiť si vlastný prieskum pracovných činností, stanovovať si svoje vzdelávacie a kariérové ciele...); lepšie porozumieť sebe a svetu práce; budovať si sebadôveru (sebaúčinnosť) a pozitívny štýl znakov správania (smelosť, odvalu, hrdosť na svoje schopnosti a zručnosti, vytrvalosť, prekonávanie prekážok, zvýšené úsilie pri získavaní vedomostí a zručností, orientácia na úspech...); učiť sa nové veci (celoživotné vzdelávanie aj v oblasti sociálnych a prosociálnych kompetencií); učiť sa preberať zodpovednosť za svoje konanie, správanie, vzdelávanie, sebarozvoj (aktívny prístup k vlastnému vzdelávaniu a sebarozvoju)...

Profesijná orientácia vrcholí profesijnou prípravou. RC ako jedno zo špeciálnych výchovných zariadení v SR (→1.1) poskytuje možnosť aj na profesijnú prípravu, resp. profesijné vzdelávanie. Průcha, Walterová a Mareš (2008, s. 181) pod pojmom profesijné vzdelávanie chápajú všetky formy prípravy zamerané k výkonu určitého povolania. Realizuje sa na úrovni sekundárneho a terciálneho cyklu.

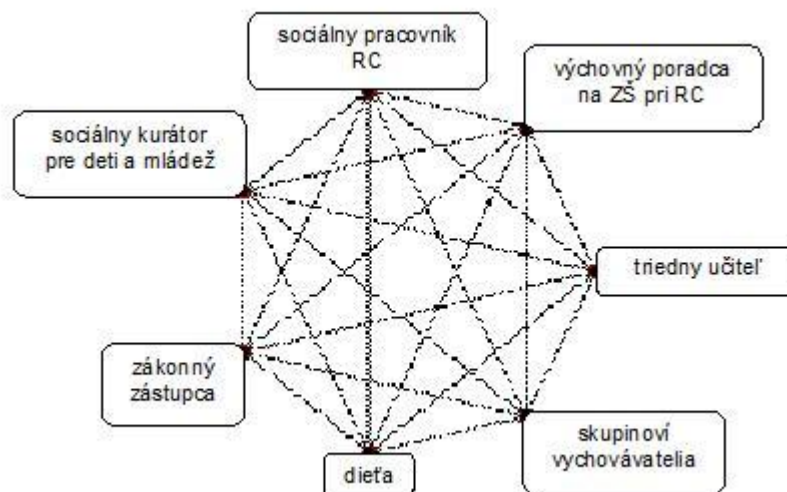
Témou našej práce nie je podpora profesijnej prípravy rómskej mládeže v RC, preto stručne uvedieme len možnosti absolvovania profesijnej prípravy v špeciálnych výchovných zariadeniach - RC. V súčasnosti má rómska mládež možnosť absolvovať profesijnú prípravu v podmienkach RC po absolvovaní ŠZŠ alebo ZŠ pri RC v deviatich špeciálnych výchovných zariadeniach, pričom pre chlapcov v súčasnej dobe ponúkajú štúdium rôznych odborov tieto RC: RC Košice, RC Veľké Leváre, RC Sološnica, RC Tornaľa, RC Bystričany a RC Hlohovec. Dievčatá majú možnosť absolvovať profesijnú prípravu v podmienkach RC na Slovensku v závislosti na školských výsledkoch a zdravotnom znevýhodnení v týchto troch špeciálnych výchovných zariadeniach:

RC Trstín, RC Spišský Hrhov a RC Zlaté Moravce.

3.7 Predpoklady a podmienky úspešnej reedukácie (prevýchovy) a profesijnej orientácie rómskej mládeže

Medzi hlavné predpoklady, podmienky úspešnosti reedukácie (prevýchovy) a profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC by mala patriť najmä aktivizácia výučby, motivácia a vzájomné partnerstvo RC a zákonného zástupcu dieťaťa. Z vlastnej etopedickej praxe vieme, že motivácia dieťaťa je do značnej miery determinovaná záujmom zákonného zástupcu o dieťa počas pobytu v RC, vytváraním stáleho citového zázemia pre dieťa. Vzájomné poznanie školy, výchovy mimo vyučovania a rodiny by malo byť základnou podmienkou kvalitatívneho posunu v budovaní partnerstva, ktoré môže byť katalyzátorom žiaduceho rozvoja rómskeho dieťaťa v prevýchove. Preto by sa škola, výchova mimo vyučovania a rodina ako rovnocenní partneri v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC mali dohodnúť a postupovať vždy v záujme dieťaťa.

Obrázok 1: Heptagón efektívnej reedukácie (prevýchovy) v podmienkach Reedukačného centra Košice

Zdroj: autor práce, 2015

Obrázok č. 1 zobrazuje heptagón efektívnej reedukácie žiaka na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC Košice, ktorý pozostáva zo siedmich čísliteľov (sociálny kurátor pre mládež – sociálny pracovník RC – výchovný poradca – triedny učiteľ – skupinová vychovávateľka – dieťa – rodič/zákonný zástupca). Dieťa potrebuje mať istotu, ktorú mu sociálny kurátor pre deti a mládež, sociálna pracovníčka RC, škola - výchovný poradca

na ZŠ a triedny učiteľ, výchova mimo vyučovania - skupinový vychovávateľ a rodina vo vzájomnej súčinnosti môže zabezpečiť. Spolupráca sociálnej kurately pre deti a mládež, sociálnej pracovníčky RC, školy (výchovný poradca a triedny učiteľ), výchovy mimo vyučovania (skupinový vychovávateľ) s rodinou dieťaťa je pre plánovitú, cieľavedomú a efektívnu prevýchovu žiaka bezpodmienečne potrebná, pretože by ich mal spájať spoločný cieľ – chcú prevychovať dieťa tak, aby bolo šťastné, dobre sa uplatnilo v živote a na trhu práce. K obrázku č. 1 dodávame, že na ňom nie je vyobrazené vedenie RC ani školský špeciálny pedagóg, pretože v RC Košice pracovná pozícia etopéd nie je vytvorená, čo považujeme za chybu, pretože v tomto procese by mal školský špeciálny pedagóg (etopéd) zohrávať svoju nezastupiteľnú rolu.

Aktivita dieťaťa, jeho vnútorné nastavenie v RC podľa nás veľmi úzko súvisí aj s výkonmi a motiváciou. Hamadová, Květoňová a Nováková (2007, s. 83) radí medzi bariéry, ktoré môžu zabrániť aktívnemu postoju dieťaťa k vlastnému rozvoju tieto: hyperprotektívny prístup rodičov a vychovávateľov, orientácia na chyby a nedostatky, stigmatizácia, ktorá môže viesť až k rezignácii. V školskom prostredí je sebavedomie jedným z činiteľov, ktoré ovplyvňujú školské výkony, a naopak výkony ovplyvňujú vnímanie seba samého.

Pre dosiahnutie úspechu v prevýchove rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC, by mal pedagóg dokázať žiaka aktivizovať a zmotivovať k dosiahnutiu osobného cieľa, čo sa vzhľadom na špecifiká edukácie Rómov v etopedickej praxi niekedy ťažko dosahuje.

Požár (In: Ďurič, Bratská et al., 1997, s. 24) chápe pojem aktivizácia vyučovania ako stav mobilizácie a pohotovosti energetických zdrojov umožňujúcim žiakom zúčastňovať sa vyučovacieho procesu na vysokej úrovni psychickej aktivity.

Podľa Skokanovej (2013, s. 36) je dôležitá *„aktivizácia rómskeho dieťaťa, predovšetkým počas činností, ktoré v ňom vzbudzujú pozitívne citové zážitky. Veľmi dôležitou sa javí požiadavka jednoty teórie s praxou, aby vychovávané deti a žiaci pochopili dôležitosť a možnosti aplikácie prezentovaných morálnych hodnôt v teoretickej rovine a získaných teoretických poznatkov v bežnom živote.“*

S pojmom aktivizácia vyučovania sa spája aj pojem motivácia, ktorá sa v psychológii podľa Sejčovej (In: Ďurič, Bratská et al., 1997, s. 24) vzťahuje na všetko to, čo prežívame, po čom túžime, k čomu máme odpor, čo sa snažíme dosiahnuť, aké máme ideály a pod. Všeobecne možno povedať, že pod pojem motivácia sa zahrňuje odpoveď na otázku, prečo človek koná tak, a nie inak, usiluje sa o to, a nie o iné.

K vyššie uvedenému dodávame, že pri výchove a vzdelávaní rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC je potrebné dbať, aby pedagóg akceptoval osobnosť každého jedinca. Učiteľ by sa mal snažiť napomáhať saturevať nie len základné potreby rómskeho dieťaťa, ale aj ŠEP a ŠPP. Mal by viesť dieťa k aktívnemu participovaniu na sebarozvoji, vytváraní zdravého sebavedomia, sebahodnoty, vlastnej (rómskej) identity (róm. romipen) a autonómie osobnosti bez stigmatizácie, aby nespôsobil svojím neprofesionálnym prístupom a postojom dieťaťu syndróm neúspešnej osobnosti, syndróm naučenej bezmocnosti a pod. Dobrý etopéd by mal usilovať o rozvoj potencialít každého jedinca. Mal by byť sám šťastný, aby mohol rozdávať šťastie, pochopenie, lásku a sympatie svojim zverencom.

V kontexte aktivizácie profesijnej orientácie preto pokladáme za potrebné pri reedukácii rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC, efektívne používať vo vlastnom edukačnom pôsobení aktivizujúce metódy vo výchove, ktorého výsledkom by bolo zvyšovanie mediálnej gramotnosti rómskych žiakov. Pedagóg by mal pri prevýchove Rómov na 2. stupni ZŠ pri RC usilovať o to, aby reedukačný proces podporovali aj interaktívne obsahy. Cieľom pedagóga by malo byť aj vziať rómske deti so ŠEP a ŠPP do sveta práce Rómov (tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní) a priblížiť im pomocou audiovizuálnych obsahov, interaktívnych hier a špeciálnych softvérových riešení, čo tvorí tradičnú rómsku kultúru, „rómstvo“ (róm. romipen), hodnotový systém obsiahnutý v kultúrnom dedičstve Rómov.

Pedagóg pracujúci s rómskou mládežou na ISCED 2 v podmienkach RC by si mal vytvárať za účelom podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie vlastné edukačné balíčky tvoriace portfólio. Súčasťou portfólia by mohol byť aj edukačný balíček vo forme náučnej prezentácie v programe PowerPoint obsahovo zameraný na fond tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Pomocou takého edukačného balíčka by mohol pedagóg cielene a systematicky sprístupňovať žiakom rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP v reedukačnom procese na 2. stupni ZŠ pri RC informácie o typickom spôsobe obživy Rómov. Žiaci by tak mali možnosť sa bližšie oboznámiť s rómskymi reáliami, čím by sa dosiahla názornosť vo výchovno-vzdelávacom procese. Názorné ukážky z fondu tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov by žiakom slúžili aj na utváranie presnejších predstáv o svete práce Rómov. Zvyšovali by záujem žiakov, ich motiváciu k profesijnej orientácii. Svojou tvorivosťou by takouto formou učiteľ zároveň rómskym žiakom sprostredkoval kultúrne dedičstvo Rómov, ktorého súčasťou tvorí aj fond tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov.

4 STRUČNÝ PREHĽAD TRADIČNÝCH REMESIEL, PROFESIÍ A ZAMESTNANÍ RÓMOV AKO VÝCHODISKO A PROSTRIEDOK NA PODPORU VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A AKTIVIZÁCIE PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA

Štvrtú kapitolu sme včlenili do práce, aby tvorila určité východiská pre koncipovanie prezentácie PowerPoint, ktorá by mala slúžiť v reedukačnom procese na 2. stupni ZŠ pri RC v Košiciach ako prostriedok na podporu výchovy, vzdelávania a zároveň aj ako aktivizujúci model či motivačný činiteľ pre oblasť profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP. Prezentácia by preto mala cielene slúžiť ako názorná učebná pomôcka, ktorá by rozvíjala predstavivosť rómskej mládeži v oblasti profesijnej orientácie a prezentovať im vzory prameniace zo sveta práce Rómov. V štvrtej kapitole uvádzame stručný prehľad tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, ktorým chceme načrtnúť široké rozpätie typických spôsobov obživy Rómov, ktorými sa tradične Rómovia po stáročia snažili zabezpečiť svoju obživu poctivou prácou, ktorá sa dedila z otca na syna v rodových spoločenstvách.

Podľa Obšasníkovej (In: Galovičová et al., 2009, s. 61) je potrebné Rómov podporovať v tom aby videli, akí sú schopní. Ukazovať im ich vzory a podporovať ich v tom, aby tie vzory mohli dobiehať a predbiehať. Iba vtedy sa stanú skutočnými kováčmi svojho šťastia.

Prikláňame sa k názoru Obšasníkovej a dodávame k tomu, že aj rómske deti a mládež potrebujú na ISCED 2 v podmienkach RC vhodné vzory pre svoju profesijnú orientáciu. Z pohľadu profesijnej orientácie, by mala byť podpora výchovy a vzdelávania žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC cielene a systematicky smerovaná k tomu, aby žiaci po absolvovaní vyučovacej hodiny či výchovnej jednotky vedeli správne pomenovať daný spôsob obživy Rómov (uviesť správny názov tradičného rómskeho remesla), stručne vymenovali charakteristické znaky práce pri danom tradičnom (typickom) remesle, profesii, zamestnaní (prípadne modifikovanú podobu) či spôsobe obživy Rómov. Ďalej by žiaci mali vedieť správne pomenovať výsledok práce, resp. spôsob obživy Rómov.

Pri podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC je potrebné výučbu a priamu výchovnú činnosť viesť tak, aby žiaci vedeli správne pomenovať pri danom typickom remesle,

zamestnaní či spôsobe obživy Rómov výsledok práce (produkt z práce, výrobok či tovar), pracovisko (kde sa práca zvyčajne vykonávala, ak sa to dá určiť), stručne popísať základné pracovné objekty (čo je opracovávané), vymenovať pracovné pomôcky a prostriedky (s čím sa práca vykonávala) a rovnako tak aj pracovné činnosti a postupy (ako vyzerá charakter práce pri danom spôsobe obživy).

4.1 Kvospracujúce remeslá

Znalosť spracovania kovov obecne si priniesli Rómovia z Indie. Na rozdiel od európskych remeselníkov využívajúcich kovy poznali metódu spracovania za studena, teda bez použitia ohňa. Územný pohyb bol pre rómskych remeselníkov vždy nutnosťou. Jazdili po blízkom okolí ponúkať svoje produkty. Dodnes sú predovšetkým na Balkáne polokočovní kováči či kotlári. Trocha vybočujúci spôsob obživy, spojený pravdaže so spracovaním kovov, bolo ryžovanie zlata na území dnešného Bulharska a Rumunska. Venovali sa mu niektorí jedinci zo subetnickej skupiny Rudari (podľa latinského ruda – ruda), vďaka čomu sa časť z nich začala nazývať Aurari (podľa latinského aurum – zlato). V lete získavali zo zlatonosných tokov vzácny kov a v zime, keď rieky zamrzli, spracovávali drevo. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 29)

Rómovia boli zamestnaní v mnohých rôznych remeslách, boli to schopní kováči, zvonkári, korytári, košíkári či obchodníci. Až postupná industrializácia spôsobila to, že títo zruční remeselníci prestali byť potrební, pretože ich vytlačila sériová výroba. (Davidová, 2004, s. 55-67)

Podľa Horváthovej (2002, s. 32-35) tradičné remeslá prekvitali predovšetkým pred II. svetovou vojnou na Slovensku. Industrializácia vytesnila tradičné remeslá. V minulosti však boli Rómovia zručnými remeselníkmi. Medzi tradičné remeslá patrilo kováčstvo, kotlárstvo, brusičstvo, drotárstvo, výroba drevených nádob a korýt.

Z vyššie uvedeného môžeme vyvodiť, že v minulosti bolo pre mnohých Rómov typické pracovať s rôznymi kovmi. Kvospracujúca práca bola pre niektorých Rómov dôležitým zdrojom obživy. Pri podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP by sa mali prezentovať v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC tradičné rómske remeslá a remeselné zručnosti Rómov – kvospracujúce remeslá, ktorými sa niektoré rómske rodové spoločenstvá živil na Slovenku poctivou prácou po stáročia.

4.1.1 Kováčstvo a umelecké kováčstvo

Sortiment výrobkov a množstvo používaných techník záviseli od schopností a technického vybavenia rómskeho kováča. Najmenej náročnú technológiu vyžadovala výroba klinčov, ktorou sa zaoberalo najviac Rómov. Ich výrobky, známe ako „cigánske klince“, našli uplatnenie najmä v oblastiach, kde prevládala šindľová krytina. Rómski kováči vyrábali aj podkovy. Ďalšou činnosťou, ktorou sa zaoberali rómski kováči na Slovensku, v Poľsku i rakúskom Burgenlande, bolo i ostrenie predmetov – sekier, motýk, čakánov, lemešov a pod. (Mann, 1992, s. 108)

„Charakteristickým znakom cigánskych kováčov bola práca po sediačky alebo v podrepe. Vyrábali najmä podkovy, kramle, vrtáky, sekery, nože, pánty, reťaze. Neodmysliteľnou súčasťou ich činnosti bola výroba tzv. cigánskych klinčov, ktoré našli uplatnenie na celom Slovensku, najmä však v oblastiach, kde v ľudovej architektúre prevládala šindľová krytina.“ (Mann In: Slovenský národopis, 1988, s. 16)

Horváthová (1964, s. 84-85) ohľadom spôsobu obživy a zamestnania Rómov poznamenáva, že najbežnejším zamestnaním bulharských Cigánov bolo kováčstvo, ktorí vyrábali klince, lemeše, podkovy, motyky rôzneho druhu a tvarov, pánty na dvere a iné.

Kováčstvo radíme ku kultúrnemu dedičstvu Rómov. Možno ho považovať za jeden zo základných pilierov tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen), pretože patrilo k najrozšírenejším a zároveň aj najtypickejším rómskym remeslám, ktorým si Rómovia po odchode z Indie po stáročia zabezpečovali legálnou cestou obživu. Remeselné a umelecké kováčstvo tvorí ako kultúrne dedičstvo zároveň pevnú súčasť sveta Rómov. Z tohto dôvodu by sa mali pri podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC cielene a systematicky prezentovať názorné ukážky rómskeho remeselného a umeleckého kováčstva.

4.1.2 Výroba zbraní a nožov

Už v dobe stredoveku došlo k vyprofilovaniu tohto odvetvia z pôvodne všeobsahujúceho kováčstva. Dochované historické záznamy informujú i o Rómoch, ktorí sa svojou zručnosťou stali špecialistami na výrobu zbraní. Uplatnili pri tom svoje znalosti ako kováči i ako zlievači kovov. Rómski výrobcovia zbraní občas sprevádzali s celou svojou rodinou armádu, pre ktorú opravovali a vyrábali v tej dobe používané zbrane. Rómovia zrejme vyrábali predovšetkým tzv. studené zbrane, hlavne bodné

(kópie), sečné (halapartne) a meče. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 126)

Nožiarstvo sa oddelilo v balkánskych oblastiach od obcejšie zameranej výroby studených zbraní. Rómski kováči vyrábali i nože, ktoré nebolo možné zakúpiť – špeciálne vinohradnícke nože na zhotovenie drážky pri výrobe šindľov. Olašskí Rómovia vyrábali nože a obojručné nože. (Tamtiež, 2008, s. 129)

Výroba zbraní a nožov sa vyprofilovala z kováčstva a patrila tiež u niektorých Rómov k ich obžive. Rómski výrobcovia zbraní a nožov vyrábali tzv. studené zbrane – kópie, halapartne, meče, obojručné i špeciálne nože. Z vyššie uvedeného vyplýva, že svet práce Rómov zahŕňa aj výrobu zbraní a nožov. Z tohto dôvodu by sa mali v kontexte podpory výchovy a vzdelávania oboznamovať rómski žiaci so ŠEP a ŠPP s názornými ukázkami fondu tradičných remesiel, profesií a zamestnaní v programe PowerPoint s cieľom zatraktívniť výučbu a aktivizovať profesijnú orientáciu v duchu tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen).

4.1.3 Kotlárstvo a meditepectvo

Znalosť meditepectva, rovnako ako kováčstvo si niesli Rómovia so sebou na svojej púti do Európy z ďalekej Indie. Kotlárstvom sa zapodievali najčastejšie členovia kočovnej subetnickej rómskej skupiny zvanej Kalderari (z rumunského caldare – kotol). Ich práca je dodnes spojená so značným územným pohybom. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 133)

Podľa Grellmanna (In: Horváthová, 1964, s. 81) existovali početné polokočovné a kočovné skupiny remeselníkov, najmä kotlárov, cínovačov, príštipkárov a ďalších. K zamestnaniam Cigánov v jednotlivých župách na Slovensku v 19. storočí patrili podľa Horváthovej (1964, s. 138) aj kotlári. Mann (2000, s. 19) uvádza, že skupina Rómov – Kalderašov sa špecializovala na spracúvanie medeného plechu, z ktorého vyrábali kotlíky.

Davidová (2004, s. 57) konštatuje, že kotlárstvo bolo výsadou prevažne kočovných Rómov, ktorí vyrábali a predávali malé medené kotlíky, kotly, panvice či taniere; neskôr ich jednoduchým postupom, vyklepávaním a vytepávaním, vyrábali z hliníka. Svoje výrobky vhodne vymieňali za potraviny a šatstvo alebo ich predávali na miestnych trhoch. Keď sa títo Rómovia neskôr usadili, počet kotlárov sa zmenšil, lebo svoju remeselnícku výrobu zamenili za opravárenskú prácu. Rómovia zručne opravovali staršie kotly, hrnce a iné nádoby.

Na základe vyššie uvedeného môžeme konštatovať, že kotlárstvo a meditepectvo je jedným z tradičných rómskych remesiel. Niektorí rómski remeselníci sa orientovali na výrobu medených kotlov, kotlíkov, misiek, tanierov a pod. Iní zručne opravovali nádoby, hrnce a staršie kotly. Takýmto spôsobom sa snažili niektorí Rómovia zabezpečiť si obživu. Z tohto dôvodu by sa mali rómskym žiakom so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v RC sprístupňovať tieto informácie vhodnými názornými ukázkami vo vyučovaní, alebo počas priamej výchovnej činnosti, ktoré by boli zamerané na prezentovanie fondu tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní.

4.1.4 Cinárstvo a zvonkárstvo

Cinárstvo úzko súvisí s kotlárstvom, predovšetkým výrobou kuchynských nádob. Nezriedka sa pocínovaním zaoberali priamo kotlári. Cinári obvykle vrstvu cínu obnovovali. Rómski remeselníci odlievali predovšetkým drobné predmety, ako pracky, kríže i ozdoby. K zhotoveniu cínových predmetov slúžili formy s vyrytým obrazcom v plochom reliéfe, prevedené väčšinou do mäkkého kameňa, najčastejšie bridlice alebo niektorého druhu vápenca. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 149-150)

Práca s cínom bola na Balkáne a v Rumunsku doménou členov skupiny Kalajdži (z tureckého kalay – cín), ktorí sa v súčasnosti zapodieajú taktiež výrobou medených a plechových nádob. V Turecku sú známi taktiež ako klampiari. Cínovanie a odlievanie cínu alebo hliníka dnes vo väčšom prevádzkujú i samotní kotlári zo skupiny Kalderari. (Tamtiež, s. 150)

Medzi zamestnania Cigánov v jednotlivých župách na Slovensku v 19. storočí patrili podľa Horváthovej (1964, s. 138) aj zvonkári. Davidová (2004, s. 59) uvádza, že zvonkári tiež patrili k tradičným rómskym remeslám, aj keď menej rozšíreným. Niektorí Rómovia si v tomto remesle vyskúšali svoje kováčske, klampiarske či kotlárske skúsenosti, niekedy ho vykonávali i rómski pastieri, ktorí vyrábali zvonce rôznej veľkosti a tvaru, väčšinou z mosadze alebo z hrubšieho plechu pre kravy, ovce a kozy.

Ďalším spôsobom spracovania kovov je liatie. Možno predpokladať, že rómski zvonári sa vyprofilovali z pôvodne všestrannejšie zameraných a znalejších kováčov. Výrobcovia odlievali bronzové zvony rôznych veľkostí, z hliníka tvorili spony, pracky i ozdoby, na ktoré používali vzácne kovy. Za typicky liaty rómsky výrobok možno označiť jednoduchý hudobný nástroj drumbl'a. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 156)

Súčasť fondu tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní tvorí taktiež zvonkárstvo a cinárstvo. K tradičným spôsobom obživy Rómov môžeme priradiť okrem kotlárstva, meditepectva, výroby zbraní a nožov, remeselného a umeleckého kováčstva aj zvonkárstvo a cinárstvo, ktoré úzko súvisí aj s kotlárstvom. Z vlastnej etopedickej praxe môžeme konštatovať, že rómski žiaci na 2. stupni ZŠ pri RC Košice pri príchode do RC nemajú poznatky o tom, že Rómovia sa kedysi živilí cinárstvom a zvonkárstvom. Rovnako tak nevedia o existencii tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen). Z tohto dôvodu pokladáme za potrebné v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC vytvárať priestor na prezentovanie typických spôsobov obživy Rómov – zvonkárstvo a cinárstvo, aby bolo umožnené rómskym žiakom oboznámiť sa s kultúrnym dedičstvom Rómov, identifikovať sa s tradičnou rómskou kultúrou (róm. romipen) a budovať si vlastnú (rómsku) identitu (róm. romipen). Z hľadiska podpory edukácie a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v RC, považujeme takýto prístup pedagógov k prevýchove Rómov za vhodný a žiaduci.

4.1.5 Výroba sít a predmetov z plechu

Pôvodne dodávali výrobky z plechu kováči a kotlári. V balkánskej oblasti sa časť rómskych remeselníkov špecializovala len na dodávanie sít. V Bulharsku sa skupina vyrábajúca sita nazývala Sitári. Od sít celoplechových, do ktorých sa prerážali diery, cez jemnejšie zo sieťky prešli v 20. storočí k ďalším plechovým výrobkom. V súčasnosti predávajú vlastnoručne vyrábané kanvy, nádoby na vodu a pod. Remeselníci špecializovaní na výrobu plechových piecok sa tu nazývajú Pečkari. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 153)

Horváthová (1964, s. 86) uvádza, že okrem najbežnejších spôsobov obživy sa niektorí Rómovia živilí aj sitárstvom. Juránková a Grossmannová (In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 154) poznamenáva, že v Rumunsku používali výrobcovia sít označenie Čurari (podľa čuri – róm. sito). Vyrábali plechové i drevené sitá z hlúbov, ktoré vypletali konskými vlasmi, neskoršie tenkými drôťmi. V dnešnej dobe sa živia predovšetkým ako klampieri. Dodávajú Rómom i Nerómom zdobené ríny, dekorácie na strechy i predmety používané bežne v domácnosti – vedrá, lopatky, formy na pečenie...

Na základe vyššie uvedeného môžeme usúdiť, že výroba sít a predmetov z plechu patrí taktiež k tradičným či typickým remeslám Rómov. Touto činnosťou sa však nezapodievalo mnoho Rómov. Niektorí rómski remeselníci sa špecializujú na výrobu plechových piecok, iní sa živia v dnešnej dobe ako klampieri. O šikovných

klampiarov je stále na pracovnom trhu záujem. Z etopedickej praxe vieme, že rómski žiaci na 2. stupni ZŠ pri RC o klampiarstvo nejavia záujem, a ani nevedie o tom, že výroba predmetov z plechu patrí do fondu tradičných rómskych remesiel. Preto považujeme za potrebné, vytvoriť PowerPointovú prezentáciu, ktorá by pútavou formou vtiahla žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC do sveta práce Rómov a zároveň aktivizovala ich profesijnú orientáciu.

4.1.6 Drotárstvo a výroba šperkov

Pre Rómov nie je drotárstvo obzvlášť typickým remeslom. Jednoduchý pracovný postup, malá náročnosť na materiál i náradie a nutnosť územného pohybu však vyhovovali jednotlivcom, ktorí sa drotárstvom živili. Niekedy mohli spoločne prevádzkovať ďalšie spôsoby obživy spojené s kočovaním, napr. podomový predaj, brusičstvo, zber kože, starých handier či železa a pod. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 171)

Jemnejšia úprava kovových predmetov nepatrila nikdy k masovo rozšírenému remeslu medzi Rómami. Napriek tomu sa našli natoľko zruční jedinci, že sa mohli zamerať iba na výrobu zlatých či strieborných šperkov. V súvislosti s výrobou šperkov sú zmieňovaní predovšetkým Rómovia z Rumunska. Taktiež v dnešnej dobe tu pôsobia šperkári pracujúci hlavne so striebrom alebo obecným kovom. Veľmi rýchlo sa prispôbili obecnému vkusu a požiadavkám zákazníkov, takže o zárobok nemajú núdzu. Do kovu zatavia korále alebo rôznofarebné sklenené kamienky, kombinujú ich s látkami či kožou. Vypracúvajú väčšinou súpravy, napr. náhrdelník s náušnicami. Vyrábajú taktiež duchovné predmety – krížiky, ružence atď. (Tamtiež, s. 164)

Z vyššie uvedeného vyplýva, že do fondu tradičných rómskych remesiel v rámci kovospracujúcich remesiel patrí aj drotárstvo, i keď pre Rómov nie je obzvlášť typickým remeslom. Medzi Rómami sa nájdu aj zruční zlatníci, ktorí oplývajú technickou zručnosťou, zmyslom pre jemnú a umelecky náročnú prácu, ktorá je v spoločnosti vysoko cenená. Za účelom podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC by sa mali sprístupňovať rómskym žiakom informácie o fonde tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní, ktorého súčasťou tvorí aj výroba šperkov a drotárstvo. Výrobe šperkov a drôtovaniu sa môžu rómski žiaci na 2. stupni ZŠ pri RC Košice venovať aj vo výchove mimo vyučovania v rámci pracovno-technickej a estetickéj výchovy. Pedagóg by podľa nás mal žiakom počas výchovnej či vyučovacej jednotky

poskytnúť informácie, že výroba šperkov patrí k tradičným remeslám Rómov, t.j. mal by usilovať o prepájanie teórie podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie s praxou.

4.2 Spracovanie materiálu organického pôvodu

Kočovní Rómovia využívali dary prírody obvykle pre uspokojenie svojich základných potrieb – kuriva na oheň, materiál pre jednoduché príbytky a na výrobu predmetov potrebných v domácnosti. Územný pohyb bol pri niektorých drevospracujúcich remeslách výhodou. Výrobcovia si mohli zadovážiť surovinu kdekoľvek a zároveň odvieť do miest s lepším odbytom hotové predmety. Naopak niektoré spôsoby obživy poznali Rómovia až pri usadení a bližšom kontakte s miestnym obyvateľstvom. Prevzali od neho výrobné postupy a neskôr sa mohli stať jedinými dodávateľmi produktov. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 177)

Horváthová (1964, s. 138) uvádza, že k zamestnaniam Cigánov v jednotlivých župách na Slovensku v 19. storočí patrilo aj spracovanie dreva a prútia (korytári, lyžičiari, košíkari, metlári, uhliari), výroba tehál, válkov a iné práce z hliny.

V kontexte podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC by bolo potrebné, aby žiaci nadobudli vo výučbe a počas priamej výchovnej činnosti súbor poznatkov o tradičnej rómskej kultúre (róm. romipen) vo svetle typických rómskych remesiel, profesií a zamestnaní, t.j. o spôsobe spracovania materiálu organického pôvodu.

4.2.1 Drevospracujúca výroba

V miestach, kde bol nedostatok materiálu, a bolo potrebné ho dovážať, sa uplatnili skupiny Rómov, ktoré ovládali totožné pracovné postupy ako miestne obyvateľstvo. Navyše neboli viazaní k pôde a mohli sa teda voľne pohybovať po značnom území. Možnosť kočovania im zaistila dostatočný prísun materiálu a predaj výrobkov veľkému počtu zákazníkov. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 178)

Spracovaním dreva sa tradične venovali tzv. korytári, ktorí prichádzali na Slovensko a do českých zemí z Bulharska, resp. z jeho rumunsko-jazyčnej oblasti. (Horváthová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2005, s. 22)

Korytárstvo vykonávali Rómovia po stáročia rovnakou technikou. Vyrábali veľké i malé korytá pre prasatá na zabíjačky, malé guľaté misky s držadlom (vahance), varešky, lyžice, naberačky a ďalšie predmety pre poľnohospodárstvo a domácnosť. (Davidová, 2004, s. 60)

K najtypickejším spôsobom obživy Rómov patrila aj drevospracujúca výroba. Výučba a priama výchovná činnosť na 2. stupni ZŠ pri RC by sa mala obohacovať aj o ukážky typických spôsobov obživy Rómov (drevospracujúcu výrobu), ktorými by sa podporila edukácia a zároveň aktivizovala profesijná orientácia žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP. Výsledkom edukácie by malo byť, že rómski žiaci budú vedieť vymenovať charakteristické znaky práce s drevom, ako sme ich uviedli na začiatku 4. kapitoly (→4).

4.2.2 Výroba hudobných nástrojov

Rómovia sa veľmi rýchlo zoznámili s hudobnými nástrojmi obvyklými v danej lokalite a následne i obľúbenými ľudovými piesňami a nápevmi. Ich remeslo im vo väčšine prípadov neposkytovalo dostatok obživy, a preto uvítali možnosť privyrobiť si hraním pre miestnych obyvateľov. Tí si ich pozývali na svadby, pohreby, ale i krstiny alebo hudobné zábavy. Vyhovovala im nenáročnosť hudobníkov (čo sa finančnej odmeny týkalo) i schopnosť okamžitej interpretácie. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 212)

Hudobný nástroj najčastejšie spojovaný s Rómami sú nepochybne husle. V celej karpatskej oblasti patria dodnes medzi veľmi obľúbené typy hudobných telies cimbalovej muziky. Zloženie rómskej cimbalovej muziky sa nelíšilo od iných miestnych – jedny alebo dvojce husle, viola, kontrabas a cimbal. Rómski muzikanti dostávali spravidla za svoju hudobnú produkciu peniaze, čo im zaisťovalo vždy vyššie a lepšie postavenie v rámci ich komunity. Za nich si potom mohli kúpiť hudobné nástroje. Menej majetnejší muzikanti boli nútení hudobný nástroj vyrobiť si sami. (Tamtiež, s. 212-213)

Z predošlého textu možno vyčítať, že medzi rómskymi remeselníkmi sa našli aj výrobcovia hudobných nástrojov. Z tohto dôvodu považujeme za potrebné pri podpore výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC orientovať sa aj na problematiku tradičných rómskych remesiel (výrobu hudobných nástrojov), ktorá by mohla byť žiakom sprístupnená prostredníctvom moderných informačno-komunikačných technológií (ďalej len „IKT“).

4.2.3 Výroba z prútia

Predpokladáme, že Rómovia si so sebou do Európy priniesli znalosť košíkárstva zo svojej indickej pravlasti. Ani v priebehu storočí sa pracovný postup takmer nezmenil, inováciu zaznamenal v 2. polovici 20. storočia iba materiál v rozšírení o dovozové prírodné pleteniny (pedig) a umelohmotné náhrady (obaly elektrických káblov). (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 229)

Ohľadom spôsobu obživy a zamestnania Rómov Horváthová (1964, s. 85) poznamenáva, že k polokočovným remeselníkom patrili tiež košíkári.

Košikárstvo zahŕňalo výrobu košíkov, opálok a metiel; bolo vždy zdrojom obživy tých usadených Rómov, ktorí nemali inú možnosť zamestnania v rómskych osadách. Možno ide o jediný druh remesla, s ktorým sa na Slovensku v rómskej komunite môžeme stretnúť dodnes. Košíkárstvo bolo pre Rómov často aj sezónnou prácou a spôsob privyrobenia si na zimné obdobie. (Davidová, 2004, s. 61)

Z vyššie uvedeného vyplýva, že k typickým spôsobom obživy Rómov patrila aj výroba z prútia. Pracovnú činnosť v kontexte tradičných rómskych remesiel zameranú napr. na výrobu z prútia, možno u rómskych detí vhodne modifikovať a prispôbiť podmienkam a materiálnejmu vybaveniu RC. V etopedickej praxi na ISCED 2 v podmienkach RC tak možno výrobky z prútia nahrádzať napr. pletením z papierových roličiek. Takto nadobudnuté vedomosti a vypestované prenositeľné zručnosti môže rómska mládež neskôr využívať aj na privyrábanie si pletením rôznych úžitkových a dekoratívnych predmetov z papiera s možným využitím v domácnosti.

4.2.4 Výroba metiel

Viazanie metiel predstavovalo pre Rómov jednu z vítaných možností malého sezónneho zárobku. Na Balkáne sa však našli i jednotlivci, ktorí výrobu a predaj metiel považovali za svoju hlavnú a jedinečnú obživu. Výhodou pre Rómov bola ľahko dostupná surovina. Metly viazali obvykle ženy a väčšie deti, ktoré ich taktiež nosili na trh predávať. V súčasnosti ich však nezriedka vyrábajú aj muži, ktorí tak dopĺňajú svoju košíkársku produkciu (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 256)

Obšasníková (In: Galovičová et al., 2009, s. 63) konštatuje, že o Rómoch zo Šarišskej Poruby v okrese Prešov sa hovorilo s úctou, ako o ľuďoch pracovitých, ktorí nežobrali. Zaslúženú odmenu dostávali buď za pomoc a prácu, alebo za výrobky, ktoré chlapi v ich rodine vyrobili a ženy ich nosili na predaj. Rómky chodili Nerómom

ponúkať z prútia napletené opálky, alebo z brezových vetví šikovne zhotovené metly. Vyrábali predovšetkým spomínané brezové metly, s ktorými sa výborne zametal dvor, drevené hrable, poriská a opálky. Na jar ich ponúkali dom od domu a nebolo rodiny, ktorá by sa bola cez rok obišla bez metly, hrablí alebo opálok.

Počas výchovy a vzdelávania rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC je potrebné prepájať teoretickú výučbu s praktickým nácvikom a rozvíjaním zručností. Učiteľ by mal mať pri prevýchove rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC na zreteli aj profesijnú orientáciu. Z tohto dôvodu by sa mala, podľa nás, cielene plánovať a realizovať výučba. Učiteľ by mal podľa nás v rámci pracovného vyučovania či pracovnej výchovy koncipovať témy, ktoré sa dotýkajú i problematiky tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Pracovno-technickú činnosť by sa mala z tohto dôvodu plánovať a realizovať v RC tak, aby korešpondovala (ak to daná téma umožňuje) aj s tradičnými (typickými) rómskymi remeslami, profesiami, zamestnaniami a spôsobmi obživy Rómov.

4.2.5 Pletenie zo slamy a z kukuričného šúpolia

Výroba zo slamy nepredstavovala pre Rómov hlavný zdroj obživy. Možno však predpokladať, že rody usadnuté v nížinatých krajinách si mohli touto výrobou privyrábať. V týchto miestach šlo o ľahko dostupný a ľahko spracovateľný materiál, bez veľkých nárokov na výrobné náčinie a priestor. Z výpovedí najstarších pamätníkov vieme, že rómski výrobcovia plietli slamienky, misky či rohožky. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 248)

Rómovia spracovávali i prútie, kukuričné šúpolie či slamu. Z prútia vyrábali koše, dnes už i nábytok a iné predmety dekoratívnej povahy. Zo šúpolia ženy spleťali rohože, figúrky; zo slamy opálky a rohože. (Horváthová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2005, s. 23)

Podľa Juránkovej a Grossmannovej (In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 253) výroba z kukuričného šúpolia nepredstavovala pre Rómov hlavný zdroj obživy. Možno však predpokladať, že v miestach pestovania kukurice sa jednotlivci z radov Rómov naučili od majoritnej spoločnosti spracovať ľahko dostupný materiál. Nenáročný pracovný postup, pri ktorom nie je takmer potrebné náradie, možno prevádzkovať na malom priestranstve a môže sa ním zapodievať viac členov rodiny (ženy, staršie deti), bol pre Rómov ideálnou možnosťou malého privyrobenia v zimných obdobiach.

Podpora výchovy a vzdelávania rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC by mala byť koncipovaná tak, aby cielene sprístupňovala rómskym žiakom

za účelom aktivizácie profesijnej orientácie aj informácie o fonde tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, ktoré sa dotýkajú aj pletenia zo slamy a kukuričného šúpolia. Prezentovanie a sprístupňovanie informácii o tradičných rómskych remeslách, profesiách a zamestnaniach, ktorými by si rómski žiaci so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC cielene a systematicky utvárali predstavy o svojom budúcom povolání, je možné realizovať aj využitím IKT.

4.2.6 Výroba kief a štetcov

Štetce na maľovanie vyrábali Rómovia pre vlastnú potrebu i pre blízke okolie. Maľovali nimi svoje domy, ale v letných mesiacoch chodili taktiež vypomáhať s natieraním vonkajších a vnútorných stien po okolí. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 262)

„Kefy a štetky boli ďalším výmenným článkom cigánskych žien. Doštičky na kefy kupovali, alebo ich urobil stolár z tvrdého dreva. Najčastejšie však rozoberali staré kefy a drevo z nich použili. Prečesané štetiny alebo konské vlasy prevliekali povrazom cez otvory doštičky a na to pribili vrchnú doštičku.“ (Horváthová, 1964, s. 208)

Rómovia sa občas venovali aj výrobe kief a štetcov z prečesaných prasacích štetín alebo konského vlasu pomocou drevenej doštičky, ktorú vyrábali nerómski truhlári. (Davidová, 2004, s. 63)

Z vyššie uvedeného môžeme vyvodiť, že výroba kief a štetcov tvorí súčasť kultúrneho dedičstva a sveta práce Rómov. Pre niektorých Rómov tvorila výroba kief a štetcov zdroj príjmu. Z tohto dôvodu považujeme za potrebné, sprístupňovať rómskym žiakom so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC informácie o fonde tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní – výrobe kief a štetcov. Rómski žiaci na ISCED 2 v RC by mali vedieť, že niektorí Rómovia si zabezpečovali legálnou cestou obživu vďaka výrobe kief a štetcov.

4.2.7 Spracovanie hliny

Rómovia tradične pracovali aj s hlinou – od stredoveku snáď ako hrnčiari, ale dodnes z ílu prostredníctvom foriem vyrábajú nepálené tehly (róm. valki). Predtým vyrábali i pálené tehly. (Horváthová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2005, s. 23)

K bežným remeslám patrili aj tehliari; väčšinou robili iba valky, niektorí však aj riadne pálené tehly. Hlina dávala obživu ešte aj ďalším, boli to tzv. chumadži alebo

umarja, ktorí na vhodnom mieste nakopali zvláštnu jemnú hlinu a jemný biely piesok; obidvoje spolu zmiešali a predávali na umývanie vlasov, na drhnutie riadu predávali aj hrubší piesok. (Tamtiež, s. 85)

Cigáni tehly nielen pálili, ale ovládali celú ich výrobu. Výpomoc pri prácach s hlinou, pri stavbách nových budov a ich údržbe, ako aj výroba valkov a pálených tehál, ktorá ani dnes celkom nezanikla, poskytovala kedysi obživu značnému množstvu rodín. Na týchto prácach sa zúčastňovali skoro rovnakou mierou ženy aj muži. Koncom minulého storočia boli uvedené odvetvia činnosti hlavným zamestnaním skoro pre dvetisíc Cigánov (Horváthová, 1964, s. 206-207).

Rómske ženy využívali isté druhy hliny alebo bahna na liečivé obklady, predovšetkým u ľudí s reumatickým ochorením, ale aj u zvierat. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 265)

Davidová (2004, s. 62) uvádza, že Rómovia zručne narábali aj s prírodným materiálom – drevom a hlinou. Rómske ženy pomáhali gazdinám vymazávať hlinou steny bytov, pece, muži pomáhali miestnym obyvateľom stavať domy s hlinenou výplňou, ktorú kládli medzi drevenú konštrukciu stien. Hlina sa miešala so slamou a riedila vodou. Rómski muži sa postupne naučili stavať vlastné domy z tohto lacného a prístupného materiálu, a tiež vyrábať nepálené tehly (róm. valky) pre vlastnú potrebu i na predaj. Na miestach, kde sa vyskytovala vhodná ílovitá pôda, Rómovia stavali akési prechodné výrobné dielne, kde každoročne s celou rodinou pracovali od jari do jesene.

Spracovanie hliny patrí k tradičným spôsobom obživy Rómov. Niektorí Rómovia boli zamestnaní ako výrobcovia pálených tehál, takže výroba pálených tehál tvorila zdroj ich legálneho príjmu. Z tohto dôvodu by sa mala koncipovať podpora výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP tak, aby mali žiaci možnosť nahliadnuť počas výučby alebo priamej výchovnej činnosti na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC aj do sveta práce Rómov, ktorého neoddeliteľnú súčasť tvorí aj spracovanie hliny.

4.3 Ďalšie spôsoby obživy Rómov

Kočovné skupiny si nezriedka zaistovali základné živobytie nejakým remeslom, vedľa ktorého však taktiež prevádzali drobné krádeže, žobrotu, veštenie a pytliactvo. Muži niektorých kočovných skupín sa na začiatku 20. storočia živili brusičstvom, opravami dáždnikov, zberom druhotných surovín alebo podomovým predajom. S tým im pomáhali taktiež ženy – predaj textilných výrobkov bol zasa ich doménou. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 269)

Aj medzi Rómami sa však našli takí jedinci, ktorí sa živilí nepoctivou prácou a krádežami. „Výlučne krádežou a žobrotou sa živilo iba málo Cigánov.“ (Horváthová, 1964, s. 217)

„Iným fortieľom bolo žobranie vo dvojiciach. Kým jedna upútavala pozornosť žobraním, druhá sa snažila rýchle niečo schovať. Aby mohli ľahšie prekryť a odniesť ukradnuté veci, ženy valašských Cigánov nosili pod vrchnou sukňou ďalšiu, tzv. zlodejskú sukňu.“ (Horváthová, 1964, s. 222)

S rómskymi deťmi potrebné sa rozprávať v reedukačnom procese v podmienkach RC na úrovni ISCED 2 i o tom, kde a ako pracovali ich prarodičia či rodičia, čo robili a robia, s čím pracovali a robia, čo vyrábali a vyrobili. Pri podpore výchovy a vzdelávania rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC je potrebné cielene a systematicky sprístupňovať rómskym žiakom za účelom aktivizácie profesijnej orientácie aj informácie o fonde tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, ktorého súčasťou tvorí pestrá paleta ďalších (typických) spôsobov obživy Rómov – oprava dáždnikov, zber druhotných surovín, zber a predaj lesných plodov a liečivých bylín, nádenníctvo...

4.3.1 Brusičstvo a ďalšie spôsoby obživy závislé na územnom pohybe

Brusičstvo je jeden z mnohých spôsobov obživy závislých na územnom pohybe. Nabrusenie noža, nožníc, britvy, mlynčekov alebo poľnohospodárskeho náradia je úkon časovo nenáročný, výsledok práce však vydrží pomerne dlhú dobu. Z tohto dôvodu je pre prevádzkovateľa brusičstva a pridružených remesiel nevyhnutne potrebné postupovať z miesta na miesto a ponúkať svoje služby na skutočne rozsiahlom teritóriu. K brúseniu používali muži obvykle nohou či rukou poháňanú brúsku. V 2. polovici 20. storočia už využívali elektrický pohon. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 270)

„Cigánske ženy sa ďalej priučili od okolitého obyvateľstva niektorým prácam, ktoré i napriek ich jednoduchosti možno priradiť k domácej remeselnej výrobe. Napr. šnúrkou i trakou rozličnej šírky, ktoré mali najmä v roľníckych domácnostiach mnohoraké využitie, zhotovovali si ženy samy. Od nich sa tejto výrobe naučili ženy usadlých Cigánov a asi v druhej polovici minulého storočia sa tkanie šnúrok medzi nimi značne rozšírilo, pravda, nie pre vlastnú potrebu, ale ako výmenný sortiment. Nakoniec sa tkanie šnúrok a trakov medzi cigánskymi ženami natolko udomácnilo, že stačilo saturovať potreby roľníckych domácností, kde táto výroba celkom zanikla.“ (Horváthová, 1964, s. 207)

Ďalších spôsobov obživy Rómov je veľké množstvo, ale cieľom našej práce nie je uviesť ich všetky. Tieto informácie však považujeme za potrebné pútavou formou sprístupniť žiakom rómskeho etnika na ISCED 2 v RC. Z pohľadu podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC je potrebné v kontexte ďalších spôsobov obživy Rómov pomocou krátkych žánrov ústnej ľudovej slovesnosti Rómov – rómскими prísloviami a porekadlami (róm. god'aver lava, šukar lava, lava pre god'i, lacho lava) prezentovať aj postoj a hodnoty starých Rómov vo vzťahu k práci. Takouto formou budú mať možnosť rómski žiaci sa lepšie identifikovať s tradičnou rómskou kultúrou (róm. romipen), budovať rómsku identitu (róm. romipen, romanipen, romimo, romipe). Tým sa zároveň docieli v prevýchove rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC aj uchovávanie archetypálnych znakov rómskej identity (róm. romipen), čo pokladáme za veľmi podstatné u rómskych detí.

4.3.2 Prevádzkovanie zábavných podnikov

V priebehu storočí sa prevádzkovaním zábavných podnikov živili Rómovia i Nerómovia. Ich spoločným rysom bolo putovanie z miesta na miesto za účelom predvedenia svojho umenia. Na základe večného „chodenia po svete“ sa týmto ľuďom začalo hovoriť v češtine „ľudia svetom idúci“, neskôr skrátene „svetáci“. Ide predovšetkým o prevádzkovateľov cirkusov, kolotočov, hojdačiek a strelníc, kočovných divadiel atď. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 277)

Menej kvalitní hudobníci z radov bulharských, tureckých a rumunských Cigánov, žijúcich v Bulharsku, tzv. Mečkari kupovali medved'atá, ktoré cvičili chodiť na zadných nohách a tancovať, pričom jeden držal medveďa na reťazi a usmerňoval ho pokrikmi a gestami, druhý hral na giblu, za zvukov ktorej medveď predvádzal výsledky drezúry. Mečkarom najbližšie stáli cvičitelia opíc – Majmundži, ktorí kupovali mladé opice, obvykle dve, a po dvojmesačnom výcviku ich naučili tancovať, hrať na bubon, husle, vyberať do čiapky od divákov peniaze.... (Horváthová, 1964, s. 86)

Z dostupnej literatúry sa dozvedáme, že Rómovia odpradávná patrili, či skôr náležali do skupiny ľudí svetom idúcich, ktorí predstavovali osoby rôzneho profesijného zamerania (žobrák, remeselník, podomový obchodník a pod.). Ich spoločným rysom bol územný pohyb z miesta na miesto, ktorý sledoval cieľ, ktorým bolo poskytnúť miestnemu obyvateľstvu svoje služby, tovar a zároveň si aj zabezpečiť obživu. Takýto spôsob života a obživy sa spájal aj s určitou romantikou a voľnosťou, na ktorú boli

nomádni a polokočovní Rómovia zvyknutí. História, rodová tradícia a nositelia takejto profesijnej skupiny Rómov nie sú doposiaľ podrobne odborne spracovaní, preto môžeme iba hypoteticky predpokladať, že „svetskej“ profesii sa po generácie venovali celé rómske rody a rodiny. Títo príslušníci rodín charakteristickí svojím neusadlým spôsobom života, jazykom, kultúrou, tradíciami a hodnotami si po generácie predávali profesiu predstavujúcu prevádzkovanie zábavných atrakcií, t.j. všetky typy zábavných podnikov (kolotoče, hojdačky, ruské kolesá, strelnice). Na tomto mieste ešte považujeme za potrebné podotknúť, že rovnako tak nie je známy ani vznik ľudovej technickej zábavy ako profesie, ktorou sa živil aj niektorí Rómovia. Dobre koncipovaná PowerPointová prezentácia o tradičných rómskych remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov by mohla podľa nás rómskym žiakom sprístupniť aspoň niektoré informácie o prevádzkovaní zábavných podnikov Rómami.

4.3.3 Konské obchodovanie a ďalšie druhy obchodu

„Ďalšou skupinou zamestnaní, z ktorých žila veľká časť cigánskych rodín, bolo priekupníctvo a obchod, predovšetkým s koňmi. Kone umožňovali Cigánom rýchly a relatívne pohodlný pohyb z miesta na miesto.“ (Horváthová, 1964, s. 210)

Postupom času sa na obchod s koňmi zamerala na území strednej i juhovýchodnej Európy predovšetkým subetnická skupina zvaná Lovári (z maďarského ló – kôň). V Bulharsku ešte v 60. rokoch 20. storočia existovali polokočovní priekupníci koní zo skupiny Kalderari zvaní Grastari (róm. grast – kôň). V Poľsku obchodovali s koňmi poľskí Roma alebo chaladytka (ruskí) Roma. Na území dnešného Česka sa pred druhou svetovou vojnou obchodom s koňmi živil príslušníci skupiny českých Rómov, nemeckých Sintov. V Západnej Európe sa mu venovali napr. španielski či fínski Kale (z rómskeho kalo – čierny). (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 286)

K spôsobu obživy a zamestnaní Rómov Horváthová (1964, s. 84) poznamenáva, že početné boli skupiny polokočovných priekupníkov zeleniny a ovocia. Menej výnosným zamestnaním a už dnes zaniknutým zamestnaním bolo priekupníctvo s mäsom.

Konské obchodovanie a ďalšie druhy obchodu patria neoddeliteľne k typickým spôsobom obživy Rómov. Na tomto mieste by sme mohli uviesť rad ďalších informácií, ktoré by vykresľovali rôzne aspekty a druhy obchodu, ktorým si Rómovia po stáročia zabezpečovali svoju obživu, ale to nie je cieľom tejto práce. Z pohľadu profesijnej orientácie, by mala byť podľa nás podpora výchovy a vzdelávania žiakov rómskeho

etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC cielene smerovaná k tomu, aby žiaci po absolvovaní vyučovacej hodiny či výchovnej jednotky vedeli správne pomenovať daný spôsob obživy Rómov (uviesť správny názov tradičného rómskeho remesla). Žiaci rómskeho etnika by mali vedieť stručne vymenovať charakteristické znaky práce pri danom tradičnom (typickom) remesle, profesii, zamestnaní či spôsobe obživy Rómov. Žiaci by mali taktiež správne pomenovať či vymenovať výsledok práce, resp. typického spôsobu obživy Rómov.

4.3.4 Mágia

Od pradávna do dnešného dňa sa ľudia stretávali s javmi, ktoré nedokážu jednoznačne vysvetliť. Zároveň v každej spoločnosti žijú osoby disponujúce istými znalosťami a zručnosťami, ktoré pre mnohé iné predstavujú skôr kúzla a čary umožnené práve neobvyklými magickými schopnosťami alebo spojením s temnými silami. Nech už je skutočnosť akákoľvek, magické úkony, zariekavanie, predpovedanie budúcnosti, odjakživa v značnej miere prisudzované Rómom, alebo ľudové liečiteľstvo je stále nedeliteľnou súčasťou života mnohých ľudí na celej planéte (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 296).

„Mágiou, podvodným liečením, veštením a menšími krádežami sa viac zaoberali ženy, a to najmä ženy kočovných Cigánov. Ich muži sa venovali väčším, výnosnejším krádežiam a príležitostne obstarávali potravu pravdepodobne aj pytliactvom.“ (Horváthová, 1964, s. 225)

S rómskymi ženami je obvykle spájané veštenie z ruky, tzv. chiromantia. Čítanie osudu z kariet je ďalším spôsobom predpovedania budúcnosti rozšírených u Rómov. K vykladaniu osudu sa používali už v stredoveku tzv. tarotové karty. Predpovedaním budúcnosti Nerómom sa zapodievali rómske ženy snáď všetkých kočujúcich subetnických skupín. S postupným usadzovaním však tento spôsob obživy prestali prevádzkovať. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 298-299)

Mágia patrí nesporne k tradičným spôsobom Rómov, no veľká pozornosť by sa jej nemala venovať pri podpore výchovy a vzdelávania rómskej mládeže na ISCED 2 v RC. Rómski žiaci by však mali mať sprístupnené určité informácie aj o tomto typickom spôsobe obživy niektorých Rómov, pretože tvorí súčasť kultúrneho dedičstva Rómov, tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen). „Rómstvo“ by sa malo v prevýchove Rómom so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC udržiavať živé, zohľadňovať a rešpektovať.

4.3.5 Zber prírodnín a druhotných surovín

„K menej pohodlným, avšak oveľa starším a rozšírenejším druhom obživy patril zber a odpredaj lesných plodín, neskôr aj liečivých rastlín. Cigánske ženy dodnes chodia do okolitých lesov a rúbanísk zberať huby, ktoré predávajú čerstvé i sušené na trhoch i po domoch. Práve tak predávajú aj jahody, maliny, černice, čučoriedky, brusnice, šípky, drienky, borievky a trnky. Muži, keď nemali možnosť iného zárobku, chodili do lesov zberať smolu, ktorú predávali roľníkom a niektorým remeselníkom, najmä garbiarom.“ (Horváthová, 1964, s. 216)

Juránková a Grossmannová (In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 306) poznamenávajú, že v lete chodili Rómovia do lesa zberať hriby, ktoré predávali čerstvé i sušené. Z lesných plodov trhali jahody, maliny, černice i borievky, na ktoré si niekedy zadovážili i hrebene na ľahší zber. V jeseni potom zberali šípky, borievky a trnky. Získané plodiny je dodnes možné predávať pri cestách, na trhoch i po domoch, najmä na dedinách. Pre deti lesné plody znamenajú hlavne vítanú pochúťku. Väčšina anglických Rómov, tzv. Romanichel pomáha pri zbere ovocia a musia sa teda sťahovať tam, kde na rôznych pestovateľských farmách dozrievajú jednotlivé druhy: jahody, čerešne, jablká, hrušky, slivky a pod.

Podľa Horváthovej (1964, s. 86) okrem najbežnejších spôsobov obživy sa jednotlivci z radov Rómov živilí rôznymi inými prácami, ako zberom a predajom lesných plodov, smoly a liečivých rastlín.

Na základe vyššie uvedeného môžeme vyvodiť, že do fondu tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov patrí aj zber rôznych druhotných surovín a prírodnín, ktorými sa Rómovia snažili zabezpečiť obživu. Cieľom tejto kapitoly nie je podrobne rozpracovať tradičné remeslá, profesie a zamestnania Rómov. Pri podpore výchovy a vzdelávania rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC by sa mali žiakom cielene sprístupňovať za účelom aktivizácie profesijnej orientácie aj informácie o zbere prírodnín a druhotných surovín. Počas prevýchovy by sa mal pestovať v žiakoch kladný vzťah k prírode, aby nedevastovali lesy, nedrancovali prírodu a neznečisťovali životné prostredie, ale naopak, aby ochraňovali životné prostredie napr. zberom odpadkov a druhotných surovín, ktoré sa v SR neraz nachádzajú aj v blízkosti chránených prírodných území v lokalitách MRK, z ktorých pochádzajú aj niektorí rómski žiaci na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC.

4.3.6 Nájomné a ostatné služby

Horváthová (1964) uvádza, že koncom 19. storočia bola väčšina Cigánov na Slovensku už usadená. Asi tretina sa živila manuálnou prácou, najviac ako drobní remeselníci, slúžky, sluhovia, robotníci, nádenníci a pod. Vyše 4000 bolo muzikantov. Iba malá časť však mohla vyžiť z jedného druhu zamestnania, väčšina sa venovala súčasne dvom, ba aj viacerým spôsobom obživy. Časť usadlých Cigánov v juhovýchodnej Európe pracovala v poľnohospodárstve, avšak veľká časť sa venovala remeslám. V polovici 19. storočia pracovalo v remeslách podľa odhadu do 50 000 Cigánov, pričom Cigáni vykonávali takmer všetky remeselnícke práce, pretože domáce obyvateľstvo pozostávalo z veľkej väčšiny z neslobodných roľníkov, ktorí boli pevne pripútaní k pôde. Z iných remesiel sa Cigáni častejšie venovali obuvníctvu, najmä príštipkárstvu.

Poissonier (Tamtiež, s. 80) uvádza, že za najlepšie situovaných rómskych remeselníkov boli považovaní murári.

Dokonca ani kameň nebol Rómom úplne cudzí, celé rómske rodiny, vrátane žien a detí, si zarábali na živobytie rozbíjaním kameňa na drobný štrk. Po celodennom tlčení palicou do kameňa po nich zostala veľká hromada drobného kamenia, ktoré sa používalo na spevňovanie a stavbu ciest. (Horváthová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2005, s. 23)

„Cigánov často využívali aj na práce šarhovské a poverovali ich ako katov a holomkov. Tieto nečestné povolania boli tiež jednou z foriem ich diskriminácie.“ (Horváthová, 1964, s. 209)

Veľmi častým a pomerne dosť výnosným zamestnaním mestských Cigánov bolo čistenie topánok. Cigánske ženy, ktoré mali mužov vo svete, chodili po domoch riadiť, drhnúť, čistiť okná, pomáhali pri poľnohospodárskych prácach, niektoré sa živili žobraním a krádežou. Okrem najbežnejších spôsobov obživy sa jednotlivci živili rôznymi inými prácami, ako rúbaním a predajom dreva. (Tamtiež, s. 85-86)

Nájomné a ostatné služby patria do sveta práce Rómov, pretože detailne vykresľujú určité aspekty typického spôsobu obživy Rómov, ktorými sa živili aj v SR. Tvoria súčasť rómskych reálií. Z tohto dôvodu by sa mala podpora výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP koncipovať tak, aby mali žiaci možnosť nahliadnuť počas vyučovacích a výchovných jednotiek na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC aj do sveta práce Rómov rómskou optikou.

4.4 Rómske muzikanstvo

Rómskemu muzikanstvu sme v našej práci vyčlenili osobitnú podkapitolu, pretože si to plejádou mnohých významných rómskych osobností v dejinách hudby Uhorska a Slovenska zaslúži. Táto podkapitola by bez problémov vystačila na niekoľko bakalárskych či diplomových prác. My však chceme v tejto podkapitole len stručne uviesť niektoré aspekty rómskeho muzikantstva, ktoré tvorí neoddeliteľnú súčasť fondu tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov.

V historických prameňoch z územia Slovenska a Maďarska sa od konca 15. storočia objavujú čím ďalej častejšie správy o vynikajúcich rómskych hudobníkoch a ich kapelách. Najprv ide o hudobné súbory pri šľachtických dvoroch, ktorých členovia sú svojho druhu nevoľníci. Od konca 18. storočia, a hlavne behom storočia nasledujúceho, kryštalizujú súčasne a šírením týchto kapiel dva ich typy: mestské a dedinské kapely. Prvé z nich hrali v reštauráciách a kaviarňach, ich členovia bývali odmeňovaní finančne, a stáli na najvyšších priečkach tradičnej rómskej hierarchie. Dedinské kapely bolo možno počuť na stavbách a pri podobných príležitostiach a hudobníci si hudbou obvykle len privyrábali vedľa svojho hlavného zamestnania; tým bývalo často kováčstvo. (Juránková a Grossmannová In: Zbierky Múzea rómskej kultúry, 2008, s. 318)

Kresánek (In: Horváthová, 1964, s. 178) uvádza, že najstaršia „*správa o cigánskom muzikantovi v Uhorsku a súčasne aj v Európe je z roku 1489, kedy tento muzikant hral kráľovej Beatrice ľudové piesne na lutne. Roku 1525 rozkázal kráľ niekoľkokrát odmeniť Cigánov za hru na citare.*“

„*S hudbou boli spojené aj rôzne druhy atrakcií alebo predstavení, prípadne iné úkony, pri ktorých hudba iba sprevádzala iný druh činností, prípadne naň obecenstvo upozorňovala. Všetky tieto povolania, patrili do skupiny zamestnaní potulných, a to či už išlo o tanečnice, medvediarov, artistov, vystúpenia s opicami atď. U nás sa takýmto povolaniam venovali predovšetkým muzikanti, ktorých výkony boli hlboko pod bežnú úroveň cigánskych hudobníkov – náturistov.*“ (Tamtiež s. 187)

Osobitnú skupinu Rómov tvorili hudobníci (*lavutara*), mestskí i dedinskí, profesionálni i amatérski. Po niekoľko storočí boli spolu s rómskymi kováčmi najrozšírenejšou a najväčšou skupinou medzi rómskymi usadlíkmi. Predvádzanie hudby – muzikanstvo bolo zdrojom obživy Rómov. Vyhrávali v službách svojho pána, napr. na grófskych dvoroch a podľa vkusu nerómskeho obyvateľstva, za čo si dali aj zaplatiť. Rómovia hrávali aj pri iných príležitostiach, ako napr. na svadbe, zábave,

pri odobierke za vojaka, v krčme do tanca, k spevu i na počúvanie. (Davidová, 2004, s. 65-67)

K najvýznamnejším cigánskym hudobníkom v 18. a 19. storočí podľa Horváthovej (1964, s. 180-183) patrili:

- primáš Michal Barna zo Spiša, prezývaný Uhorský Orfeus, ktorý žil roku 1737 v Iľiašovciach ako dvorný huslista kardinála grófa Imricha Čákyho;
- huslistka Cinka Panna, ktorej starý otec, huslista Cinka, bol dvorným huslistom Františka Rákociho II.;
- v Budapešti a vo Viedni slávil úspechy primáš Ján Bihary, ktorý si svojim vynikajúcim umením vyslúžil epiteton uhorský Beethoven;
- ďalší vynikajúci interpreti – cimbalista Baniak, Ignác Ružička, Pavel Rác, Eduard Reményi, František Bunko, Radič, Jozef Piťo, František Horváth a iní.

Rómske muzikanstvo spolu s kováčstvom tvorí podľa nás esenciu tradičných rómskych profesií, remesiel a zamestnaní Rómov, ktorými sa Rómovia po stáročia živilí v európskom priestore, ako aj na Slovensku po odchode z indickej pravlasti. Za účelom podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP by sa mali cielene využívať IKT v etopedickej praxi na 2. stupni ZŠ pri RC aj na sprístupňovanie informácií o fonde tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní, ktorého súčasťou predstavuje aj rómske muzikanstvo.

K typickému spôsobu obživy Rómov môžeme na základe uvedených údajov vo štvrtej kapitole uviesť, že zo zamestnaní, ktoré Rómovia v Európe po príchode z Indie vykonávali v jednotlivých historických obdobiach, to boli napr.: kováči, muzikanti, zámočníci, kotlári, zvonkári, korytári, lyžičiari, košíkari, metlári, uhliari, výrobcovia pálených a nepálených tehál (róm. vaľkov) a taktiež iné práce z hlíny.

Mnohí Rómovia si tradične zabezpečovali obživu aj ako čižmári, príštipkári, obuvníci, povrazníci, šnúrkarky, kefári, roľníci, poľnohospodárski sluhovia a nádenníci, zriadenci a nosiči, obchodníci a priekupníci, paliči vápna, murári, šarhovia, sluhovia a slúžky, pričom vykonávali aj určité pomocné služby. Rómske ženy sa živilí i ako práčky, čipkárky, tkáčky a vykonávali aj iné ženské práce, ktorými zabezpečovali obživu pre seba, svoje deti či svoju rodinu. Na tomto mieste však považujeme za potrebné dodať, že k nepovoleným spôsobom obživy Rómov patrilo najmä žobranie, tuláctvo, krádeže, prostitúcia, podvodné liečenie, veštenie a vykladanie z karát. Tieto nepovolené spôsoby obživy Rómov tvoria taktiež súčasť sveta práce Rómov.

Tradičné rómske remeslá (odhliadnuc do rómskych hudobníkov) už v dnešnej modernej spoločnosti vďaka industrializácii a určitým spoločenským zmenám väčšinou

nenájdu uplatnenie, napriek tomu, že boli špecifické, potrebné a požadované zo strany majority. Stalo sa tomu tak aj vďaka tomu, že došlo k pretrhnutiu kontinuity predávania remesla z otca na syna, ktorého výsledkom je, že tieto remeslá dnes už z Rómov takmer nikto neovláda a ani neprevádzkuje ako živnostník či súkromný podnikateľ, čo je na škodu Rómom i Nerómom, pretože aj v dnešnej dobe je potrebné kopať studne, pásť dobytok, brúsiť nože, viazať metly, podkúvať kone...

Na záver tejto kapitoly ešte uvádzame, že je prirodzené a potrebné, aby si rómske dieťa už v útlom veku nielen pestovalo, ale aby tiež prežívalo kladný vzťah k práci, budovalo si svoje predstavy o tom, že raz bude ako dospelý vykonávať určitú prácu, ktorá prinesie úžitok jemu, jeho rodine, komunite i spoločnosti. Ak rómske dieťa nepozná žiadne tradičné rómske remeslá, profesie alebo zamestnania, ťažko si vybuduje pozitívny vzťah k práci a správnu identitu v duchu tradičnej rómskej kultúry (rómsk. romipen). Sotva tak bude pre svoju dospelosť plánovať, čím chce byť. Je pravdepodobné, že sa nebude zaujímať na 2. stupni ZŠ pri RC o prvú smerovú voľbu, profesijnú prípravu a prácu, ktorou si bude môcť legálnou cestou zabezpečiť obživu a uspokojovať svoje potreby a potreby svojich blízkych.

PRAKTICKÁ ČASŤ

V praktickej časti sa dotazníkovým šetrením v prieskume cielene zameriavame na mapovanie a analýzu vzdelávacích potrieb, vybrané aspekty dotýkajúce sa problematiky profesijnej orientácie, názorov, postojov, aspirácií o voľbe štúdia a povolania, vzťahu k práci žiakov rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. Praktická časť zároveň obsahuje metodiku k nami navrhnutému a vytvorenému koncepčnému modelu - náučnej PowerPointovej prezentácie „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“ (ďalej len „PPT“), ktorá má slúžiť v etopedickej praxi na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. Nami navrhnutý a vyhotovený koncepčný model PPT sme vzhľadom na jeho rozsah (63 snímky) a veľkosť (56,8 MB) umiestnili na sprievodný materiál, t.j. na nosič CD-ROM (→Sprievodný materiál - CD-ROM).

5 METODOLÓGIA PRIESKUMU

5.1 Prieskumná úloha, predmet prieskumu a prieskumný problém

Edukácia žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC je dlhodobá, zodpovedná a kvalifikovaná práca, ktorá má svoje špecifiká. Pri reedukácii je potrebné zo strany pedagógov reflektovať aj rôzne aspekty edukácie rómskych detí so ŠEP a ŠPP pochádzajúcich z MRK. V inštitucionalizovaných prevýchovných podmienkach RC je potrebné u rómskej mládeže na ISCED 2 aj zabezpečenie podporujúceho, motivujúceho a aktivizujúceho edukačného prostredia zameraného aj na profesijnú orientáciu, výchovu k voľbe povolania.

Podpora výchovy a vzdelávania Rómov, ako aj výchova k voľbe povolania a s tým spojené kariérne poradenstvo u rómskych adolescentov so ŠEP a ŠPP má mať svoje nezastupiteľné miesto aj v reedukačnom procese na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC, pretože nezriedka jej klientelu tvoria žiaci rómskeho etnika pochádzajú aj z MRK. Ide o pomerne zložitú problematiku dotýkajúcu sa edukácie Rómov i mimo špeciálnych výchovných zariadení, ktorú vnímame ako pedagogický fenomén. Neprikladanie patričnej vážnosti a pozornosti tejto oblasti prevýchovy rómskej mládeže v podmienkach RC môže mať, podľa nás, v konečnom dôsledku

neblahý vplyv na budúce smerovanie, záujmy, životné ciele, aspirácie, profesijnú orientáciu a profesijnú prípravu, kladný postoj k práci, voľbu povolania a efektívne uplatnenie sa Rómov na otvorenom trhu práce.

V priebehu reedukačného procesu v inštitucionalizovaných podmienkach RC by sa mali podľa nášho názoru pedagógovia z výberových súboroch zameriavať pri výchove, vzdelávaní a aktivizácii profesijnej orientácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 i na tradičné (typické) remeslá, profesie a zamestnania Rómov. Takáto cielená a systematická podpora môže ovplyvňovať aj predprofesijnú prípravu Rómov a ďalšie smerovanie rómskeho dieťaťa pochádzajúceho z málo podnetného a znevýhodneného prostredia MRK. Preto sme sa rozhodli empiricky overiť opisovanú problematiku v prieskumných súboroch (u rómskych žiakov ZŠ a ŠZŠ pri RC na úrovni ISCED 2).

Našou snahou je, aby výsledky realizovaného prieskumu pomohli v hľadaní a navrhovaní možných riešení efektívnejšej intervencie v oblasti podpory edukácie žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP a aktivizácie ich profesijnej orientácie na ISCED 2 v podmienkach RC. Zistenia z prieskumu by mohli prispieť k možným riešeniam opisovanej problematiky, ktorá je determinovaná aj častým nezaujmom, či neschopnosťou rodičov saturovať potreby svojich detí s narušeným psychosociálnym, mravným a emocionálnym vývinom, ktorý sa môže prejavovať aj rôznymi vývinovými poruchami učenia. Prieskum sme zámerne uskutočnili v sieti špeciálnych výchovných zariadení (RC) na Slovensku až na konci 1. polovice júna 2014, teda tesne pred koncom šk. roka 2013/2014, aby nám takto získané empirické zistenia edukácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC poskytl lepší a „komplexnejší“ obraz o určitých edukačných aspektoch v prevýchove.

5.1.1 Stratégia a metódy prieskumu

Metodika prieskumu je založená na stratégii dotazníkového šetrenia. V dotazníkoch (→Príloha A) ide o výpovede rómskych žiakov 5. – 9. ročníka ZŠ a ŠZŠ pri RC. Podstatou dotazníkov sú uzatvorené, poloopené a otvorené otázky, položky mapujúce názory, postoje, určité vedomosti a vzťah rómskej mládeže k práci na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. Otázky v dotazníku zároveň slúžia teda aj na overovanie niektorých vedomostí úzko sa dotýkajúcich problematiky podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC. Pre získanie relevantných empirických údajov a k splneniu nami

stanovených cieľov práce, sa nám javí najhodnejšie použitie metódy dotazníkov. Zároveň považujeme za potrebné podotknúť, že pri prieskume je potrebné sa vyhnúť subjektívnym predstavám a očakávaniam analytika. Sme si však vedomí toho, že takáto zvolená metóda prieskumu prináša aj isté riziká v podmienkach RC, ktoré môžu skresľovať získané dáta, najmä pri rómskych klientoch, ktorí dlhodobo absentovali na vyučovaní pred príchodom do RC, ba aj preto môžu mať problémy s písaním a čítaním (s porozumením). Takíto klienti (respondenti) môže byť do určitej miery zastúpení aj v našej prieskumnej vzorke. Z tohto dôvodu sme sa snažili koncipovať dotazník pre rómskych žiakov (s ľahkým mentálnym postihnutím) tak, aby sme eliminovali tieto faktory, a krátkou inštrukciou pedagógov v sprievodnom liste k dotazníkovému šetreniu sme ich požiadali, aby boli v prípade potreby nápomocní žiakom počas vyplňania dotazníkov a aby zapájali do dotazníkového šetrenia „šikovnejších“ žiakov.

5.1.2 Základný súbor, prieskumná vzorka a postup pri výbere súborov

Za cieľovú populáciu sme si vybrali žiakov rómskeho etnika 5. – 9. ročníka ZŠ a ŠZŠ pri RC. Na komparatívnu analýzu sme si zvolili základný súbor rómskych žiakov II. stupňa ZŠ (bez mentálneho postihnutia) a ŠZŠ (s ľahkým mentálnym postihnutím vzdelávaných v tzv. variante A) pri RC. Základným súborom pre náš prieskum boli teda dve odlišné skupiny respondentov – klientov rómskeho etnika (intelektovo v norme a s ľahkým mentálnym postihnutím) RC v sieti špeciálnych výchovných zariadení v SR.

Pri výbere súboru respondentov sme vychádzali z reálnych možností mapovať danú problematiku v sieti špeciálnych výchovných zariadení v SR, t.j. v RC. Snažili sme sa preto zapojiť do prieskumu čo najväčší počet rómskych žiakov a klientov na ISCED 2 v podmienkach RC. Najpodstatnejšie výber prieskumného súboru však ovplyvnila ochota, resp. neochota vedenia dotknutých RC, predovšetkým pedagógov oslovených špeciálnych výchovných zariadení participovať na dotazníkovom šetrení. Kritéria limitujúce výber prieskumnej vzorky boli nasledovné: zamerali sme sa na všetky RC na Slovenku, ktorých súčasťou sú aj ZŠ či ŠZŠ, pretože ich klientmi, podľa našich vedomostí, bývajú aj rómski žiaci na úrovni ISCED 2.

Domnievame sa, že aj napriek určitým ťažkostiam a neochote niektorých oslovených špeciálnych výchovných zariadení spolupracovať, sa nám podarilo nazhromaždiť v podmienkach RC dostatočný počet respondentov, ktorí by tvorili prieskumnú vzorku. Uvedomujeme si, že takáto vzorka respondentov nemusí pre diplomanta spĺňať štandardné kritéria prieskumu z aspektu reprezentatívnosti či

kvantity. Sme si vedomí i toho, že nami získané výsledky z prieskumu sa vzťahujú predovšetkým na uvedený prieskumný súbor. Pokus o ich generalizáciu by preto určite nebol na mieste, pretože prevýchova (róm. ľačardo sikhaviben) a špeciálno-pedagogická činnosť s rómskou mládežou spojená i s profesijnou orientáciou je veľmi náročná, dlhodobá a komplikovaná činnosť, ktorá je ovplyvnená aj inými skutočnosťami, ktoré nie sú predmetom nášho dotazníkového šetrenia.

V prieskume sme oslovili a žiadali okrem RC Košice (kde sa uskutočnil prieskum s našou priamou účasťou) o spoluprácu aj týchto sedem RC v sieti špeciálnych výchovných zariadení na Slovensku: RC Bačkov, RC Čerencany, RC Mlynky - Biele Vody, RC Sološnica, RC a ŠZŠI Vráble, RC Spišský Hrhov a RC Trstín. Oslovené RC prijímali prosbu o spoluprácu rôzne. Niektoré RC nereagovali na našu prosbu vôbec. Z jedného RC nám elektronickou poštou po zaslaní dotazníkov bolo oznámené, že nemajú rómskych žiakov. Na našu výzvu pozitívne reagovali pedagógovia len v štyroch dotknutých RC - RC Košice, RC Trstín, RC Bačkov a RC a Špeciálna základná škola internátna (ďalej len „ŠZŠI“) Vráble. Po optickej a logickej kontrole dotazníkov sme však nemohli zaradiť do spracovania dotazníky respondentov z RC Trstín z dôvodu neúplného či nesprávneho vyplnenia dotazníkov. Nakoniec sa nám teda podarilo fakticky uskutočniť prieskum a zozbierať potrebné dáta (po vytriedení neúplne či nesprávne vyplnených dotazníkov žiakmi) z uvedeného počtu iba v troch RC: RC Bačkov, RC Košice a RC a ŠZŠI Vráble.

Pre potreby prieskumu sme si stanovili vzorku 100 respondentov, pretože takýto počet respondentov zodpovedal našim finančným možnostiam a vnútorným potrebám. Samotný výber prieskumnej vzorky bol viac etapový a bez opakovania. Vďaka aktívnej pomoci prítomných pedagógov sa nám už počas výberu podarilo eliminovať žiakov rómskeho etnika ŠZŠ pri RC s väčšími intelektovými defektmi, ktorí by dotazník z objektívnych dôvodov správne nevyplnili, resp. by mali značný problém s pochopením jeho obsahu. Kvantitatívno-kvalitatívna časť prieskumu teda abstrahuje od mapovania názorov, postojov a vedomostí rómskych žiakov s ťažším mentálnym postihnutím pre metodologickú komplikovanosť prístupu k nim, rovnako tak aj od žiakov odmietajúcich zo subjektívnych dôvodov kooperovať, pretože pri prieskume nás zaujímali slobodné názory, postoje a vyjadrenia respondentov.

5.1.3 Systém zberu a spracovania dát

Z dôvodu zabezpečenia zvýšenia návratnosti a použiteľnosti dotazníkov do spracovania, sme sa na zbere dát v RC Košice osobne angažovali s využitím

aktívnej pomoci kolegov, čím sa malo eliminovať chybné a neúplné vyplňanie dotazníkov. Údaje získané analýzou dotazníkov boli následne spracované v programe Microsoft Word a Microsoft Excel.

U respondentov sa zber dát vykonával podľa aktuálnej potreby s kladením a objasňovaním významu otázok v dotazníku, ktorá sa vynárala počas jednotlivých fáz vyplňania dotazníka.

Tabuľka 1: Administrácia, „návratnosť“, použiteľnosť dotazníkov a zastúpenie respondentov podľa zdravotného (mentálneho) postihnutia

Názov špeciálneho výchovného zariadenia	Počet administrovaných dotazníkov	„Návratnosť“ dotazníkov	Použiteľnosť dotazníkov	Zastúpenie respondentov
RC Košice	25 (100%)	25 (100%)	22 (88%)	bez MP
RC Bačkov	12 (100%)	10 (83,3%)	9 (75%)	s MP
RC Čerenčany	13 (100%)	13 (100%)	0	--
RC Mlynky – Biele Vody	12 (100%)	0	0	--
RC Sološnica	12 (100%)	0	0	--
RC a ŠZŠI Vráble	11 (100%)	11 (100%)	10 (90,9%)	s MP
RC Spišský Hrhov	12 (100%)	0	0	--
RC Trstín	7 (100%)	6 (85,7%)	0	--
N=	104	65 (62,5%)	41 (39,4%)	

Legenda: RC – reedukačné centrum, **ŠZŠI** – špeciálna základná škola internátna, **MP** – mentálne postihnutie (v tzv. variante A)

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z údajov uvedených v tabuľke č. 1 vyplýva, že rómskym žiakom na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC sme pre potreby prieskumu celkovo administrovali poštou a rozdali 104 dotazníkov. Dotazníky pre žiakov boli zasielané poštou zariadeniu, kde boli v čase prieskumu klientmi RC, čím sa však nedá jasne vyjadriť % návratnosti, pretože sa vzhľadom na platné legislatívne opatrenia ani nedajú jasne stanoviť aktuálne počty rómskych žiakov RC na úrovni ISCED 2, ale len počty žiakov (zo sociálne znevýhodneného prostredia, MRK a pod.), ktorí ich vyplnili a tým sa do prieskumu zapojili. Z údajov uvedených v tabuľke č. 1 môžeme zároveň vyvodiť, že

„návratnosť“ dotazníkov bola iba 62,5% (65), pričom použiteľných dotazníkov na štatistickú analýzu po optickej a logickej kontrole bolo „len“ 41 (39,4%). 22 dotazníkov vyplnili rómski žiaci ZŠ pri RC s intelektom v norme a 19 respondentov tvorili rómski žiaci ŠZŠ pri RC s ľahkým mentálnym postihnutím (vzdelávaných vo variante A). Okrem týchto údajov môžeme z tabuľky ďalej vyčítať nasledovné:

- 25 dotazníkov bolo použitých v RC Košice pre rómskych žiakov s intelektom v norme so 100%-ou návratnosťou, pričom po optickej a logickej kontrole dotazníkov sme mohli zaradiť do spracovania 22 dotazníkov (88%);
- 12 dotazníkov sme zaslali poštou do RC Bačkov pre žiakov rómskeho etnika s ľahkým mentálnym postihnutím (pre tzv. A variant), po optickej a logickej kontrole sme mohli použiť na štatistickú analýzu 9 dotazníkov, pričom návratnosť dotazníkov bola 83,3%-ná (10 dotazníkov);
- do RC Čerenceňany bolo poštou zaslaných 13 dotazníkov, návratnosť (nevyplnených) dotazníkov bola 100%-ná, no pre potreby prieskumu sme nemohli použiť žiaden dotazník, pretože (podľa e-mailového vyrozumenia vedúcej vychovávateľky) v tom čase údajne nemali v zariadení ani jedného rómskeho žiaka na ISCED 2;
- 12 dotazníkov sme odoslali do RC Mlynyky – Biele Vody, pričom návratnosť dotazníkov z tohto zariadenia bola 0%-tná;
- do RC Sološnica bolo poštou administrovaných 12 dotazníkov, návratnosť (nevyplnených) dotazníkov bola 100%-ná, na analýzu sme preto nemohli použiť žiaden dotazník;
- 11 dotazníkov sme zaslali do RC a ŠZŠI vo Vrábľoch, 11 dotazníkov sa nám vrátilo (100%), použiť do spracovania sme mohli len 10 dotazníkov (90,9%);
- 12 dotazníkov bolo zaslaných poštou pre rómske žiačky do RC Spišský Hrhov, pričom návratnosť dotazníkov z tohto zariadenia nebola žiadna (0%);
- 7 dotazníkov bolo administrovaných pre rómske dievčatá s mentálnym postihnutím do RC Trstín, 6 dotazníkov (85,7%) sa nám vrátilo, no po optickej a logickej kontrole sme do spracovania nemohli zaradiť ani jeden dotazník.

Zber dát sa uskutočnil v dvoch fázach. Prvá fáza začala dňa 13. 06. 2014, kedy boli rozoslané dotazníky poštou do všetkých dotknutých RC. Dotazníky sa nám vracali z RC (mimo RC Košice, kde sme zber dotazníky uskutočnili osobne) v priebehu mesiaca júl 2014. Druhá a zároveň aj záverečná fáza zberu dát sa uskutočnila (po zlých skúsenostiach) už len v RC v Košiciach počas 1. polroka šk. roka 2014/2015. Tým zároveň došlo k zámernému výberu respondentov ZŠ pri RC v Košiciach

zo základného súboru za účelom dosiahnutia približnej proporcie rómskych žiakov ZŠ a ŠZŠ pri RC na úrovni ISCED 2, čo by nám pomohlo lepšie vykresliť a zmapovať danú problematiku.

5.2 Ciele a otázky prieskumu

Hlavným cieľom prieskumu bolo prostredníctvom dotazníkového šetrenia zmapovať na vybranej vzorke respondentov aktuálny stav profesijných záujmov rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC. Predmetom, východiskom i cieľom nášho prieskumu boli teda rómski žiaci ZŠ a ŠZŠ pri RC na ISCED 2. V realizovanom prieskume sme chceli zistiť názory, postoje a aspirácie cieľovej skupiny (žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v RC) o vybraných aspektoch problematiky profesijnej orientácie, sveta a trhu práce ako aj o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov. Zároveň sme chceli v prieskume identifikovať, čo chýba cieľovej skupine v oblasti podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie s akcentom na profesijnú orientáciu.

Otázky prieskumu boli preto nasledovné:

- Aké sú názory, životné hodnoty, postoje, vedomosti, aspirácie a ambície rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC k niektorým otázkam súvisiacim so vzdelávaním, výchovou k voľbe povolania, profesijnou orientáciou, profesijnou prípravou, voľbou povolania po absolvovaní ZŠ, resp. ŠZŠ pri RC, finančným ohodnotením v danom povolaní (mesačnou mzdou) a aktuálnom uplatnením sa na otvorenom trhu práce?
- Aký druh práce preferujú, ako vnímajú prácu a pracovnú činnosť žiaci rómskeho etnika na ISCED 2 v RC?
- Aká je aktuálna vedomostná úroveň rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC vo vzťahu k tradičným (typickým) remeslám, profesiám a zamestnaniam Rómov a k súčasným významným rómskym remeselníkom a výtvarníkom pôsobiacim na Slovensku alebo v Čechách?
- Aké povolanie by chceli vykonávať žiaci rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC a aké sú ich špecifické poradenské potreby?
- Majú rómski žiaci so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v RC dostatočné informačné zdroje pre voľbu školy a povolania?
- Do akej miery sa zhodujú názory a predstavy rodičov (zákonných zástupcov) s predstavami respondentov o voľbe ďalšieho štúdia a budúceho povolania?
- Aké osobné vzory majú rómski žiaci na ISCED 2 v RC pre svoje budúce povolanie?

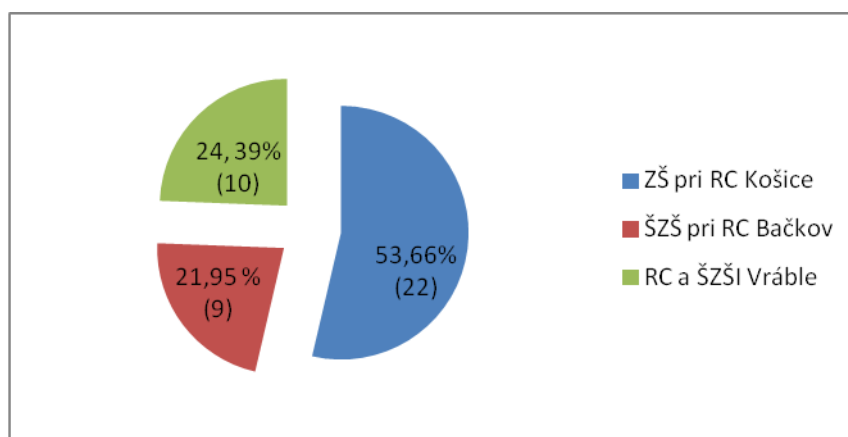
- Pociťujú podporu rómski žiaci na ISCED 2 v RC zo strany svojich zákonných zástupcov pri ďalšom štúdiu a voľbe povolania?
- Aká je angažovanosť rómskych žiakov na ISCED 2 v RC pri prácach v domácnosti?

5.2.1 Základné charakteristiky a údaje prieskumného súboru

Prieskumný súbor tvoria mravne, psycho-sociálne a emocionálne narušení rómski žiaci na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC so ŠEP a ŠPP, u ktorých bývajú diagnostikované vývinové poruchy učenia, pozornosti, aktivity, emocionalita a správania. Z pohľadu charakteristiky prieskumného súboru ide o jedincov vo veku 12 – 16 rokov pochádzajúcich neraz z MRK, zo sociálne znevýhodneného prostredia, z málo podnetného a zanedbaného rodinného prostredia, ktorí sa z rôznych dôvodov, príčin a etopedických aspektov dostali do RC. Počas prieskumu sme zisťovali aj tieto demografické a identifikačné údaje o žiakoch rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC:

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 1

Graf 1: Odpovede respondentov na otázku A1 v dotazníku: „Aký je názov školy, ktorú teraz navštevuješ?“

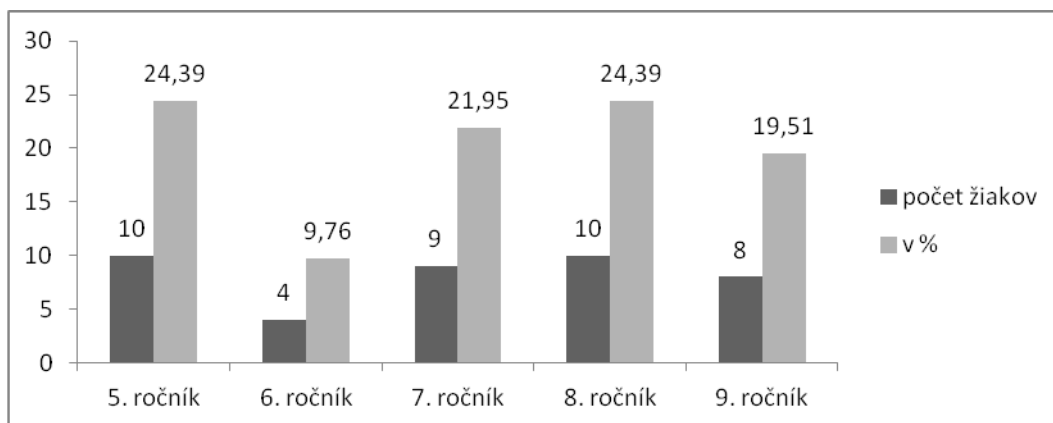
Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Graf č. 1 nám ilustruje, že z pohľadu zastúpenia respondentov v prieskumnom súbore bolo 22 rómskych žiakov (53,66%) ZŠ pri RC v Košiciach, 10 rómskych žiakov (24,39%) navštevovalo ŠZŠ pri RC a ŠZŠI vo Vrábľoch a 9 rómskych žiakov (21,95%)

bolo zo ŠZŠ pri RC Bačkov. Z aspektu mentálneho postihnutia tvorilo prieskumný súbor celkovo 19 žiakov (46,34%). Prieskumný súbor teda tvorili rómski žiaci ZŠ a ŠZŠ na úrovni ISCED 2, ktorí sú klientmi špeciálnych výchovných zariadení - RC. Z grafu č. 1 ďalej vyplýva, že z hľadiska typu navštevovaného špeciálneho výchovného zariadenia je v súbore 19 (46,34%) žiakov ŠZŠ pri RC a 22 (53,66%) žiakov navštevujúcich ZŠ pri RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 2

Graf 2: Odpovede respondentov na otázku A2 v dotazníku: „Do ktorého ročníka chodíš?“

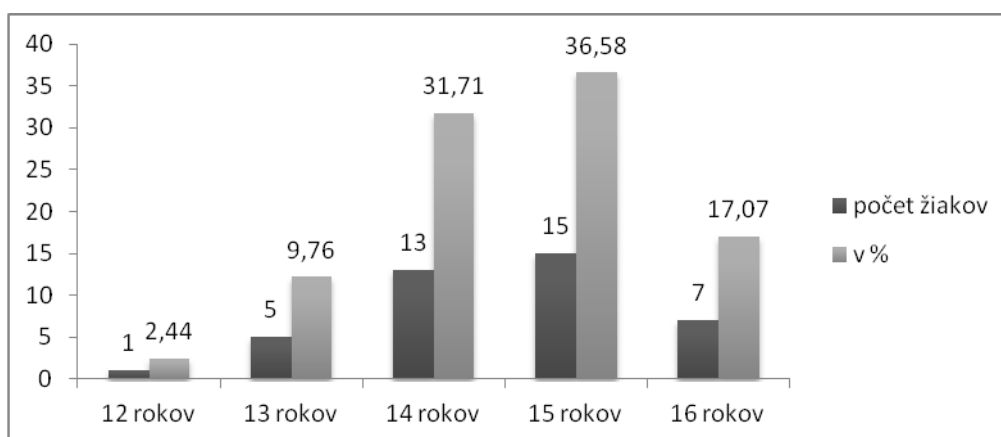

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Ako možno vidieť z grafu č. 2, z celkového počtu 41 respondentov navštevovalo 5. ročník 10 rómskych žiakov (24,39%). Šiesty ročník navštevovali 4 rómski žiaci (9,76%) a 7. ročník 9 rómski žiaci (21,95%). V ôsmom ročníku bolo 10 rómskych žiakov (24,39%) a do 9. ročníka chodilo 8 rómskych žiakov (19,51%). Z grafu č. 2 ďalej vyplýva, že najpočetnejšiu skupinu respondentov tvorilo 20 (48,78%) rómskych žiakov 5. a 8. ročníka.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 3

Graf 3: Odpovede respondentov na otázku A3 v dotazníku: „Koľko máš rokov?“

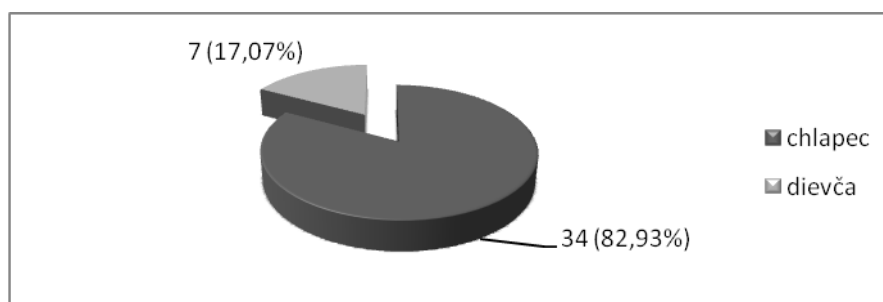

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Vekovú skladbu respondentov sme sa snažili zapracovať pre lepšiu názornosť do grafu č. 3, z ktorého vyplýva, že vekové zloženie respondentov v prieskumnom súbore bolo u respondentov rôzne zastúpené, pričom najčastejšie zastúpenou vekovou kategóriou (modus súboru) tvorili pätnásť rómski žiaci/klienti vo veku 15 rokov (36,58%), pričom vo veku 14 rokov bolo 13 respondentov (31,71%). Tieto dáta nám môžu poskytnúť v ďalšej fáze analýzy dotazníkov detailnejší pohľad na profesijnú orientáciu a aspirácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v kontexte voľby štúdia a povolania po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ v podmienkach RC. Údaje o veku respondentov vyplývajúce z grafu č. 3 môžu slúžiť aj na skúmanie štatistických rozdielov, no zároveň môžu informovať aj o určitých špecifických vzdelávacích potrebách cieľovej skupiny.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 4

Graf 4: Odpovede respondentov na otázku A4 v dotazníku: „Si chlapec alebo dievča?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

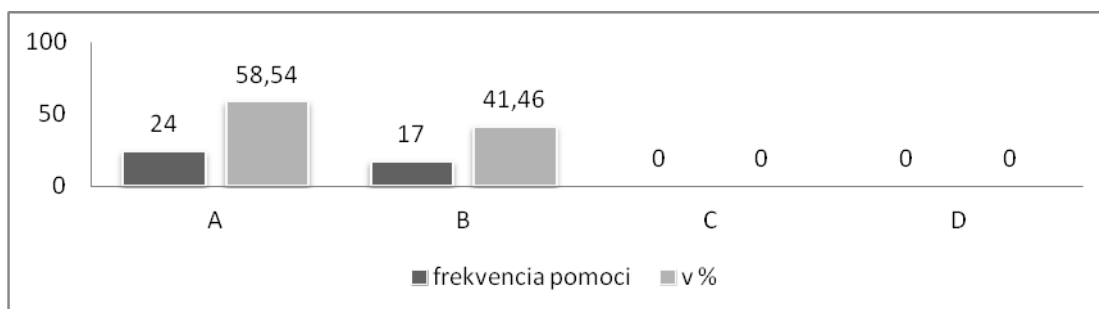
Z výsledkov prezentovaných v grafe č. 4 je evidentné, že vo výberovom súbore z pohľadu zastúpenia pohlavia respondentov bolo 34 chlapcov (82,93%) a 7 dievčat (17,07%).

5.3 Výsledky prieskumu, ich analýza a interpretácia

V prieskume sme sa zamerali na mapovanie aktuálneho stavu profesijných záujmov, názorov, postojov, vedomostí a predstáv rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v RC o vybraných aspektoch úzko sa dotýkajúcich problematiky profesijnej orientácie, ďalšieho štúdia a voľby povolania po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 5

Graf 5: Odpovede respondentov na otázku B1 v dotazníku: „Keď si doma, v detskom domove, resp. v profesionálnej rodine, ako často pomáhaš pri prácach v domácnosti?“

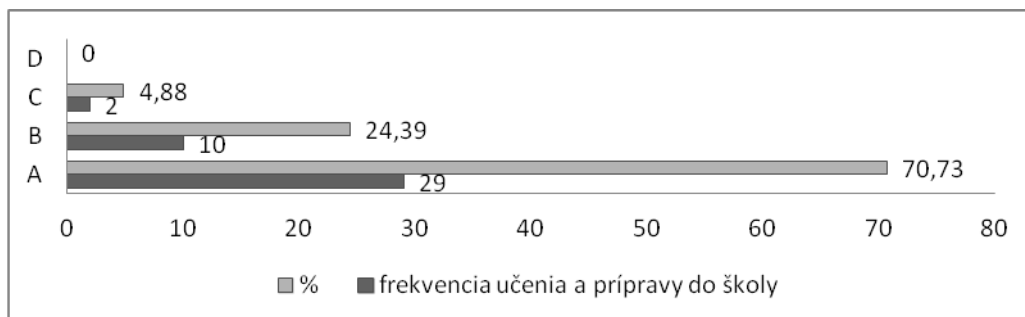
Legenda: **A** – pravidelne (denne); **B** – nepravidelne (občas); **C** – vôbec nepomáham; **D** – nepomáham, pretože nemám žiadnych rodičov (žijem dlhodobo v reedukačnom centre)

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z grafu č. 5 vyplýva, že respondenti pomerne často pomáhajú s domácimi prácami. 24 žiakov (58,54%) uviedlo, že pravidelne (denne) doma pomáha pri prácach, keď je v domácom prostredí. 17 respondentov (41,46%) označilo v dotazníku, že doma pomáha nepravidelne (občas), pričom ani jeden z respondentov neoznačil možnosť v dotazníku, že vôbec nepomáha, resp. že nepomáha s domácimi prácami, pretože nemá žiadnych rodičov (žije dlhodobo v RC).

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 6

Graf 6: Odpovede respondentov na otázku B2 v dotazníku: „Ako často sa venuješ učeniu a príprave do školy?“

Legenda: **A** – pravidelne (denne); **B** – nepravidelne (týždenne viac krát); **C** –občas (týždenne raz); **D** – učeniu a príprave do školy sa vôbec nevenujem

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Vyššie uvedené údaje spracované do grafu č. 6 vyznievajú v kontexte prevýchovy pre nás optimisticky a naznačujú, že sa v podmienkach RC až 29 respondentov (70,73%) venuje systematicky denne učeniu a príprave na vyučovanie do školy, čo len podčiarkuje význam celodenného výchovného systému prevýchovy v podmienkach RC. Z grafu č. 6 ďalej vyplýva, že len dvaja respondenti (4,88%) sa počas pobytu v RC pripravujú občas (raz za týždeň) a ani jeden rómsky žiak v dotazníku neoznačil, že učeniu a príprave na vyučovanie sa v RC vôbec nevenuje, čo len opäť potvrdzuje význam systematického reedukačného procesu pre zvýšenie úspešnosti prevýchovy žiakov rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 v RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 7

Tabuľka 2: Odpovede respondentov na otázku B3 v dotazníku: „Rozprávaš sa s rodičmi/zákonnými zástupcami o svojom budúcom štúdiu a povolaní?“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
áno	38	92,68
nie	2	4,88
nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem	1	2,44
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Na základe údajov v tabuľke č. 2 môžeme konštatovať, že až 38 rómskych žiakov (92,68%) sa rozpráva so svojimi zákonnými zástupcami ohľadom svojho budúceho štúdia a povolania po absolvovaní ZŠ, resp. ŠZŠ. Len dvaja (4,88%) respondenti sa nerozprávajú so svojimi zákonnými zástupcami na tému svojho budúceho štúdia a voľby povolania, čo nepovažujeme za štatisticky významné. Na tomto mieste však považujeme za potrebné podotknúť, že s uvedeným úzko súvisí aj rešpektovanie a saturovanie ŠEP a ŠPP dieťaťa a jeho akceptácia zo strany zákonných zástupcov.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 8

Tabuľka 3: Odpovede respondentov na otázku B4 v dotazníku: „Stotožňuješ sa svojimi predstavami vo voľbe ďalšieho štúdia a povolania s názormi svojich rodičov/zákonných zástupcov?“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
áno	30	73,17
nie	4	9,76
neviem	5	12,19
nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem	2	2,88
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z údajov v tabuľke č. 3 vyplýva, že 30 rómskych žiakov (73,17%) sa stotožňuje so svojimi aspiráciami s názormi zákonných zástupcov o voľbe ďalšieho štúdia a povolania po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ. Pre úspešnosť Rómov na otvorenom pracovnom trhu je veľmi potrebné, aby rodičia pochopili a zvládli svoju úlohu v profesijnej orientácii a aby viedli svoje deti po absolvovaní ZŠ, resp. ŠZŠ k ďalšiemu štúdiu a voľbe povolania. Partnerstvo medzi RC a rodičmi klientov vnímame ako určitý katalyzátor žiaduceho rozvoja dieťaťa a efektívnej prevýchovy. Pedagógovia RC však v mnohých prípadoch majú len strohé a sprostredkované informácie od detí a žiakov, resp. vôbec nepoznajú názory zákonných zástupcov na budúce profesijné smerovanie ich dieťaťa po absolvovaní ZŠ, pretože sa vôbec nezaujímajú o svoje dieťa v RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 9

Tabuľka 4: Odpovede respondentov na otázku B5 v dotazníku: „Chceš po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy pokračovať v ďalšom štúdiu?“

Postoje respondentov	Žiaci ŠZŠ		Žiaci ZŠ		Žiaci ZŠ a ŠZŠ	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %
áno	17	89,47	19	86,36	35	85,36
nie	1	5,26	1	4,54	2	4,88
ešte neviem	2	10,53	2	9,09	4	9,76
Spolu	19		22		41	100,00
N =	19		22		41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Problematika výchovy, vzdelávania rómskej mládeže na ISCED 2 v RC sa spája aj s profesijnou prípravou, ktorá je nutná na efektívne uplatnenie sa rómskej mládeže na otvorenom trhu práce. Z tabuľky č. 4 vyplýva, že až 35 rómskych žiakov (85,36%) prejavilo záujem ďalej pokračovať v školovaní po absolvovaní ZŠ resp. ŠZŠ pri RC, čo považujeme za štatisticky významný ukazovateľ, ktorý vyznieva pre nás veľmi optimisticky. Diskutabilné však zostáva, aká bude reálna trvácnosť tohto záujmu u žiakov rómskeho etnika po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ, resp. počas profesijnej prípravy.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 10

Tabuľka 5: Odpovede respondentov na otázku B6 v dotazníku: „Budú Ťa Tvoji rodičia /zákonní zástupcovia finančne podporovať pri ďalšom štúdiu?“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
áno	30	73,17
nie	4	9,76
neviem	5	12,19
nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem	2	2,88
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Podľa údajov z tabuľky č. 5 môžeme konštatovať, že až 30 (73,17%) respondentov uviedlo, že ich budú rodičia (zákonní zástupcovia) finančne podporovať pri ďalšom štúdiu, čo vnímame veľmi optimisticky. Iba 4 rómski žiaci (9,76%) prezentovali svoj názor, že ich rodičia (zákonní zástupcovia) nebudú ochotní finančne podporovať v ich ďalšom štúdiu. K výpovedi respondentov nevieme, a ani nechceme zaujať zásadný postoj, pretože nepoznáme dostatočne ich rodinné a sociálne zázemie. Stotožňujeme sa však s názorom, že rodičia by sa mali usilovať zo všetkých síl zabezpečiť svojim deťom vhodné a adekvátne podmienky na rozvoj schopností a osobnosti dieťaťa ako aj na jeho profesijnú prípravu a voľbu povolania.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 11

Tabuľka 6: Odpovede respondentov na položku B7 v dotazníku: „Máš radšej:“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
učenie	14	34,15
manuálnu prácu	11	26,83
oboje mám rád/rada	15	36,58
oboje nemám rád/rada	1	2,44
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z tabuľky č. 6 vyplynulo, že 14 respondentov (34,15%) preferuje učenie pred manuálnou prácou, 11 respondentov (26,83%) preferuje manuálnu prácu pred učením, pričom iba jeden respondent (2,44%) uviedol, že nemá rád oboje (učenie a ani manuálnu prácu). Z hľadiska profesijnej orientácie nám tabuľka č. 6 podáva určité informácie o preferencii druhu práce rómskych žiakov, tieto však nestačia na to, aby sa žiak zámerne výchovne ovplyvňoval pre správnu voľbu profesijnej prípravy a povolania. Pre výchovného poradcu na ZŠ či ŠZŠ by tieto dáta zrejme nemali veľkú výpovednú hodnotu, pretože v kontexte profesijnej orientácie môže ísť u respondentov aj o nízke sebaopoznanie a nereálny sebaobraz a pri profesijnej orientácii je potrebné zosúladiť možnosti, schopnosti, predpoklady, vlastnosti, záujmy a ďalšie kritéria pri výbere budúceho povolania respondentov i s možnosťami a potrebami spoločnosti.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 12

Tabuľka 7: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Čím by si chcel/chcela byť (aké povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať), keď Ti bude 20 rokov:“

Odpovede respondentov	Žiaci ŠZŠ		Žiaci ZŠ		Žiaci ZŠ a ŠZŠ	
	počet	v %	počet	v %	počet	v %
cukrár/-ka	2	10,53	0	0	2	4,88
policajt	2	10,53	1	4,54	3	7,32
opravár strojov a zariadení	1	5,26	0	0	1	2,44
elektrikár	1	5,26	0	0	1	2,44
murár	1	5,26	15	68,18	16	39,02
kuchár – čašník	2	10,53	2	9,09	4	9,76
prezident	1	5,26	0	0	1	2,44
opatrovateľ/-ka	1	5,26	0	0	1	2,44
automechanik	4	21,05	2	9,09	6	14,63
ošetrovateľ/-ka, sanitár/-ka	2	10,53	1	4,54	3	7,32
vykladač tovaru	1	5,26	0	0	1	2,44
učiteľ	1	5,26	0	0	1	2,44
neviem	0	0	1	4,54	1	2,44
Spolu	19		22		41	100,00
N =	19		22		41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Problematike profesijnej orientácie rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC sme venovali pri koncipovaní dotazníka zvýšenú pozornosť, pretože ide o meritum prieskumu. Z tabuľky č. 7 môžeme vyčítať, že najviac preferovaným povoláním u respondentov je murár. Toto zamestnanie by chcelo vykonávať vo veku 20 rokov z celkového počtu 41 respondentov až 16 žiakov rómskeho etnika (39,2%), pričom z tohto počtu je 15 žiakov navštevujúcich ZŠ pri RC na úrovni ISCED 2. Údaje uvedené v tabuľke č. 7 ďalej naznačujú, že u skupiny rómskych žiakov navštevujúcich ŠZŠ pri RC je druhým v poradí najpreferovanejším zamestnaním cukrár/-ka, policajt, kuchár – čašník a ošetrovateľ/-ka, sanitár/-ka, pričom o každé z týchto povolání prejavili záujem dvaja respondenti (10,53%). Z tabuľky č. 7 ďalej vyplýva, že druhým najpreferovanejším zamestnaním, ktoré by chceli 6 (14,63%)

respondenti vykonávať po veku 20 rokov, je automechanik, pričom z tohto počtu sú 4 rómski žiaci (21,05%) navštevujúci ŠZŠ pri RC. Predstavy týchto 4 žiakov ŠZŠ pri RC o svojom povolání pokladáme vzhľadom na ich zdravotné znevýhodnenie a z toho vyplývajúce obmedzenie ako nereálne, pretože na výkon tohto povolania sú potrebné, podľa nás, aj zdravotné a osobnostné predpoklady, pričom sa vyžaduje v tomto povolání podľa pracovného zaradenia aj stredoškolské vzdelanie s maturitou.

Za nereálnu voľbu povolania žiakov ŠZŠ pri RC pokladáme z vyššie uvedeného dôvodu tiež predstavu dvoch respondentov (10,53%), ktorí by chceli vykonávať povolanie policajta a rovnako tak aj predstavu jedného žiaka (5,26%), ktorý by chcel byť učiteľom. Iba jeden respondent (2,44%) nevedel, čím by chcel byť, keď mu bude 20 rokov. Analýzou sme taktiež zistili, že jeden rómsky žiak ŠZŠ pri RC by chcel byť prezidentom, čo značí o tom, že si mýli povolanie s funkciou. Možno predpokladať, že to daný žiak napísal v dotazníku len z recesie.

Tabuľka 8: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať:“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
dobře platia, dobře sa tam zarába	8	19,51
mal/-a by som z toho ošoh, pomohol/a by som si	2	4,88
chcem to robiť, baví ma to, páči sa mi to	24	58,54
otec robí to isté	1	2,44
považujem to za dobré povolanie	2	4,88
chcem pomáhať ľuďom	2	4,88
neviem	2	4,88
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z výpovedí respondentov uvedených v tabuľke č. 8 vyplýva, že najčastejším dôvodom, pre ktorý by chceli 24 rómski žiaci (58,54%) vykonávať dané povolanie je to, že sa im takéto povolanie páči, baví ich to, a preto by chceli takúto prácu robiť. Druhým najčastejšie uvádzaným dôvodom u 8 rómskych žiakov (19,51%) bolo to, že v tomto zamestnaní dobre platia za prácu, resp. že sa v danom zamestnaní dobre zarába.

Tabuľka 9: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Čím by si chcel/chcela byť (aké povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať), keď Ti bude 40 rokov:“

Odpovede respondentov	Žiaci ŠZŠ pri RC		Žiaci ZŠ pri RC		Žiaci ZŠ a ŠZŠ celkom	
	počet respondentov	podiel v %	počet respondentov	podiel v %	počet respondentov	podiel v %
cukrár/-ka	1	5,26	0	0	1	2,44
dôchodca	2	10,53	0	0	2	4,88
športovec	1	5,26	0	0	1	2,44
elektrikár	1	5,26	0	0	1	2,44
murár	1	5,26	15	68,18	16	39,02
kuchár – čašník	2	10,53	1	4,54	3	7,32
šofér	2	10,53	0	0	2	4,88
opatrovatel’/-ka	1	5,26	0	0	1	2,44
automechanik	1	5,26	2	9,09	3	7,32
ošetrovatel’/-ka (sanitár/-ka)	1	5,26	1	4,54	2	4,88
robotník	0	0	1	4,54	1	2,44
žiadne	1	5,26	0	0	1	2,44
neviem	5	26,31	2	9,09	7	17,07
Spolu	19		22		41	100,00
N =	19		22		41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Predstavy žiakov o svojom budúcom povolaní, keď budú mať 40 rokov, predkladáme pre lepšiu názornosť v tabuľke č. 9. Opäť najväčší záujem prejavili rómski žiaci o povolanie murára, pričom o toto povolanie prejavilo záujem zo 41 respondentov celkovo až 16 žiakov rómskeho etnika (39,02%), z toho bolo 15 žiakov ZŠ pri RC, čo predstavuje v tejto vzorke respondentov navštevujúcich ZŠ pri RC až 68,18%. Z celkového počtu 41 respondentov, 17,7% rómskych žiakov (7) nevedelo, aké povolanie by chceli vykonávať vo veku 40 rokov, pričom z tohto počtu boli piati rómski žiaci (26,31%) ŠZŠ pri RC. 26,31% žiakov ŠZŠ pri RC nevedelo, aké povolanie by chcelo vykonávať vo veku 40 rokov. Za nereálne predstavy žiakov ŠZŠ pri RC vzhľadom na ich zdravotné znevýhodnenie pokladáme voľbu povolania ako elektrikár (5,26%), murár (5,26%), kuchár – čašník (10,53%), cukrár (5,26%) a automechanik

(5,26%). „Reálne“ sa nám javia vo všeobecnosti tomto prípade predstavy respondentov, ktorí by chceli vykonávať povolanie ako športovec (5,26%), šofér (10,53%) a opatrovatel’/-ka (5,26%). Dvaja respondenti (10,53%) navštevujúci ŠZŠ pri RC mylne uviedli, že by chceli vykonávať povolanie ako dôchodca.

Tabuľka 10: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať:“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
dobré platia, dobre sa tam zarába	10	24,39
mal/-a by som z toho osoh, pomohol/a by som si	1	2,44
chcem to robiť, baví ma to, páči sa mi to	19	46,34
príbuzný robí to isté	1	2,44
považujem to za dobré povolanie	1	2,44
chcem pomáhať iným ľuďom	1	2,44
postarať sa o deti, rodinu	3	7,32
mám rada deti	2	4,88
budem invalid	1	2,44
neviem	2	4,88
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z tabuľky č. 10 môžeme vyčítať, že najčastejším dôvodom, pre ktorý by chceli 19 rómski žiaci (46,34%) vykonávať dané povolanie vo veku 40 rokov je to, že ich to baví a páči sa im takéto povolanie. Druhým najčastejšie uvádzaným dôvodom, pre ktorý by chceli 10 respondenti (24,39%) vykonávať dané povolanie, je finančné ohodnotenie práce. Traja respondenti (7,32%) by chceli vykonávať nimi zvolené zamestnanie z dôvodu zaopatrenia svojej budúcej rodiny. Jeden respondent zrejme pochopil danú otázku nesprávne, pretože odpovedal, že bude invalid. Na základe údajov v tabuľke č. 10 môžeme konštatovať, že len dvaja rómski žiaci (4,88%) nevedeli odôvodniť, prečo by chceli vykonávať nimi zvolené povolanie. Toto zistenie pokladáme vo vzťahu k prvej smerovej voľby rómskych žiakov na ISCED 2 v RC za pozitívne.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 13

Tabuľka 11: Odpovede respondentov na otázku B9 v dotazníku: „Kto je vzorom pre Tvoje budúce povolanie/zamestnanie?“

Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
spevák/-čka	2	4,88
príbuzný	4	9,76
vychovávateľ/-ka	2	4,88
športovec	12	29,27
kamarát/-ka	2	4,88
herec/-čka	2	4,88
učiteľ/-ka	1	2,44
rodič	14	34,15
nemám vzor	2	4,88
niekto iný	0	0
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Údaje prezentované v tabuľke č. 11 poukazujú na skutočnosť, že medzi najčastejšie osobné vzory rómskych žiakov na ISCED 2 v RC pre ich budúce povolanie patria najviac rodičia (34,15%) a potom športovci (29,27%). 9,76% respondentov pokladá za svoj vzor pre budúce zamestnanie príbuzného. Z tabuľky č. 11 ďalej vyplýva, že len dvaja respondenti (4,88%) nemajú osobné vzory, čo považujeme za prijateľný jav, pretože osobné vzory sú veľmi potrebné pre utváranie a formovanie správnych postojov, názorov a aspirácií žiakov na úrovni ISCED 2 pre profesijnú orientáciu, voľbu ďalšieho štúdia a povolania. Analýzou identifikované vzory rómskych detí a žiakov na ISCED 2 v RC pre svoje budúce povolanie sa podľa nás v podstate ničím nelíšia od vzorov rómskych a nerómskych detí a žiakov v bežných ZŠ či ŠZŠ, takže toto zistenie nás neprekvapilo.

Tabuľka12: Odpovede respondentov na položku B9 v dotazníku: „Odôvodni, prečo je Tvojim vzorom:“

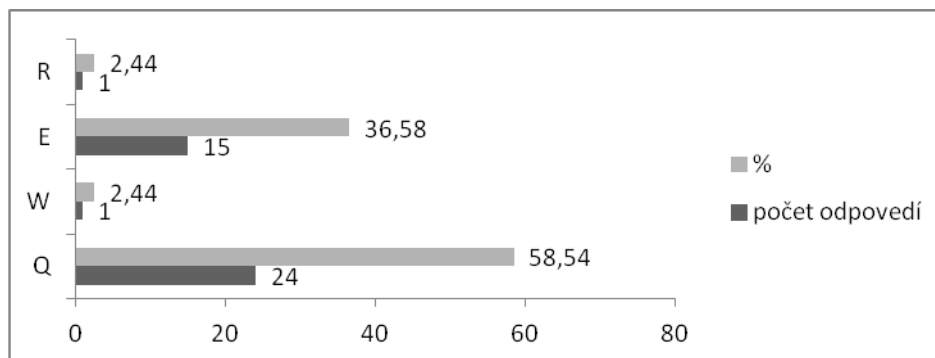
Odpovede respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
dobře zarába	4	9,76
lebo sa o mňa dobre stará, pomáha mi	2	4,88
vie sa správať	1	2,44
učil sa	1	2,44
obdivujem ho, je šikovný, naučil sa tancovať	6	14,63
veľa ma naučili	4	9,76
baví ma to, mám to rád	7	17,07
lebo budem mať rodinu	1	2,44
mám rada toho človeka, páči sa mi	8	19,51
ovláda svoju prácu, je v tom dobrý	3	7,32
nedroguje	1	2,44
je spoľahlivý	1	2,44
lebo aj spev patrí k životu	1	2,44
nemám vzor, nezdôvodňuje to	1	2,44
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z údajov uvedených v tabuľke č. 12 vyplýva, že medzi najčastejšie uvádzané dôvody respondentov, pre ktoré si berú 8 rómski žiaci/klienti (19,51%) za svoj osobný vzor pre budúce povolanie, je to, že majú radi toho človeka a že sa im daný človek páči. Druhým najčastejšie uvádzaným dôvodom osobného vzoru pre svoje budúce povolanie bolo u 7 respondentov (17,07%) uvádzané, že ich baví daná oblasť spoločenského uplatnenia a majú ju radi. Tretím najčastejším dôvodom, pre ktorý si berú 6 respondenti (14,63%) daných ľudí za svoj osobný vzor, je to, že obdivujú nadanie a šikovnosť dotknutého človeka. Podľa údajov z tabuľky č. 12 môžeme konštatovať, že iba jeden rómsky žiak (2,44%) nemal osobný vzor pre svoje budúce povolanie, čo vyznieva pre nás optimisticky.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 14

Graf 7: Odpovede respondentov na otázku B10 v dotazníku: Aké by bolo podľa Teba teraz Tvoje uplatnenie na trhu práce?

Legenda: R – nezaujíma ma to (nezaobierám sa tým); E – neviem; W – bol/bola by som nezamestnaný/nezamestnaná; Q – našiel/našla by som si prácu bez problémov

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Do grafu č. 7 sme pre lepšiu prehľadnosť spracovali údaje o názoroch respondentov na ich aktuálne uplatnenie sa na trhu práce. Až 24 rómskych žiakov (58,54%) ZŠ a ŠZŠ pri RC uviedlo v dotazníku, že by si v tom čase našli prácu bez problémov, čo považujeme za štatisticky významný ukazovateľ svedčiaci o chabých vedomostiach respondentov o trhu práce, jeho podstate a fungovaní, ako aj o uplatnení sa absolventov ZŠ a ŠZŠ na otvorenom trhu práce ako nízko kvalifikovaných uchádzačov o prácu. Títo respondenti zjavne nepoznajú faktory ovplyvňujúce úspešnosť (nízko kvalifikovanej) pracovnej sily na otvorenom trhu práce, vplyv absolvovaného vzdelania na uplatniteľnosť na trhu práce a význam dosiahnutého vzdelania a kvalifikácie pre uplatniteľnosť na trhu práce. 15 rómskych žiakov (36,58%) nevedelo posúdiť resp. odhadnúť svoje aktuálne uplatnenie sa na trhu práce. Z grafu č. 7 môžeme zároveň vyčítať, že iba jeden respondent (2,44%) vedel reálne zhodnotiť svoje prípadné postavenie a uplatnenie sa na otvorenom trhu práce. Takúto úroveň osvojených vedomostí z výchovy k voľbe povolania považujeme za nevyhovujúcu, pričom pokladáme za potrebné pri kariérom poradenstve žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC venovať zvýšenú pozornosť aj problematike trhu práce, jeho podstate a pracovného uplatnenia sa absolventov na otvorenom trhu práce. Z vlastnej etopedickej skúsenosti vieme, že rómski žiaci pri pertraktovaní takejto problematiky argumentujú tým, že sa spoliehajú väčšinou po vzore svojich známych a blízkych osôb na rôzne sezónne práce a brigády, ktoré v podstate nijako neriešia zamestnanosť a uplatnenie sa Rómov na otvorenom trhu práce.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 15

Tabuľka 13: Odpovede respondentov na položku B11 v dotazníku: „Zoraď od 1 do 6 nasledovné životné hodnoty podľa toho, ako sú pre Teba v živote dôležité“

Preferencia dôležitosti (poradie) hodnoty	Životná hodnota											
	rodina		zdravie		peniaze		vzdelanie		zamestnanie		viera	
	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%	F	%
1.	31	75,61	6	14,63	1	2,44	1	2,44	1	2,44	1	2,44
2.	3	7,32	25	60,97	4	9,76	8	19,51	1	2,44	0	0
3.	3	7,32	3	7,32	17	41,46	5	12,19	8	19,51	5	12,19
4.	1	2,44	2	4,88	5	12,19	15	36,58	8	19,51	10	24,39
5.	3	7,32	2	4,88	8	19,51	3	7,32	18	43,90	7	17,07
6.	1	2,44	3	7,32	8	19,51	7	17,07	5	12,19	17	41,46

Legenda: F – frekvencia odpovedí (počet respondentov); 1. = najviac dôležitá hodnota; 6. = najmenej dôležitá hodnota; % - podiel v percentách

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

V tabuľke č. 13 sme sa pokúsili zachytiť hodnotovú orientáciu žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v RC. Z už realizovaných sociologických a pedagogických výskumov zameraných na zisťovanie hodnotovej orientácie rómskych žiakov je všeobecne známe, že pre Rómom tvorí rodina (róm. familia) najdôležitejšiu životnú hodnotu. To sa potvrdilo aj v našom prieskume, pretože ako vyplýva z tabuľky č. 13, z pohľadu rebríčka životných hodnôt prisudzuje zo 6 hodnôt najväčšiu dôležitosť 31 respondentov (75,61%) rodine, čo nevyznieva pre nás prekvapujúco. Na 2. mieste najviac preferovalo zdravie ako hodnotu 60,97% (25) oslovených respondentov. Peniaze ako životnú hodnotu preferovalo na 3. mieste celkovo 17 žiakov rómskeho etnika (41,46%). Z pohľadu poradia životných hodnôt malo vzdelanie na 4. mieste uvedených 15 respondentov (36,58%). Z tabuľky č. 13 môžeme ďalej vyčítať, že 18 rómskych žiakov (43,90%) pokladalo za menej dôležitú hodnotu na 5. mieste zamestnanie, pričom za najmenej dôležitú hodnotu označilo 41,46% (17) respondentov vieru (na 6. mieste). Takýto rebríček hodnôt pokladáme u rómskych žiakov vo vzťahu k vzdelaniu a zamestnaniu za „obráteneý“ a nevyhovujúci. Z tohto dôvodu pokladáme za potrebné pri výchove a vzdelávaní rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP na ZŠ a ŠZŠ pri RC venovať zvýšenú pozornosť na úrovni ISCED 2 aj hodnotovej výchove.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 16

Tabuľka 14: Odpovede respondentov na otázku B12 v dotazníku: „Čo pre Teba znamená práca a pracovná činnosť?“

Názory a postoje respondentov	počet respondentov	podiel v %
prácu a pracovnú činnosť chápem ako nevyhnutnú a neoddeliteľnú súčasť existencie ľudí, príležitosť na sebauplatnenie, k sebavzdelávaniu a na rozvíjanie podnikateľského myslenia	22	53,66
prácu a pracovnú činnosť chápem ako potrebnú súčasť existencie ľudí, ako prostriedok a spôsob obživy človeka, rodiny	18	43,90
práca a pracovná činnosť pre mňa veľa neznamena, pretože žiť sa dá aj bez zamestnania, zo sociálnych dávok, aktivačných prác alebo z materských príspevkov a pod.	1	2,44
nepotrebujem pracovať, pretože žiť sa dá aj nečestným a protizákonným spôsobom	0	0
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Tabuľka č. 14 prezentuje názory a postoje respondentov na prácu a pracovnú činnosť. K interpretácii údajov v tabuľke č. 14 možno konštatovať, že prácu a pracovnú činnosť chápalo 22 respondentov (53,66%) ako nevyhnutnú a neoddeliteľnú súčasť existencie ľudí, príležitosť na sebauplatnenie, k sebavzdelávaniu a na rozvíjanie podnikateľského myslenia, čo vnímame veľmi pozitívne. K interpretácii údajov v tabuľke č. 14 dodávame, že prácu a pracovnú činnosť chápalo ako potrebnú súčasť existencie ľudí, ako prostriedok a spôsob obživy človeka, rodiny 18 opýtaných respondentov (43,90%), čo vnímame taktiež pozitívne. Ani jeden z rómskych žiakov sa nestotožňoval s názorom, že nepotrebuje v živote pracovať, pretože žiť sa dá aj nečestným a protizákonným spôsobom. Z tabuľky môžeme ďalej zistiť, že až 40 rómskych žiakov (97,56%) vnímalo prácu a pracovnú činnosť pozitívne. Takýto postoj respondentov k danej otázke môže byť podľa nás do určitej miery výsledkom „sociálne žiaducej“ odpovede.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 17

Tabuľka 15: Odpovede respondentov na položku B13 v dotazníku: Koľko budeš podľa Teba zarábať mesačne, keď budeš mať 20 rokov a 40 rokov

Predpokladaná výška mesačného zárobku (mzdové pásmo) v €	Vo veku 20 rokov		Vo veku 40 rokov	
	počet respondentov	podiel v %	počet respondentov	podiel v %
nevie	2	4,88	2	4,88
0 – 100	2	4,88	0	0
101 – 200	3	7,32	2	4,88
201 – 300	7	17,07	4	9,76
301 – 400	4	9,76	4	9,76
401 – 500	12	29,27	7	17,07
501 - 600	3	7,32	3	7,32
601 – 700	2	4,88	4	9,76
701 – 800	0	0	2	4,88
801 – 900	0	0	2	4,88
901 – 1000	2	4,88	8	19,51
1001 – 1500	0	0	1	2,44
1501 - 2000	2	4,88	0	0
2001 - 2500	0	0	0	0
2501 – 3000	0	0	0	0
3001 - 3500	0	0	1	2,44
3501 a viac	1	2,44	1	2,44
Spolu	41		41	
N=	41		41	

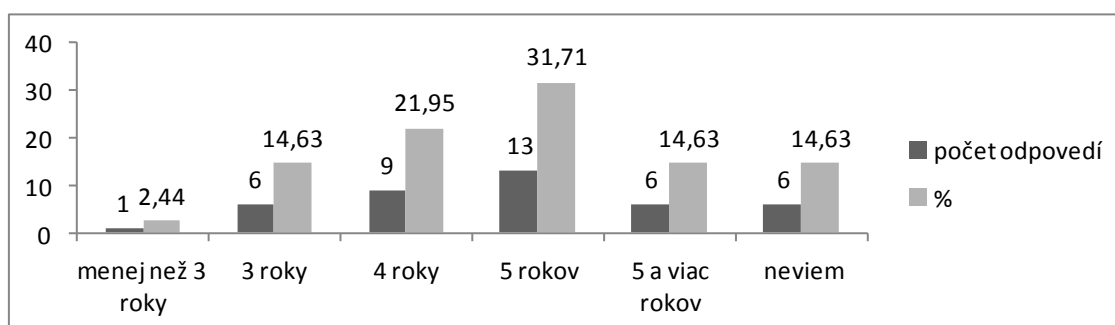
Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Predstavy respondentov o svojom plate vo veku 20 a 40 rokov uvádzame v tabuľke č. 15. Jednotlivé predstavy respondentov o výške mesačného zárobku sme pre lepšiu prehľadnosť rozdelili do viacerých platových intervalov (mzdových pásiem). 12 respondentov (29,27%) si myslí, že vo veku 20 rokov bude zarábať v rozmedzí 401 – 500 eur mesačne, čo predstavuje zároveň najčastejšie sa opakujúcu hodnotu vo vzorke (modus). Druhou najčastejšie sa opakujúcou hodnotou vo vzorke respondentov tvorí 9 rómskych žiakov, ktorí si myslia, že vo veku 20 rokov budú

mesačne zarábať v rozmedzí 301 – 400 eur. Za nereálne predstavy respondentov považujeme z pohľadu súčasných zárobkov na Slovensku u nízko kvalifikovanej pracovnej sily (ktorou by boli aj naši respondenti po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ) platové rozmedzia nad 500 eur mesačne v hrubom. 8 respondenti (19,51%) majú predstavu, že vo veku 40 rokov budú zarábať mesačne v rozmedzí 901 – 1000 eur, čo tvorí v tomto prípade najčastejšie sa opakujúcu hodnotu vo vzorke (modus). Údaje uvedené v tabuľke majú len informačný charakter a majú len vykresľovať predstavy respondentov so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC o mesačných platoch.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 18

Graf 8: Odpovede respondentov na otázku B14 v dotazníku: „Koľko rokov musí človek minimálne študovať po skončení základnej školy, aby dosiahol maturitu?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

V grafe č. 8 sme sa pokúsili zachytiť odpovede žiakov na otázku vo vzťahu k dosiahnutiu vzdelania s maturitou, ktorá dáva lepšie predpoklady absolventom na efektívne uplatnenie sa na otvorenom trhu práce. Údaje prezentované v grafe č. 8 poukazujú na značné medzery vo vedomostiach rómskych žiakov v kontexte dosiahnutia vzdelania s maturitou, pretože zo 41 opýtaných respondentov len 9 (21,95%) správne uviedlo zvyčajnú dĺžku štúdia k dosiahnutiu maturity po absolvovaní ZŠ (4 roky). 6 respondentov (14,63%) sa nevedelo vyjadriť k danej otázke. Z grafu č. 8 taktiež vyplýva, že 78,05% žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v RC nevedelo správne odpovedať na danú otázku (nepoznali správnu dĺžku obvyklej doby trvania štúdia ukončeného maturitou skúškou), čo v nás vyvoláva určité znepokojenie s daným stavom vedomostnej úrovne, a to najmä vo vzťahu k rómskym žiakom ZŠ pri RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 19

Tabuľka 16: Odpovede respondentov na položku B15 v dotazníku: „Napíš aspoň 3 mená súčasných významných rómskych remeselníkov či výtvarníkov pôsobiacich na Slovensku alebo v Čechách, ktorých umelecké diela sa vystavovali na nejakej výstave doma alebo v zahraničí:“

Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
správna	0	0
nesprávna	19	46,34
„neviem“, „nepoznám“	22	53,66
Spolu	41	100,00
N =	41	

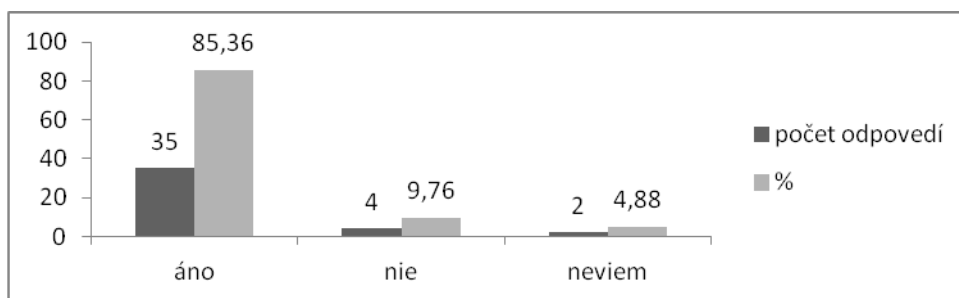
Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z tabuľky č. 16 je zrejmé, že ani jeden z opýtaných respondentov nevedel správne napísať aspoň 3 mená súčasných významných rómskych remeselníkov alebo výtvarníkov pôsobiacich na Slovensku či v Čechách. 22 rómskych žiakov (53,66%) pri tejto otvorenej otázke napísalo odpoveď v podobe „neviem“ alebo „nepoznám“. 19 respondentov (46,34%) pri tejto otázke nesprávne písalo mená súčasných rómskych hudobníkov, spevákov či reperov, ako napr.: Rytmus, J. Berky-Mrenica, Kmeťoband, Cigánski Diabli, Gipsy Sociálka, Gipsy Kajkoš a pod. Z vlastnej skúsenosti vieme, že rómski žiaci/klienti s obľubou počúvajú počas osobného voľna na úseku výchovy mimo vyučovania v RC Košice týchto známych (v rómskej komunite) hudobníkov a s ktorými sa aj identifikujú kvôli ich majetku, sláve, popularite v rómskej komunite... Túto položku sme zaradili zámerne do dotazníka, aby sme zmapovali poznatky rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC v tejto oblasti, ktorá sa dotýka vhodných vzorov pre profesijnú orientáciu, profesijnú prípravu a voľbu povolania, s ktorými by sa mohli rómski žiaci identifikovať pri utváraní postojov, názorov a predstáv o svojom budúcom vzdelávaní a povolaní. Položka B15 v dotazníku úzko súvisí s otázkou B9 v dotazníku, ktorá mapuje osobné vzory rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC pre ich budúce štúdium a povolanie. Zastávame názor, že v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC je potrebné rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP oboznamovať aj s významnými rómskymi remeselníkmi a (insitnými) výtvarníkmi a ich tvorivosťou; za účelom ponúkajú vhodných osobných vzorov pre profesijnú orientáciu, voľbu štúdia a povolania. Medzi významných súčasných rómskych (insitných) výtvarníkov pochádzajúcich zo Slovenska a ČR radíme na základe dostupných literárnych a internetových zdrojov

napr.: Dezidera Fertöa, Rudolfa Dzurka, Jaroslava Cicka, Ondreja Gadžora, Martina Holuba, Daniela Kováča, Dušana Mižigára, Františka Demetera, Aladára Kureja, Júliusa Lakatoša, Dušana a Jaroslava Oláha, Rudolfa Ráca, Markétu Šestákovú, Martu Váľkovú, Jána Bartoša – Biskupa, Ivana Berkyho – Dušíka, Andreja Peštu, Eduarda a Tibora Oláha, Tibota Červeňáka, Ernesta Danča, Vilou Petrášovú – Stojkovú, Boženu Vavrekovú – Prikrylovú, Miloša Ráca, Alexandra Bohóa, Michala Bársonyho, Jána Berkyho, Jána Oláha – Šira atď. K významným súčasným rómskym kováčom na Slovensku radíme napr.: Róberta Riga, Igora Radiča, Ivana a Viliama Šarközyho...

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 20

Graf 9: Odpovede respondentov na otázku B16 v dotazníku: „Máš vo vašom školskom zariadení dostatok potrebných informácií od pedagógov o škole a povolani, ktoré by si chcel/chcela v živote vykonávať?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Odpovede respondentov na danú uzatvorenú otázku pre lepšiu názornosť predkladáme v grafe č. 9, z ktorého vyplýva, že 35 rómskych žiakov (85,36%) malo dostatok potrebných informácií od pedagógov o škole a zamestnaní, ktoré by chceli v živote vykonávať. Štyria respondenti (9,76%) uviedli, že nemajú v tejto oblasti od pedagógov dostatok informácií vo svojom školskom zariadení, pričom len dvaja respondenti (4,88%) nevedeli na danú uzatvorenú otázku odpovedať v dotazníku. Tieto prezentované údaje považujeme za štatisticky významné, pretože nám poskytujú isté informácie, že sú saturované ŠPP vo vzťahu k voľbe štúdia a povolania približne u 85% žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 21

Tabuľka 17: Odpovede respondentov na položku B17 v dotazníku: „Napíš aspoň 5 tradičné (typické) remeslá, profesie a zamestnania Rómov.“

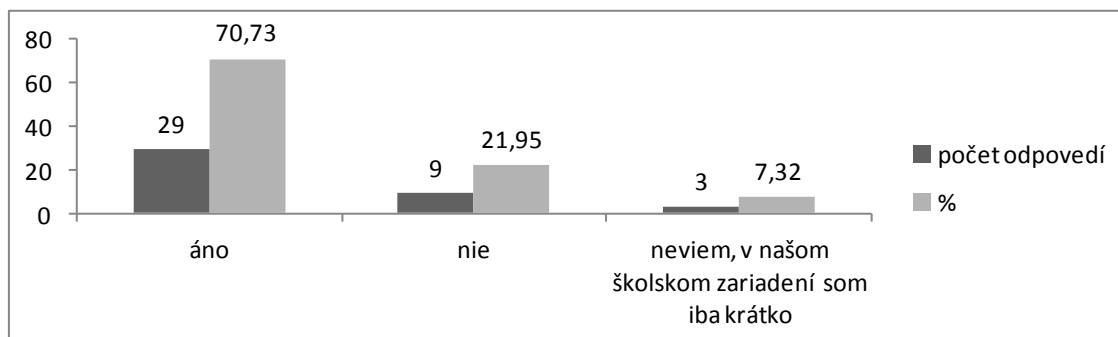
Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
správna a úplná	4	9,76
nesprávna alebo neúplná	24	58,54
neviem	13	31,71
Spolu	41	
N=	41	
Pomenovania tradičných remesiel, profesií a zamestnaní (spôsobov obživy) Rómov		
kováčstvo	17	41,46
výroba metiel	1	2,44
murári	12	29,27
mágia (veštenie z kariet)	3	7,32
muzikanti (hudobníci)	6	14,63
korytári	5	12,19
tanečníci a speváci	7	17,07
žobranie	1	2,44
košíkari	7	17,07
drotárstvo	3	7,32
krádež	1	2,44
vojak	1	2,44
obuvníci	2	4,88
robotník	4	9,76
hrnčiarstvo	3	7,32
smetiar	3	7,32
novinár	1	2,44
verejno-prospešné práce	1	2,44
policajt	1	2,44
kuchár	1	2,44
skladatelia	1	2,44
spisovatelia	1	2,44
automechanik	1	2,44
elektrikár	1	2,44

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Na základe údajov v tabuľke č. 17 môžeme konštatovať, že len 9,76% rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC vedelo napísať správne aspoň 5 tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, čo považujeme za štatisticky významný ukazovateľ svedčiaci o nízkej úrovni vedomostí žiakov o spôsobe obživy Rómov. 31,71% respondentov vôbec nevedelo napísať nejaké tradičné (typické) rómske remeslo, profesiu alebo zamestnanie. 24 respondentov (58,54%) odpovedalo v danej položke nesprávne, alebo ich odpoveď bola neúplná (nenapísali 5 spôsobov obživy Rómov). Z pohľadu profesijnej orientácie rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC je takéto zistenie pre nás zarážajúce, pretože osvojený súbor poznatkov o fonde tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov v priebehu prevýchovy môže podľa nás výraznejšie vplývať na výchovu, vzdelávanie, motiváciu a aktivizáciu profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC so ŠEP a ŠPP. Z tabuľky č. 17 ďalej vyplýva, že najčastejšie uvádzaným spôsobom obživy Rómov bolo kováčstvo (41,46%) a murárstvo (29,27%). Pri detailnejšom pohľade na tabuľku č. 17 zistíme, že mnohí rómski žiaci nevedeli napísať ani dve najrozšírenejšie rómske remeslá, medzi ktoré radí Mann (2000, s. 17) kováčstvo a muzikanstvo. Niektorí respondenti mylne pokladali za tradičné rómske remeslá, profesie a zamestnania novinárov, policajtov, kuchárov, skladateľov, spisovateľov, automechanikov či elektrikárov. Tento fakt vyplývajúci z tabuľky č. 17 svedčí o tom, že mnohí respondenti mali veľké medzery v tradičnom spôsobe obživy Rómov, čo ilustrujú aj odpovede rómskych žiakov (ako ich uvádzali v dotazníkoch). Z tohto dôvodu pokladáme za potrebné venovať tejto problematike v reedukácii rómskej mládeže na ISCED 2 v RC väčšiu pozornosť, pričom si kladieme za cieľ navrhnuť a vyhotoviť vlastný koncepčný model – náučnú prezentáciu v programe PowerPoint obsahovo zameranú na svet tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, ktorá by podporila prevýchovu žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC a aktivizovala ich profesijnú orientáciu a voľbu povolania.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 22

Graf 10: Odpovede respondentov na otázku B18 v dotazníku: „Zvyknete sa vo vašom školskom zariadení rozprávať na vyučovacích hodinách s učiteľmi o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z grafu č. 10 vyplýva, že 29 rómskych žiakov (70,73%) uviedlo, že sa zvyknú rozprávať s učiteľmi v ich školskom zariadení na vyučovacích hodinách o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov, čo vnímame pozitívne. 9 respondentov (21,95%) uviedlo, že sa nezvyknú v ich špeciálnom výchovnom zariadení rozprávať na vyučovacích hodinách s učiteľmi o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 23

Tabuľka 18: Odpovede respondentov na otázku B19 v dotazníku: „Kde (u koho) môžeš hľadať pomoc, resp. získať informácie ohľadom výberu vhodnej školy a voľby povolania?“

Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
učiteľ/-ka	22	53,66
vychovávateľ/-ka	3	7,32
rodičia	13	31,71
výchovný poradca	4	9,76
riaditeľ	5	12,19
priateľ/-ka, kamarát/-tka	2	4,88
neviem	8	19,51
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

V tabuľke č. 18 predkladáme prehľad odpovedí respondentov, z ktorých vyplýva, že 22 rómskych žiakov (53,66%) by hľadalo pomoc pri výbere školy a voľbe povolania u učiteľa. 13 respondentov (31,71%) by v tejto oblasti hľadalo pomoc u rodičov. 19,51% opýtaných respondentov nevedelo uviesť, kde by mohli hľadať pomoc, resp. získať informácie ohľadom výberu vhodnej školy a povolania. Len štyria (9,76%) respondenti si boli vedomí toho, že by sa v tejto veci mohli obrátiť na výchovného poradcu. Na margo zistených údajov podotýkame, že výchovný poradca na ZŠ a ŠZŠ pri RC by mal zohrávať kľúčovú úlohu pri utváraní a formovaní postojov, názorov a aspirácii žiakov pre voľbu ďalšieho štúdia a povolania.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 24

Tabuľka 19: Odpovede respondentov na položku B20 v dotazníku: „Dlhodobo nepracovať a žiť len zo sociálnych dávok, by si bral/brala ako:“

Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
hanbu, potupu	19	46,34
nepríjemnosť a východisko v núdzi	12	29,27
svoj životný cieľ, životnú cestu	5	12,19
pohodlný spôsob života	1	2,44
normálne (u nás tak žije väčšina ľudí...)	3	7,32
nepriazeň osudu (svoj životný údel)	1	2,44
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Na základe údajov v tabuľke č. 19 môžeme konštatovať, že 46,34% respondentov dlhodobo nepracovať a žiť len zo sociálnych dávok, by pokladalo za hanbu, potupu. 12 rómskych žiakov (29,27%) takúto neútešnú sociálnu situáciu považuje za nepríjemnosť a východisko v núdzi, pričom len 12,19% považuje záhaľčivý spôsob života založený na poberaní sociálnych dávok za svoj životný cieľ, resp. životnú cestu.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 25

Tabuľka 20: Odpovede respondentov na otázku B21 v dotazníku: „Akú konkrétnu pomoc by si privítal/privítala od pedagógov a ktorí pedagógovia by Ti mohli viac pomôcť či poradiť vo vašom školskom zariadení v súvislosti s výberom ďalšieho štúdia a povolania?“

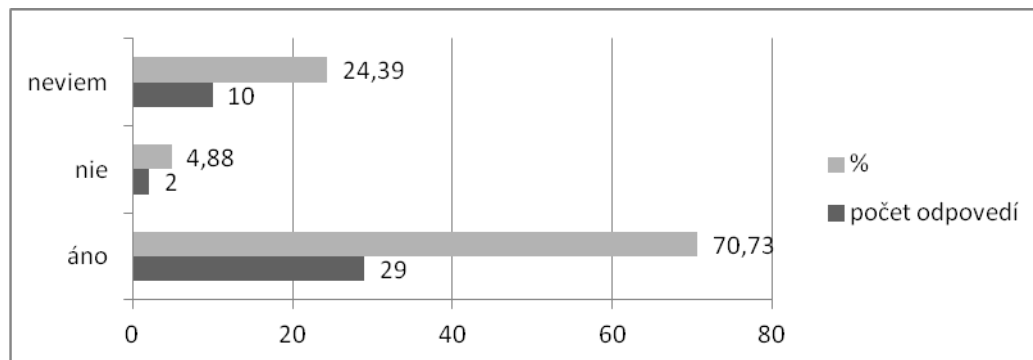
Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
viac informácií z kníh, časopisov, DVD, filmov	17	41,46
besedy alebo prednášky	9	21,95
exkurzie na stredné školy, učilištia a pracoviská	17	41,46
poradenstvo pri výbere povolania	7	17,07
návšteva výstav, búr a veľtrhov práce	5	12,19
viac informácií z internetu	10	24,39
viac všeobecných informácií o školách a možnostiach ďalšieho štúdia na školách	10	24,39
viac informácií o podmienkach prijatia na stredné školy, odborné učilištia a pod.	6	14,63
viac informácií o možnostiach profesijnej prípravy v podmienkach reedukačného centra	6	14,63
viac informácií o tradičných remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov	8	19,51
viac informácií o súčasných významných rómskych remeselníkoch a výtvarníkoch	7	17,07
viac informácií o trhu práce, jeho fungovaní a o pracovnom uplatnení sa na trhu práce	7	17,07
viac informácií od školského špeciálneho pedagóga	11	26,83
viac informácií o postupoch pri hľadaní vhodného zamestnania	7	17,07
viac informácií o najlepších a najhorších platených pracovných pozíciách na Slovensku	8	19,51
viac všeobecných informácií o povolaniach/zamestnaniach	4	9,76
viac informácií od učiteľov	8	19,51
viac informácií od výchovného poradcu	11	26,83
viac informácií od triedneho učiteľa	8	19,51
viac informácií od vedenia nášho zariadenia	9	21,95
testy na preverenie svojich schopností	8	19,51
viac informácií od vychovávateľov	10	24,39
nepotrebujem od pedagógov v tejto súvislosti žiadnu pomoc (všetko mi je úplne jasné)	0	0
inú pomoc (dopíš akú a od koho)	0	0
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Na základe získaných údajov v tabuľke č. 20 môžeme vyvodiť, že 41,46% žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC by privítali konkrétnu pomoc od pedagógov v kontexte výberu ďalšieho štúdia a povolania, najmä rozšírením informačnej bázy z kníh, časopisov, DVD filmov. Táto informácia v nás vyvoláva určité rozpaky, pretože sa s takými potrebami rómskych detí (čerpanie informácií z kníh a časopisov) vo svojej etopedickej praxi stretávame len sporadicky. Hypoteticky preto môžeme usudzovať, že respondenti mali najväčší záujem o náučné, propagačné a motivačné DVD filmy obsahovo zamerané na profesijnú orientáciu. 41,46% respondentov by uvítalo pomoc formou exkurzií na stredné školy, učilištia a pracoviská. 11 respondentov (26,83%) by uvítalo v tejto oblasti viac informácií od školského špeciálneho pedagóga a výchovného poradcu. Na tomto mieste považujeme za potrebné podotknúť, že RC v Košiciach nezamestnáva školského špeciálneho pedagóga. 10 rómskych žiakov by uvítalo viac informácií v profesijnej orientácii od vychovávateľov, z internetu ako aj všeobecných informácií o školách a možnostiach ďalšieho štúdia na školách. Túto otázku považujeme z pohľadu získavania empirických etopedických poznatkov na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC za veľmi osožnú a prínosnú pre našu prácu, pretože môžeme na jej základe stanoviť určité odporúčania do praxe. Dáta uvedené v tabuľke č. 20 môžu byť prospešné najmä pre výchovných poradcov, no čerpať z nich môžu aj pedagógovia pracujúci s rómskymi žiakmi v RC.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 26

Graf 11: Odpovede respondentov na otázku B22 v dotazníku: „Dobré rozhodnutie k voľbe štúdia a povolania je podľa Teba výsledkom dobrého poznania seba samého (svojich vlastností, schopností, hodnôt)?“

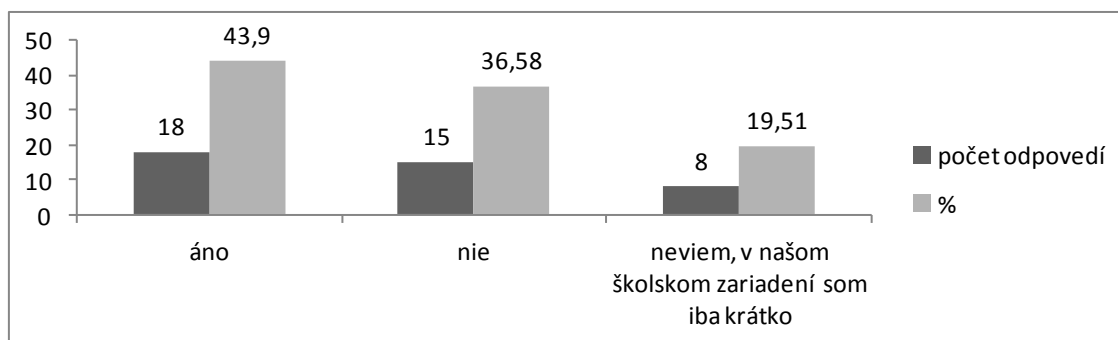

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Ako možno vidieť z grafu č. 11, prevažná väčšina respondentov (70,73%) považuje dobré rozhodnutie k voľbe štúdia a povolania za výsledok dobrého sebazpoznania. Takéto zistenie vyznieva pre nás vo vzťahu k osloveným respondentom optimisticky, pretože dáva isté predpoklady pre správnu voľbu ďalšieho štúdia a povolania. 24,39% opýtaných žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC však nevedelo zaujať k tomu stanovisko. Z vyššie uvedených dát môžeme konštatovať, a aj potvrdiť z vlastnej skúsenosti, že rozvoju sebazpoznania je potrebné venovať v reedukačnom procese väčšiu pozornosť, a to nie len z pohľadu tematického okruhu výchovy k voľbe povolania.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 27

Graf 12: Odpovede respondentov na otázku B23 v dotazníku: „Organizujú sa vo vašom školskom zariadení nejaké exkurzie na stredné školy, stredné odborné učilištia, odborné učilištia či praktické školy alebo pracoviská (firmy, remeselné dielne a pod.)?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z grafu č. 12 možno vyčítať, že 43,9% respondentov uviedlo v dotazníku, že sa v ich RC organizujú exkurzie za účelom profesijnej orientácie žiakov na stredné školy alebo pracoviská. 15 respondentov (36,58%) uviedlo, že nemajú vedomosť o tom, že by sa v ich špeciálnom výchovnom zariadení konali exkurzie za účelom podpory výchovy k voľbe povolania. S prezentovanými výsledkami dotazníkového šetrenia v grafe č. 12 sa nestotožňujeme. Pokladáme za potrebné, aby sa rómski žiaci so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC zúčastňovali čo najviac podobných exkurzií, na ktorých by mohli získať poznatky o budúcich školách, a kde by bolo umožnené vidieť, ako to vyzerá na pracoviskách.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 28

Tabuľka 21: Odpovede respondentov na položku B24 v dotazníku: „Napíš aspoň dve internetové stránky (portály, weby), kde môžeš získať informácie o voľných pracovných miestach, aktuálnych ponukách práce.“

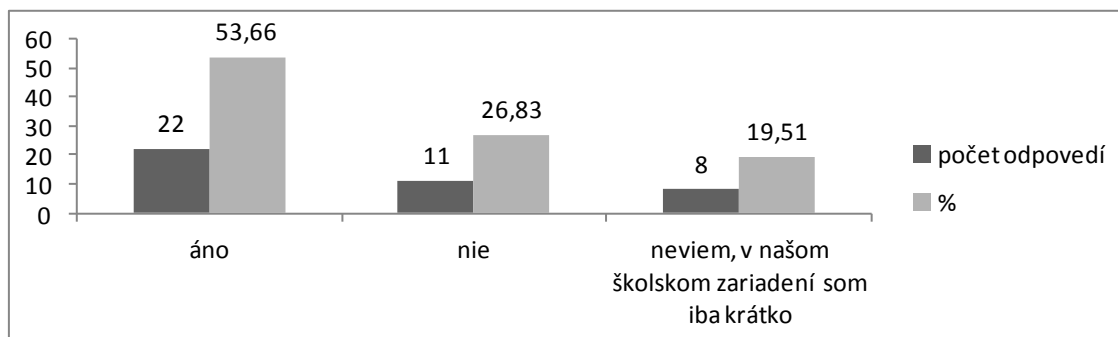
Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
správna a úplná	8	19,51
nesprávna a neúplná	1	2,44
neviem	32	78,05
Spolu	41	100
N=	41	
Názvy web stránok		
www.praca.sk	6	14,63
www.profesia.sk	7	17,07
www.job.sk	3	7,32

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Do tabuľky č. 21 sme spracovali údaje o vedomostiach respondentov vo vzťahu k vyhľadávaniu potrebných informácií na internete o voľných pracovných miestach a aktuálnych ponukách práce, pričom rómski žiaci mali v tejto položke napísať aspoň dva pracovné portály alebo weby s ponukou voľných pracovných miest. Úplne a správne odpovedali len 8 respondenti (19,51%), pričom uvádzali najčastejšie tieto pracovné portály: www.profesia.sk (17,07%), www.praca.sk (14,63%) a www.job.sk (7,32%). Až 78,05% respondentov nevedelo uviesť v dotazníku dve internetové stránky, na ktorých by mohli získať informácie o voľných pracovných miestach. Takýto edukačný jav prameniáci z miery osvojenia teoretických vedomostí dotýkajúcich sa problematiky využívania moderných IKT vo výučbe nás znepokojuje, pretože internet je v dnešnej modernej dobe významným médiom na získavanie a vyhľadávanie informácií o voľných pracovných ponukách, ktorý by mohol byť nápomocný aj Rómom pri hľadaní pracovného uplatnenia na domácom či zahraničnom trhu práce. Táto informácia je pre nás významná, pretože nám dáva isté východiská na tvorbu pracovných listov, pomocou ktorých by sa mohli rómski žiaci so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v RC zdokonaľiť v práci s internetom pri hľadaní potrebných informácií aj vo vzťahu k voľbe štúdia a povolania, ktorá súvisí s profesijnou orientáciou.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 29

Graf 13: Odpovede respondentov na otázku B25 v dotazníku: „Organizujú sa vo vašom školskom zariadení besedy alebo prednášky, kde by sa hovorilo o možnostiach ďalšieho štúdia a voľbe zamestnania?“

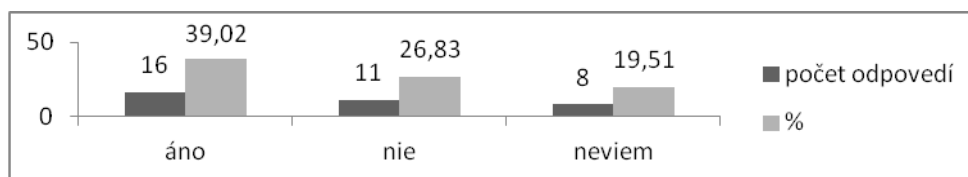

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Údaje prezentované v grafe č. 13 nám naznačujú, že 53,66% respondentov malo určitú vedomosť o tom, že v ich špeciálnom výchovnom zariadení – RC sa organizovali v čase dotazníkového šetrenia besedy alebo prednášky zamerané na profesijnú orientáciu. 19,51% respondentov sa nevedelo k danej otázke vyjadriť, pretože boli v RC len krátko (menej ako 2 mesiace). 26,83% žiakov rómskeho etnika uviedlo, že sa v ich RC neorganizujú besedy alebo prednášky, v ktorých by sa hovorilo o možnostiach ďalšieho štúdia a povolania. Takýto stav však nemusí v danej oblasti vystihovať reálnu situáciu v dotknutých RC, pretože z vlastnej skúsenosti vieme, že žiaci/klienti majú problém stručne zreprodukovať na dennej komunite činnosti, ktoré absolvovali počas daného dňa na vyučovaní v škole, resp. v predošlom dni či dňoch na úseku výchovy mimo vyučovania, keď neprebíhala výučba. Ak by však naše zistenia boli pravdivé, daný stav v reedukácii rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC v kontexte profesijnej orientácie považujeme za málo vyhovujúci, pretože ide o rizikovú skupinu žiakov so ŠEP a podľa nás aj so ŠPP. Na základe údajov uvedených v grafe č. 13 si myslíme, že pri plánovaní a koncipovaní besied a prednášok na ISCED 2 v podmienkach RC je potrebné cielene venovať väčšiu pozornosť problematike prvej smerovej voľby rómskych žiakov.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 30

Graf 14: Odpovede respondentov na otázku B26 v dotazníku: „Je možné podľa Teba bežne zarábať v živote veľa peňazí bez ďalšieho štúdia po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy?“

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z grafu č. 14 vyplýva, že podľa 39,02% oslovených respondentov sa dá bežne zarábať v živote veľa peňazí po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ bez ďalšieho štúdia. Takáto mylná predstava rómskych žiakov indikuje nízky stupeň osvojených vedomostí dotýkajúcich sa problematiky finančnej gramotnosti a výchovy k voľbe povolania. Optimisticky pre nás vyznieva zistenie, že 26,83% žiakov považuje za nereálne bežným spôsobom zarábať v živote veľa peňazí bez ďalšieho štúdia.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 31

Tabuľka 22: Odpovede respondentov na otázku B27 v dotazníku: „Kto z Tvojich rodičov/zákonných zástupcov alebo dospelých súrodencov je v súčasnosti zamestnaný, podniká či prevádzkuje živnosť (nežije zo sociálnych dávok, aktivačných prác, materských príspevkov, nepoberá invalidný či starobný dôchodok a pod.)?“

Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
(nevlastný) otec	12	29,27
(nevlastná) mama	9	21,95
(nevlastný) brat alebo sestra	4	9,76
moji rodičia i súrodenci sú nezamestnaní	6	14,63
nemám rodičov ani dospelých súrodencov	3	9,76
moji rodičia/zákonní zástupcovia poberajú dôchodok (starobný, vdovský, invalidný...)	2	4,88
neviem, v súčasnosti nemám o svojej najbližšej rodine dlhodobo žiadne informácie	11	26,83
Spolu	41	100,00
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Na základe údajov uvedených v tabuľke č. 22 môžeme konštatovať, že miera nezamestnanosti zákonných zástupcov alebo dospelých súrodencov respondentov nie je až taká zlá, pretože len 6 respondentov (14,63%) uviedlo, že ich rodičia a dospelí súrodenci boli v danom období nezamestnaní. Na druhej strane však pre nás vyznieva veľmi znepokojujúco zistenie, že až 11 respondentov (26,83%) nemalo v čase prieskumu dlhodobu o svojej najbližšej rodine žiadne informácie, čo môže mať neblahý vplyv na vnútorné nastavenie dieťaťa, jeho psychiku, správanie, prežívanie a celkové fungovanie v špeciálnom výchovnom zariadení – RC. Z vlastnej praxe vieme, že vzájomné partnerstvo medzi RC a rodinou klientov sa v mnohých prípadoch veľmi ťažko buduje pre absolútny nezáujem o dieťa zo strany zákonných zástupcov, čo sa zákonite negatívne odzrkadľuje v reedukačnom procese. Údaje prezentované v tabuľke č. 22 sa však javia pre nás v istom pohľade veľmi pozitívne, pretože podľa vyjadrenia respondentov má väčšia polovica (60,98%) žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC v kontexte profesijnej orientácie v domácom prostredí vhodné vzory v podobe rodičov a dospelých súrodencov, s ktorými sa môžu identifikovať po absolvovaní ZŠ či ŠZŠ pri voľbe školy a povolania. 21 respondentov (51,22%) uviedlo, že ich rodičia boli v danom období zamestnaní, pričom z toho 12 respondentov (29,27%) uviedlo, že ich (nevlastný) otec bol zamestnaný, podnikal či prevádzkoval živnosť. Poznatky z etopedickej praxe v našom špeciálnom výchovnom zariadení (RC Košice) však takémuto stavu nezodpovedajú, čo môžeme pripisovať tomu, že respondenti uviedli nesprávne údaje, resp. že nepochopili správne znenie otázky v dotazníku. Z dostupných štatistických šetrení Úradu práce, sociálnych vecí a rodiny v SR môžeme pozorovať dlhoročný neblahý trend, že miera nezamestnanosti celoplošne na území SR je v MRK veľmi veľká.

Výsledky a zistenia súvisiace s dotazníkovou otázkou č. 32

Tabuľka 23: Odpovede respondentov na otázku B28 v dotazníku: „Aké domáce práce vykonávaš najčastejšie v domácnosti (doma, v detskom domove či profesionálnej rodine)?“

Odpoveď respondentov	Počet respondentov	Podiel v %
pomáham pri stolovaní	18	43,90
polievam kvety	8	19,51
zametám, vysávam	8	19,51
vysypávam smetí	13	31,70
nakupujem potraviny	6	14,63
ustielam posteľ	5	12,19
umývam podlahu, okná	15	36,58
utieram prach	8	19,51
pomáham umývať auto	3	7,32
chodím po vodu	9	21,95
upratujem v skriniach	2	4,88
obsluhujem práčku	1	2,44
pomáham pri praní a vešaní bielizne	5	12,19
pomáham súrodencom s učením	4	9,76
umývam, utieram a odkladám riad	5	12,19
pomáham s opaterou mladších súrodencov	4	9,76
nosenie dreva na kúrenie a varenie	3	7,32
rúbanie a rezanie dreva na kúrenie a varenie	3	7,32
vodím súrodencov do škôlky, školy a späť	4	9,76
pomáham pri zbere ovocia a zeleniny	1	2,44
pomáham pri žehlení bielizne	1	2,44
pomáham s drobnými údržbárskymi prácami	0	0
pomáham pri príprave a varení jedál (pokrmov), prípadne aj varím sám/sama jednoduché jedlá	1	2,44
pomáham pri starostlivosti o hospodárstvo (zvieratá, pole, záhrada, okolie domu a pod.)	4	9,76
nevykonávam žiadne práce v domácnosti, pretože žijem v reedukačnom centre	5	12,19
nevykonávam žiadne domáce práce, pretože to rodičia od mňa nevyžadujú	0	0
iné domáce práce (dopíš aké)	0	0
N =	41	

Zdroj: autor práce, 2015 (vlastné šetrenie)

Z údajov uvedených v tabuľke č. 23 vyplýva, že respondenti vykonávajú v domácom prostredí pomerne širokú paletu domácich prác. Najčastejšie však pomáhajú pri stolovaní (43,9%). Ďalšou najčastejšie vykonávanou prácou v domácnosti je u respondentov umývanie podlahy a okien (36,58%). 13 respondentov (31,7%) uviedlo, že ich najčastejšie vykonávanou prácou v domácnosti je vysypávanie smetí, čo predstavuje zároveň tretiu najfrekvencovanejšiu domácu prácu u rómskych žiakov RC. Z odpovedí rómskych žiakov sa však nedozvedáme ako nakladajú s domácim odpadom, t.j. kde sypú odpadky a či pri tom myslia aj na ochranu životného prostredia, ktoré býva v MRK vo veľmi zlom stave (ako je to napr. v SR na Spiši na košickom sídlisku Luník IX, alebo v tesnej blízkosti Slovenského raja v lokalite Letanovský mlyn...). V poradí štvrtou najčastejšie vykonávanou domácou prácou je u 9 respondentov (21,95%) chodenie po vodu, čo signalizuje, v akých sociálnych podmienkach vyrastajú niektorí klienti RC.

5.4 Zhrnutie zistení (závery) prieskumu a diskusia

Cieľom prieskumu bolo prostredníctvom dotazníka zmapovať na vybranej vzorke respondentov (rómskych žiakov RC na úrovni ISCED 2) zmapovať aktuálny stav profesijných záujmov rómskej mládeže. V prieskume sme zároveň chceli zistiť názory, postoje a predstavy cieľovej skupiny o vybraných aspektoch problematiky profesijnej orientácie, sveta a trhu práce ako aj tradičných (typických) rómskych remeslách, profesiách a zamestnaniach. Prieskumom sme chceli taktiež identifikovať, čo chýba rómskym žiakom so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC v oblasti podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie.

Na reprezentatívnej vzorke respondentov (žiakov rómskeho etnika na ISCED 2 v podmienkach RC) sme sa analýzou a následnou interpretáciou získaných dát z prieskumu pokúsili identifikovať vzdelávacie potreby cieľovej skupiny s akcentom na oblasť profesijnej orientácie, podpory výchovy a vzdelávania. Tieto zistenia boli pre nás určitým východiskom pre návrh a vyhotovenie vlastného koncepčného a metodického materiálu – náučnej PowerPointovej prezentácie na podporu výchovy, vzdelávania a zároveň aj prostriedku na aktivizáciu profesijnej orientácie rómskych žiakov na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC Košice.

Prieskum bol realizovaný v RC na vzorke 41 respondentov ako jednorazové dotazníkové šetrenie, pričom návratnosť dotazníkov bola 62,5%. Celkovo bolo administrovaných 104 dotazníkov. Do spracovania sme mohli zaradiť po optickej

a logickej kontrole len 41 dotazníkov. Prieskum sa realizoval na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC v mesiaci jún 2014 v piatich špeciálnych výchovných zariadeniach – RC (RC Košice, RC Bačkov, RC Čerenčany, RC a ŠZŠI Vráble a RC Trstín) a následne ešte počas 1. polroka školského roka 2014/2015 v RC Košice.

Vychádzajúc z prieskumných otázok a zistení môžeme stručne zhrnúť získané výsledky nasledovne:

- 58,54% opýtaných respondentov tvrdí, že pravidelne (denne) pomáha pri domácich prácach;
- v podmienkach RC sa systematicky denne pripravuje na vyučovanie do školy až 70,73% rómskych žiakov;
- prevažná väčšina žiakov rómskeho etnika – 92,68% – sa rozpráva so svojimi zákonnými zástupcami vo veci svojho budúceho štúdia a povolania;
- až 73,17% respondentov sa stotožňuje so svojimi predstavami vo voľbe ďalšieho štúdia a povolania s názormi svojich rodičov (zákonných zástupcov);
- záujem pokračovať v ďalšom štúdiu po absolvovaní ŠZŠ má až 89,47% rómskych žiakov ŠZŠ pri RC; až 86,36% rómskych žiakov navštevujúcich ZŠ pri RC uviedlo, že by chcelo pokračovať po skončení ZŠ v ďalšom štúdiu;
- väčšina žiakov (73,17%) tvrdí, že ich budú rodičia (zákonní zástupcovia) finančne podporovať pri ďalšom štúdiu;
- učenie pred manuálnou prácou preferuje 34,15% opýtaných respondentov;
- vo veku 20 rokov by 21,05% žiakov rómskeho etnika ŠZŠ pri RC chcelo vykonávať svoje povolanie ako automechanik;
- 68,18% rómskych žiakov ZŠ pri RC by sa chcelo stať murárm;
- 58,54% respondentov by si zvolilo svoje povolanie vo veku 20 rokov z dôvodu, že by to chceli robiť, lebo ich to baví a toto povolanie sa im páči;
- vo veku 40 rokov by chcelo vykonávať 68,18% rómskych žiakov ZŠ pri RC povolanie ako murár;
- 46,34% respondentov by si zvolilo svoje povolanie vo veku 40 rokov z dôvodu, že by to chceli robiť, lebo ich to baví, páči sa im také povolanie;
- 34,15% opýtaných rómskych žiakov tvrdí, že má za svoj vzor pre ich budúce povolanie rodiča, pre 29,27% respondentov je ich vzorom pre budúce povolanie športovec, pričom 19,51% respondentov uviedlo, že je ich vzorom, pretože majú radi toho človeka, páči sa im;
- len 21,95% rómskych žiakov správne uviedlo, že na dosiahnutie maturity je potrebné študovať po absolvovaní ZŠ štyri roky;

- 58,54% opýtaných respondentov si myslí, že by si našlo prácu bez problémov;
- až 75,61% žiakov rómskeho etnika preferuje na 1. mieste ako životnú hodnotu rodinu, na 2. mieste zdravie (60,97%), na 3. mieste peniaze (41,46%), na 4. mieste majú hodnotu vzdelanie (36,58%), na 5. mieste zamestnanie (43,90%) a na poslednom 6. mieste má 41,46% respondentov vo svojom hodnotovom rebríčku životnú hodnotu vieru;
- 53,56% respondentov prácu a pracovnú činnosť chápalo ako nevyhnutnú a neoddeliteľnú súčasť existencie ľudí, ako príležitosť na sebauplatnenie, príležitosť k sebavzdelávaniu a na rozvíjanie podnikateľského myslenia;
- 29,27% respondentov malo predstavu, že by vo veku 20 rokov zarábali mesačne v pásme 401 – 500 eur, pričom vo veku 40 rokov by sa podľa 19,51% respondentov mala ich mesačná mzda pohybovať v mzdovom pásme 901 – 1000 eur;
- ani jeden žiak nevedel správne uviesť aspoň tri mená súčasných významných rómskych remeselníkov či výtvarníkov pôsobiacich na Slovensku alebo v Čechách, ktorých umelecké diela sa vystavovali na nejakej výstave doma alebo v zahraničí;
- prevažná väčšina rómskych žiakov (85,36%) tvrdí, že majú dostatok potrebných informácií od pedagógov o škole a zamestnaní, ktoré by chceli v živote vykonávať;
- len 9,76% respondentov úplne a správne napísalo 5 tradičných (typických) remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, pričom oslovení rómski žiaci najčastejšie uvádzali remeslo kováčstvo (41,46%) a murárstvo (29,27%);
- prevažná väčšina respondentov – 70,37% – tvrdí, že sa zvyknú rozprávať s učiteľmi v ich školskom zariadení na vyučovacích hodinách o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov;
- len 9,76% respondentov si bolo vedomých toho, že by mohli hľadať pomoc pri výbere školy a voľbe povolania u výchovného poradcu vo svojom RC;
- nepracovať a žiť len zo sociálnych dávok, by pokladalo za hanbu, potupu 46,34% rómskych žiakov;
- 41,46% žiakov rómskeho etnika by privítalo konkrétnu pomoc v kontexte výberu ďalšieho štúdia a povolania, najmä rozšírením informačnej bázy z kníh, časopisov, DVD filmov, ďalej formou exkurzií na stredné školy, učilištia a pracoviská, pričom najviac informácií v súvislosti s výberom ďalšieho štúdia a povolania by respondenti očakávali od školského špeciálneho pedagóga

(26,83%), výchovného poradcu (26,83%), vychovávateľov (24,35%), z internetu (24,35%) ako aj viac všeobecných informácií o školách a možnostiach ďalšieho štúdia na školách (24,35%);

- dobré rozhodnutie k voľbe štúdia a povolania považovala za výsledok dobrého sebaznania väčšina žiakov rómskeho etnika (70,73%);
- 43,9% rómskych žiakov uviedlo v dotazníku, že sa v ich RC organizujú exkurzie za účelom profesijnej orientácie žiakov na stredné školy alebo pracoviská;
- správne napísať aspoň dva pracovné portály alebo weby s ponukou voľných pracovných miest vedelo len 19,51% opýtaných žiakov;
- 53,66% respondentov malo určitú vedomosť o tom, že v ich RC sa organizovali besedy alebo prednášky zamerané na profesijnú orientáciu;
- 39,02% respondentov tvrdí, že sa dá bežne zarábať v živote veľa peňazí bez adekvátneho vzdelania (ďalšieho štúdia po absolvovaní ZŠ alebo ŠZŠ);
- len 14,63% rómskych žiakov uviedlo, že ich rodičia a dospelí súrodenci boli v danom období nezamestnaní;
- 43,9% respondentov najčastejšie vykonáva domáce práce tak, že pomáhajú pri stolovaní, ďalšou najčastejšie vykonávanou prácou v domácnosti je u respondentov umývanie podlahy a okien (36,58%), pričom 31,7% rómskych žiakov uviedlo, že ich najčastejšie vykonávanou prácou v domácnosti je vysypávanie smetí.

Z niektorých údajov vyplýva, že podpora výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v RC je mimoriadne aktuálna a treba jej venovať v prevýchove Rómov zvýšenú pozornosť. V súvislosti so zisteniami v prieskume sa nám vynára v mysli rad otázok: Kedy sa niektorí Rómovia (opäť) stanú kováčmi svojho šťastia...? Podarí sa pedagógom a erudovaným odborníkom na problematiku výchovy a vzdelávania Rómov nájsť či zostrojil v dohľadnom čase vhodnú „šablónu“, ktorá by dokázala zefektívniť edukáciu, reedukáciu na ISCED 2 v podmienkach RC, či natrvalo úspešne vyriešiť pedagogický fenomén spätý s pozdvihovaním vedomostnej, kultúrnej a sociálnej úrovne Rómov? Prečo sa naše myšlienkové konštrukty, zámery v kontexte (re)edukácie a (re)socializácie niektorých Rómov s nízkym stupňom rozvoja vedomia, s animálnymi tendenciami, inými vzorcami myslenia, správania, či odlišnou kultúrou a hodnotami od väčšiny ľudí vymykajú „realite“, našim filantropickým zámerom a utkvélým predstavám? Treba hľadať na takéto typy otázok odpovede aj v sociálnom evolučnom procese spoločnosti, vo vyživovacích zvyklostiach, spoločnosti (komunite), osude, prírodných či kozmických

zákonoch, alebo niekde inde...? Kde vlastne treba hľadať správne odpovede na takéto otázky, nechávame na čitateľov a posudzovateľov predkladanej práce.

5.5 Odporúčania pre prax

Skúsenosť z etopedickej praxe na ISCED 2 v podmienkach RC Košice nás utvrdila v tom, že kroky týkajúce sa prevýchovy rómskej mládeže nemožno uskutočniť prostredníctvom izolovaných opatrení, ktoré sa v konečnom dôsledku míňajú účinku. Naše odporúčania pre etopedickú prax by mali byť preto chápané ako integrovaný celok, v ktorom každé odporúčanie predstavuje súčet ostatných odporúčaní, pričom každé navrhnuté odporúčanie je počiatočným predpokladom práve tak, ako aj východiskom všetkých ostatných odporúčaní.

Na základe zistených záverov z uskutočneného prieskumu a našich viac ako šesťročných praktických etopedických skúseností je možné v kontexte podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na úrovni ISCED 2 – nižšie sekundárne vzdelávanie v podmienkach RC v Košiciach sformulovať niekoľko nasledovných odporúčaní pre etopedickú prax:

- vytvoriť vnútornú diferenciáciu RC aj z etopedického aspektu, t.j. v závislosti na stupni a intenzite poruchy správania a emocionality žiakov/klientov;
- zmeniť prístup pedagógov k výchove a vzdelávaniu Rómov v podmienkach RC;
- podporovať a rozvíjať citové väzby dieťaťa na jeho rodinu a najbližších;
- pomocou sedemuholníka (sociálny kurátor pre mládež – sociálny pracovník RC – výchovný poradca – triedny učiteľ – skupinoví vychovávatelia – dieťa – rodič/zákonný zástupca) usilovať o zefektívnenie reedukačného procesu a vybudovanie vzájomného partnerstva medzi zariadením a zákonnými zástupcami, spoluprácu s rodinou žiaka a RC podmieňovať vyplácaním výšky sociálneho príspevku od štátu;
- akceptovať socio-kultúrne prostredie dieťaťa, z ktorého prichádza do RC, a vytvárať v reedukačnom procese čo najpriaznivejšie podmienky pre mnohostranný a harmonický rozvoj dieťaťa, v ktorom by bola zabezpečená bohatosť kladných zážitkov;
- nestrácať vieru, pedagogický takt a entuziazmus pri práci s problémovou a rizikovou rómskou mládežou;
- uplatňovať princípy multikultúrnej a humanistickej výchovy a motivačno-tvorivý prístup pedagóga k reedukácii a tvorbe hodnôt rómskych detí a mládeže;

- rešpektovať a zohľadňovať v reedukačnom procese etnické faktory a špecifiká prevýchovy Rómov, kultúrne, sociálne a jazykové odlišnosti rómskych žiakov,
- navýšiť počet asistentov pedagóga a sociálnych pracovníkov (v RC Košice pracuje v súčasnej dobe len jeden asistent učiteľa a jedna sociálna pracovníčka);
- v prevýchove venovať väčšiu pozornosť hodnotovej výchove a systematicky sa vo zvýšenej miere zameriavať aj na výchovu k voľbe povolania;
- vytvárať v RC také podmienky pre žiakov rómskeho etnika, aby sa mohli identifikovať v procese profesijnej orientácie s vhodnými vzormi;
- pri prevýchove rómskych žiakov a mládeže brať na zreteľ ich ŠEP a ŠPP;
- navýšením finančných prostriedkov do rezortu školstva prilákať do RC najschopnejších pedagógov s kvalitnou vzdelanostnou a osobnostnou bázou, vedomostným portfóliom a záujmom pracovať s rómskou mládežou;
- brať do úvahy pracovné podmienky pri prevýchove oproti ostatným bežným školám a školským zariadeniam a motivovať pedagógov pracujúcich v podmienkach RC vyššími osobnými či rizikovými príplatkami;
- v procese postupnej profesijnej orientácie systematicky oboznamovať rómskych žiakov aj s tradičnými profesiami, remeslami a zamestnaniami Rómov;
- udržiavať, upevňovať a rozvíjať tradičnú rómsku kultúru (róm. romipen);
- obsah kurikula prispôbovať a upravovať špecifikám prevýchovy Rómov;
- pri výbere ďalšieho štúdia a povolania rozširovať informačnú bázu z kníh, časopisov, DVD filmov;
- navýšiť počet besied a prednášok obsahovo zameraných na profesijnú orientáciu, ako aj exkurzií na stredné školy, učilišťa a pracoviská;
- zvýšiť osobnú angažovanosť a zánietenie výchovného poradcu, školského špeciálneho pedagóga (ak pracuje v danom RC) a vychovávateľov pri profesijnej orientácii;
- v reedukačnom procese pri prvej smerovej voľbe viac využívať IKT, internet;
- rozširovať portfólio učebných pomôcok a učebných textov zameraných na podporu výchovy, vzdelávania s akcentom na prvú smerovú voľbu, s prihliadnutím na špecifiká Rómov, ich kultúru ako aj o PowerPointové názorné ukážky prezentačných akcií fondu tradičných (typických) i súčasných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov, tvorivosť súčasných rómskych remeselníkov a výtvarníkov, ktorí by mohli byť dobrou inšpiráciou a zároveň aj profesijnými vzormi pre žiakov;

- vytvoriť v RC pracovné miesto pre školského špeciálneho pedagóga (etopéda);
- pestovať v rómskych deťoch a mládeži kladný vzťah k učeniu a k práci;
- vštepovať žiakom rómskeho etnika význam rómskeho pojmu romipen v jeho skrytom semiologickom ráze, ktorý je kľúčom k správne pochopeniu jeho podstaty, hĺbky a skrytého významu;
- overovať experimentálne v prevýchove efektívnosť navrhutej a vyhotovenej náučnej PPT na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskych adolescentov;
- pre realizáciu prevýchovy využívať moderné didaktické prostriedky, všetky organizačné formy prevýchovy, výučby, prostriedky, metódy a zásady vrátane špeciálnopedagogických;
- umožňovať žiakom rómskeho etnika v prevýchove didakticky komunikovať aj v ich materinskom jazyku s prihliadnutím na rôzne dialekty rómskych žiakov;
- dodržiavať v reedukačnom procese Dohovor o právach dieťaťa;
- koncepcie a opatrenia vlády vo vzťahu k výchove a vzdelávaniu Rómov rozšíriť aj na oblasť špeciálnych výchovných zariadení - RC;
- tvoriť a inovovať metodické materiály pre pedagogických zamestnancov RC na skvalitnenie a podporu prevýchovy Rómov pri rešpektovaní špecifik rómskej minority s akcentom na kariérne poradenstvo;
- zabezpečiť vydávanie bilingválnych (rómsko-slovenských a slovensko-rómskych) odborných a metodických materiálov pre potreby pedagogických zamestnancov RC a ďalších špeciálnych výchovných zariadení vo vzťahu k rómskym žiakom so ŠEP a ŠPP;
- vytvoriť databázu obsahujúcu etopedickú praxou osvedčených efektívnych metód, foriem a prostriedkov reedukácie rómskych žiakov v RC;
- vybudovať efektívne pracovné kontakty s inými špeciálnymi výchovnými zariadeniami a inštitúciami zameriavajúcimi sa na edukáciu či reedukáciu (prevýchovu) Rómov za účelom odovzdávania si vzájomných skúseností a poznatkov z tejto oblasti.

Na tomto mieste považujeme za potrebné podotknúť, že vyššie uvedené návrhy, či skôr ponuky pre etopedickú prax na ISCED 2 sa nám javia byť natoľko vhodné, že ich pokladáme za potrebné systematicky uplatňovať v prístupe k výchove a vzdelávaniu rómskych žiakov so ŠEP a ŠPP nielen v podmienkach RC v Košiciach, ale aj v iných špeciálnych výchovných zariadeniach podobného typu v SR.

6 NÁVRH, TVORBA A MOŽNOSTI UPLATNENIA VLASTNÉHO KONCEPČNÉHO A METODICKÉHO MATERIÁLU (MODELU) – NÁUČNEJ POWERPOINTOVEJ PREZENTÁCIE NA PODPORU VÝCHOVY, VZDELÁVANIA A AKTIVIZÁCIE PROFESIJNEJ ORIENTÁCIE RÓMSKEJ MLÁDEŽE NA ISCED 2 V PODMIENKACH REEDUKAČNÉHO CENTRA V KOŠICIACH

Vychádzajúc zo zistení nášho prieskumu, sme pristúpili k návrhu a tvorbe náučnej prezentácia v programe PowerPoint na tému: „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“ (ďalej len „PPT“). Vzhľadom na ohraničený rozsah diplomovej práce, veľkosť a rozsah samotnej PPT, sme ju zaradili do prílohy predkladanej práce (→Sprievodný materiál – CD-ROM). V snahe podporiť výchovu a vzdelávanie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC s akcentom na aktivizáciu profesijnej orientácie, sme okrem PPT navrhli a vyhotovili aj sedem pracovných listov (→Príloha B) s metodickou príručkou pre pedagógov, ktoré môžu vhodne dopĺňať koncept PPT a zároveň aj ciele predkladanej práce.

6.1 Obsahová štruktúra, stručná charakteristika a popis náučnej prezentácie v programe PowerPoint

Obrázok 2: Úvodná snímka náučnej prezentácie PowerPoint „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“

Zdroj: autor práce, 2015

PPT ako osvedčená pedagogická skúsenosť edukačnej praxe sa nám javí ako vhodný prostriedok aj na podporu výchovy a vzdelávania Rómov v reedukačnom procese na ISCED 2 v podmienkach RC Košice, ktorého klientelu tvoria aj rómski žiaci. Náučná PPT obsahuje, okrem úvodnej snímky (viď. obrázok 2), obsahu a záverečnej snímky, prierez týchto štyroch hlavných tém a im prislúchajúcim subtém:

1. Kovospracujúce remeslá - kováčstvo, umelecké kováčstvo, výroba zbraní, výroba nožov, kotlárstvo a meditepectvo, cinárstvo, výroba sít a predmetov z plechu, zvonkárstvo, výroba šperkov, drotárstvo;
2. Spracovanie materiálu organického pôvodu - drevospracujúca výroba, výroba hudobných nástrojov, výroba z prútia, pletenie zo slamy, pletenie z kukuričného šúpolia, výroba metiel, výroba kief a štetcov, výroba dreveného uhlia, spracovanie hlíny;
3. Ďalšie spôsoby obživy Rómov - brusičstvo, ďalšie spôsoby obživy závislé na územnom pohybe, prevádzkovanie zábavných podnikov, konské obchodovanie a ďalšie druhy obchodu, mágia, zber prírodnín a druhotných surovín, nájomné a ostatné služby, obvyklé pracovné činnosti rómskych žien a matiek;
4. Rómske muzikanstvo - najvýznamnejší rómski muzikanti Uhorska a Slovenska.

Uvedené témy sú doplnené na slajdoch v PPT krátkym náučným textom a obrázkami dokresľujúcimi jednotlivé tradičné (typické) remeslá, profesie, zamestnania a spôsoby obživy Rómov na Slovensku i v európskom priestore, ktoré slúžia na ľahšie pochopenie danej tematiky a zároveň aj na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC. V PPT sa nachádzajú na dvoch snímkach (č. 54 a č. 55) aj úlohy pre žiakov, ktorých je celkovo 15. Mnohé obrázky v PPT dotýkajúce sa tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní pochádzajú zo zbierky Múzea rómskej kultúry v Brne. Náučná PPT sa zameriava na existenciu a produkciu typických remesiel a profesií Rómov. Dáva možnosť nahliadnuť do sveta práce Rómov rómskou optikou. Učebné texty a obrázková dokumentácia v PPT prináša určitú výpoveď o živote Rómov a ich typickom spôsobe obživy.

Účelom PPT je pokúsiť sa zabezpečiť v reedukačnom procese väčšiu motiváciu, skvalitniť a cielene podporiť výchovu, vzdelávanie a aktivizáciu žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ v podmienkach RC v ich prvej smerovej voľbe. PPT je koncipovaná a obsahovo zameraná na cieľovú skupinu rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 zo sociálne znevýhodneného prostredia so ŠEP

a ŠPP. Zameriava sa na prezentovanie fondu tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Koncept PPT usiluje o stručné zdokumentovanie sveta práce a spôsob obživy Rómov. Cieľom PPT je, aby rómski adolescenti mali šancu na nižšom sekundárnom vzdelávaní - ISCED 2 v podmienkach RC osvojiť si súbor poznatkov o tradičnej rómskej kultúre vo svetle tradičných či typických rómskych remesiel, profesií a zamestnaní. Súbor takto osvojených poznatkov z PPT by mohol dať lepšie východisko pri aktivizácii a motivácii Rómov v profesijnej orientácii, voľbe ďalšieho vzdelávania na strednej škole po absolvovaní ZŠ a zamestnania.

V etopedickej praxi môže mať náučná PPT charakter koncepcne a systematicky riadeného modulu s podpornou, doplnkovou, stimulačnou, informačnou a motivačnou funkciou pre cieľovú skupinu. Pedagóg ako aj výchovný poradca na ZŠ ju môže aplikovať v plnom rozsahu, alebo môže použiť z nej iba konkrétnu tému, či snímky s prihliadnutím na tematické zameranie vyučovacej hodiny, výchovnej jednotky alebo kariérneho poradenstva a (individuálne) potreby cieľovej skupiny. PPT by mala slúžiť v reedukačnom procese pre žiakov rómskeho etnika na úrovni ISCED 2 aj ako určitý kompas pri profesijnej orientácii. Mala by ich navigovať resp. ukázať smer, ktorým by sa mohla rómska mládež uberať v duchu tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen) pri prvej smerovej voľbe a v profesnej kariére. PPT by mala pomáhať rómskej mládeži so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 lepšie a systematickejšie utvárať predstavy o tradičných remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov a zároveň aj formovať istý vzťah k nim.

V PPT je zakomponované široké spektrum (zaniknutých i pretrvávajúcich) profesií, remesiel a zamestnaní, ktoré vychádzajú z rómskej tradície (róm. romipen). PPT detailnejšie prevádza svetom práce Rómov od najstarších písomných poznatkov o tradičných remeslách, zamestnaniach a profesiách Rómov na území Slovenska a Európy a čiastočne až po súčasnosť.

Svojím obsahovým zameraním sa môže stať PPT cennou pomôckou pre všetkých, ktorí prichádzajú pri svojej práci do kontaktu s rómskou mládežou, podieľajú sa nejakým spôsobom na edukácii Rómov, prispievajú svojím úsilím k ich k vzdelanostnému, kultúrnemu a duchovnému pozdvihovaniu. Pomocou PPT sa budú môcť rómske deti a žiaci podrobnejšie oboznamovať v reedukačnom procese v podmienkach RC na ISCED 2 s jednotlivými typickými či tradičnými rómskymi remeslami a spôsobmi obživy Rómov. Uvedomujeme si však aj určité riziká dotýkajúce sa problematiky edukácie a prevýchovy Rómov a to v takom zmysle, že naša PPT na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizácie (zvýšenia účinnosti) výchovy k voľbe

povolania a profesijnej orientácie rómskych žiakov na ISCED 2 v podmienkach RC výraznejšie neovplyvní ich záujem o prácu a profesijnú prípravu po absolvovaní ZŠ.

PPT celkovo obsahuje 63 snímok, pričom ich poradie a obsah je nasledovný:

1. snímka – úvodný obrázok s názvom PPT,
2. snímka – obsah prezentácie,
3. snímka – kovospracujúce remeslá,
4. snímka – kováčstvo (popis rómskeho kováčstva, výroby rómskych kováčov...),
5. snímka – ukážka rómskych kováčov pri práci,
6. snímka – ukážka výrobkov rómskych kováčov,
7. snímka – umelecké kováčstvo (opis umeleckého rómskeho kováčstva),
8. snímka – ukážka výrobkov umeleckých rómskych kováčov,
9. snímka – výroba zbraní (informácie o niekdajších rómskych výrobcov zbraní),
10. snímka – výroba nožov (predstretie rómskych nožiarov a ich práce),
11. snímka – ukážka výrobkov rómskych nožiarov,
12. snímka - kotlárstvo a meditepectvo (prezentovanie práce rómskych výrobcov a opravárov kotlov),
13. snímka – ukážka rómskych kotlórov a meditepcov pri práci,
14. snímka – ukážka výrobkov rómskych kotlórov a meditepcov,
15. snímka – cinárstvo (stručné ozrejmienie a predstavenie práce rómskych cinárov),
16. snímka – výroba sít a predmetov z plechu (prezentovanie rómskych sitkárov),
17. snímka – ukážka výrobkov rómskych remeselníkov vyrábajúcich sitá a iné predmety z plechu,
18. snímka – zvonkárstvo (prezentovanie práce rómskych zvonkárov, ich výrobkov),
19. snímka – výroba šperkov (stručné informácie o rómskych šperkároch, ich práci),
20. snímka – ukážka výrobkov rómskych šperkárov (fotodokumentácia),
21. snímka – drotárstvo (prezentovanie rómskych drotárov, ich práce),
22. snímka – ukážka výrobkov rómskych drotárov (obrázková dokumentácia),
23. snímka – spracovanie materiálu organického pôvodu,
24. snímka – drevospracujúca výroba (informácie o rómskych výrobcov lyžíc a korýt),
25. snímka – ukážka rómskych remeselníkov pri práci s drevom (obrázky Korytárov),

26. snímka – ukážka výrobkov rómskych remeselníkov pracujúcich s drevom (Korytárov a Lyžičiarov),
27. snímka – výroba hudobných nástrojov (predstavenie rómskych výrobcov hudobných nástrojov),
28. snímka - ukážka výrobkov rómskych remeselníkov vyrábajúcich hudobné nástroje,
29. snímka – výroba z prútia (prezentovanie rómskych košíkárov, ich práce),
30. snímka – ukážka výrobkov rómskych košíkárov (fotodokumentácia výrobkov),
31. snímka – pletenie zo slamy (ilustrovanie práce Rómov so slamou, výrobkov zo slamy),
32. snímka - pletenie z kukuričného šúpolia (predstavenie práce Rómov s kukuričným šúpolím, výrobkov z kukuričného šúpolia),
33. snímka – výroba metiel (prezentovanie práce a výrobkov rómskych metlárov),
34. snímka – výroba kief a štetcov (informácie o výrobe kief a štetcov Rómami),
35. snímka – výroba dreveného uhlia (vykreslenie práce rómskych uhliarov),
36. snímka – spracovanie hlíny (objasnenie práce rómskych tehliarov – výrobcov vaľkov),
37. snímka – ďalšie spôsoby obživy Rómov (ozrejmovanie ďalších spôsobov obživy Rómov)
38. snímka – brusičstvo (prezentovanie rómskych brúsičov rôzneho náradia),
39. snímka – ďalšie spôsoby obživy závislé na územnom pohybe I (prezentovanie ďalších spôsobov obživy závislej na územnom pohybe Rómov),
40. snímka – ďalšie spôsoby obživy závislé na územnom pohybe II (ozrejmovanie ďalších spôsobov obživy závislej na územnom pohybe Rómov),
41. snímka – prevádzkovanie zábavných podnikov (informovanie o rómskych kolotočiaroch, cirkusantoch, cvičiteľoch a predvážačoch cvičených medveďov...),
42. snímka – ukážka rómskych prevádzkovateľov zábavných podnikov a cvičiteľov zvierat (medveďov a opíc),
43. snímka – ukážka pracovného náradia rómskych prevádzkovateľov zábavných podnikov,
44. snímka – konské obchodovanie a ďalšie druhy obchodu (informácie o rómskych priekupníkoch s koňmi, mäsom a inými potravinami),
45. snímka – ukážka rómskych priekupníkov s koňmi (fotodokumentácia),
46. snímka – mágia (ilustrovanie magických praktík Rómov),

47. snímka – ukážka rómskych veštkyň a magických predmetov Rómov,
48. snímka – zber prírodnín a druhotných surovín (vysvetlenie ďalších spôsobov obživy),
49. snímka – nájomné a ostatné služby (prezentovanie nájomných a ostatných služieb),
50. snímka – obvyklé pracovné činnosti rómskych žien a matiek (objasňovanie pracovných činností rómskych žien a matiek pri zabezpečovaní obživy pre svoju rodinu),
51. snímka – rómske muzikanstvo (prezentovanie rómskeho muzikanstva),
52. snímka – najvýznamnejší rómski muzikanti v dejinách Uhorska a Slovenska (prezentovanie najvýznamnejších rómskych osobností v dejinách hudby Uhorska a Slovenska),
53. snímka – ukážka rómskych muzikantov (fotodokumentácia),
54. snímka – úlohy pre žiakov I (pracovné úlohy žiaka vyplývajúce z prezentovaných rómskych remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov),
55. snímka – úlohy pre žiakov II (pracovné úlohy žiaka vyplývajúce z prezentovania remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov),
56. – 62. snímka – použité zdroje (zoznam použitých zdrojov PPT),
63. snímka – záverečná snímka PPT.

6.2 Možnosti uplatnenia náučnej PowerPointovej prezentácie

PPT môže nájsť uplatnenie v RC v Košiciach tak na úseku školy vo výučbe viacerých predmetov a prierezových tém, ako aj vo výchove mimo vyučovania, kde môže vhodne dopĺňať obsahové a tematické zameranie výchovných jednotiek v rôznych oblastiach výchovy. Vo formálnom kurikule môže nájsť nami navrhnutá a vyhotovená PPT nasledovné uplatnenie:

V rámci základného dokumentu ZŠ pri RC, t.j. školského vzdelávacieho programu pre úroveň ISCED 2 - nižšie sekundárne vzdelávanie s názvom „*Škola pre úspešný návrat*“, koordinátorom ktorého je zástupca riaditeľa (Brindák, 2008), sa môže využiť PPT vo výučbe i mimo k vytváraniu a rozvíjaniu týchto kľúčových kompetencií žiakov:

- kompetencie (spôsobilosti) k celoživotnému učeniu sa,
- kompetencie (spôsobilosti) v oblasti IKT,

- kompetencie (spôsobilosti) občianske,
- kompetencie (spôsobilosti) pracovné,
- kompetencie (spôsobilosti) smerujúce k iniciatívnosti a podnikavosti,
- kompetencie (spôsobilosti) vnímať a chápať kultúru a vyjadrovať sa nástrojmi kultúry.

Na úseku ZŠ sa môže podľa nášho názoru PPT implementovať do týchto prierezových tém a časti vzdelávacieho obsahu jednotlivých vyučovacích predmetov (okrem telesnej výchovy) pre jednotlivé ročníky 2. stupňa ZŠ pri RC v rámci tzv. projektových dní v:

- mediálnej výchove,
- multikultúrnej výchove,
- environmentálnej výchove,
- tvorbe projektu a prezentačných zručností.

Uplatnenie nami navrhutej a vyhotovenej PPT na úrovni ISCED 2, ktorá sa realizuje v RC v zmysle Štátneho vzdelávacieho programu pre 2. stupeň ZŠ uvedeného na stránke Štátneho pedagogického ústavu (<http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2.alej>) sa nám javí po diskusiách s učiteľmi pracujúcimi v RC v týchto učebných predmetoch pre 5. – 9. ročník ZŠ a im prislúchajúcim vzdelávacím oblastiam:

- Človek a spoločnosť – dejepis a geografia,
- Matematika a práca s informáciami – informatika,
- Človek a svet práce – pracovné vyučovanie, svet práce,
- Umenie a kultúra – výtvarná výchova, výchova umením, hudobná výchova.

Okrem toho sa ešte môže PPT využívať v RC na úseku ZŠ aj vo:

- výchove kultúrnym dedičstvom,
- výchove k voľbe povolania a profesijnej dráhe,
- výchove trávenia voľného času,
- regionálnej výchove a tradičnej ľudovej kultúre.

Na úseku výchovy mimo vyučovania sa môže PPT uplatňovať v rámci základného pedagogického dokumentu RC – Výchovného programu RC „Hľadáme cestu, ako patriť medzi Vás“, ktorého autorkou je vedúca vychovávateľka, Špernogová (2009) pri rozvíjaní a trénovaní týchto kľúčových kompetencií:

- kompetencie k celoživotnému sebavzdelávaniu,
- komunikačné kompetencie,

- kompetencie k efektívnemu využívaniu voľného času,
- kultúrne a občianske kompetencie,
- pracovné kompetencie.

Pri prevýchove rómskej mládeže sa môže PPT využívať na úseku výchovy mimo vyučovania v zmysle § 8 zákona č. 245/2008 Z. z. o výchove a vzdelávaní (školského zákona) aj v nasledujúcich tematických oblastiach (zložkách) výchovy, medzi ktoré Špernogová (2009, s. 27) zahŕňa aj ďalšie oblasti výchovy:

- spoločensko-vedná oblasť/spoločenská výchova,
 - multikultúrna výchova a protipredsudková výchova,
- oblasť osobnostného a sociálneho rozvoja/prosociálna výchova,
 - výchova k hodnotám,
- pracovno-technická a esteticko-výchovná oblasť/pracovno-technická a estetická výchova,
 - záujmové vzdelávanie,
 - pracovná výchova,
 - výtvarná výchova,
 - hudobno-dramatická výchova.

Zastávame názor, že nami navrhnutá a vyhotovená PPT by mohla nájsť dobré uplatnenie aj v iných (špecifických) oblastiach výchovy na ISCED 2 v RC, ako napr. vo výchove k voľbe povolania, no tá nie je nateraz zahrnutá vo Výchovnom programe RC v žiadnej tematickej oblasti, čo pokladáme za vážny nedostatok tohto základného pedagogického dokumentu vo vzťahu k profesijnej orientácii a voľbe povolania.

V neformálnom kurikule môže nami navrhnutá a vyhotovená PPT nájsť svoje uplatnenie na ISCED 2 v podmienkach RC vo forme praktických aktivít zameraných na oboznamovanie sa a bližšie spoznávanie tradičnej rómskej kultúry (róm. romipen), rôznych besied či prednášok orientovaných na problematiku profesijnej orientácie a sveta Rómov. Ako skryté kurikulum sa dajú snímky PPT využívať na estetizáciu priestorov RC (tried, výchovných skupín, nástieniek...) so zámerom prezentovať fond tradičných rómskych remesiel, profesií a zamestnaní, zlepšovať sociálnu klímu v RC a odbúravať stereotypy a predsudky medzi rómskymi a nerómskymi žiakmi RC.

Náučná PPT spolu s pracovnými listami (→Príloha B) môže byť podľa nás nielen kompasom pri podpore výchovy a vzdelávania Rómov na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC, ale aj inšpiráciou pri hľadaní možných východísk a konkrétnych návrhov riešenia problematiky edukácie rómskej mládeže na rôznych typoch a úrovniach škôl a školských zariadení vrátane špeciálnych výchovných zariadení.

ZÁVER

Plne sa stotožňujeme s názorom A. Einsteina, ktorý tvrdil, že tony teórie sa nevyrovnajú „gramu“ praxe. Možnosti uplatnenia navrhnutého edukačného balíčka - PPT v etopedickej praxi na ISCED 2 v RC Košice v kontexte podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC sa nám javia ako reálne (→6.2). O vplyve PPT na efektivitu edukácie a aktivizáciu profesijnej orientácie rómskej mládeže so ŠEP a ŠPP na 2. stupni ZŠ pri RC však môžeme uvažovať len hypoteticky. Uvedomujeme si, že prírodné a kozmické zákony späť s rozvojom vedomia nedokáže zmeniť žiadna PowerPointová prezentácia. Taktiež si uvedomujeme, že PPT nespôsobí revolúciu v (re)edukácii Rómov, no môže byť vhodnou pomôckou pre pedagógov pri podpore výchovy a vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC. Tým, ktorí budú mať o PPT skutočný záujem, môže poskytnúť možnosť nahliadnúť do nevšednej „mozaiky“ (→Úvod) sveta práce Rómov a osvojiť si súbor poznatkov o tradičnom spôsobe obživy Rómov. Stanovené ciele diplomovej práce považujeme sa splnené (→5.4, 5.5). Výsledky teoretickej časti a formálna stránka predkladanej práce nás neuspokojuje, no život plyní ďalej...

Prikláňame sa k názoru staroindických filozofov a mudrcov, ktorí učia, že naše „Ja“ pláva na vlnách času vesmírom (v rôznych sférach). Múdrost' by sa nemala zamieňať za učenosť ani pri edukácii rómskej mládeže na ISCED 2 v RC. Múdry učiteľ si pri rozkrojení „obyčajnej“ figy uvedomuje, že jedným z „bezvýznamných“ zrníčok nachádzajúcich sa vo fige, je naša planéta Zem tvoriaca súčasť hviezdnych sústav, mliečnych dráh a galaxií, ktoré sa nachádzajú v tomto vesmíre. Rovnako chápe, že takýchto fig je nespočet na nedozernom „figovníku“ predstavujúcom „summum bonum“, ktorý prerastá celý hmotný svet. Pri podpore výchovy a vzdelávania Rómov na ISCED 2 v RC by sa nemalo zabúdať na to, že v skutočnosti existuje iba jedno náboženstvo – humánnosť, jeden národ – ľudstvo a jeden Boh – univerzálny Boh. Múdry učiteľ by mal správne chápať paradigmu „Jeden vo všetkom, všetko v Jednom“. Učiteľ by mal nabádať svojich žiakov, aby usilovali o sebaopoznanie (poznatie svojho „Ja“) a sebarealizáciu, čo z nášho pohľadu znamená stať sa zajedno s Najvyšším „Ja“, uskutočnenie božskej podstaty v sebe samom, či zrealizovanie Boha, ktorý nemá žiaden prívlastok (kresťanský, židovský, moslimský...), ktorý stojí nad časom a priestorom a nezávisí na forme, podobe a vlastnostiach, pretože by ináč nemohol byť Bohom.

Napriek ľudskej prirodzenosti je potrebné, aby pedagóg rómskym žiakom na ISCED 2 v podmienkach RC dával svoju lásku, poznanie, pochopenie... Rómskym deťom so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC by mal učiteľ neúnavne poskytovať šancu na lepší život, ktorá tkvie vo výchove a vzdelávaní. Učiteľ by mal rómskym deťom odovzdávať svoje poznatky, mal by ich neustále inšpirovať, motivovať a aktivizovať k práci, učeniu, sebvzdelávaniu, profesijnej orientácii..., lebo bez toho poslanie učiteľa na ISCED 2 v RC nebude splnené. Je iba na žiakoch, ako sa „slobodne“ rozhodnú, ako s ponúkanými šancami na lepší život naložia, ako bude vyzeráť ich budúcnosť a akú životnú cestu si v danom čase, okolnostiach a mieste zvolia, uprednostnia.

Každý rómsky žiak na úrovni ISCED 2 by mal byť počas pobytu v RC systematicky vychovávaný aj k voľbe povolania a k podnikavosti. Učiteľ by mal v žiakoch prebúdzať ľudske vlastnosti, potrebu dosiahnuť v živote niečo vyššie. Žiak túto príležitosť na plnohodnotnejší život využije, alebo ju premárni a jeho život bude mať trpkú príchuť. Žiaden žiak by však nemal prísť o takúto príležitosť na lepší život kvôli zlému a nekompetentnému učiteľovi, pre ktorého nie je jeho práca v RC poslaním.

V závere predkladanej práce sa nám vynára v mysli rad ďalších otázok spätých s problematikou (re)edukácie Rómov: Kedy začne svitať na lepšie časy vo výchove, vzdelávaní, profesijnej orientácii, rozvoji vedomia niektorých Rómov (a aj Kurdov, Arabov, Afroameričanov, Turkov, domorodých Austráľčanov...)? V ktorom najbližšom vesmírnom veku, svetovom ekvinokciálnom cykle, indickej juge (Satya yuga, Tréta yuga, Dvápara yuga a Kali yuga), éone, či platónskom veku o už začne? Bude to najbližšie opäť až v časoch, éone, či ľudskom veku, keď sa Adam bude bežne dožívať biblických 930 rokov, Lámech 777 rokov, Šél 600 rokov, Arpakšád 438 rokov, Pelég 239 rokov? Alebo to už bude v dobe Náchora, keď sa ľudia podľa Biblie dožívali 148 rokov? Aký (evolučný) vzorec v sebe ukrýva maxima Aristotela a starých gréckych filozofov Natura non facit saltus – príroda nečiní skoky? Mali by sme mať túto maximu na zreteli aj pri pokusoch o riešenie tzv. „rómskej problematiky“, ktorá sa podľa nás spája s evolučným rozvojom vedomia? Podarí sa v tzv. „rómskej problematike“ spätej s výchovou a vzdelávaním Rómov, nájsť vďaka rozbehnutej rómskej reforme správnu cestu a úspešne vyriešiť tento pedagogický fenomén na Slovenku a následne aj v Európe už v najbližších 5, 10 či 20 rokoch? Nájdú už v 21. storočí experti na problematiku výchovy a vzdelávania Rómov liek, vzorec či „šablónu“, ktorá by zabezpečila zefektívnenie výchovy a vzdelávania rómskej mládeže aj so ŠEP a ŠPP na úrovni ISCED 2 v podmienkach RC?

ZOZNAM POUŽITÝCH ZDROJOV

Zoznam použitých českých zdrojov

BARTOŇOVÁ, M., BAZALOVÁ, B. a PIPEKOVÁ, J. *Psychopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-161-4.

BARTOŇOVÁ, M. a VÍTKOVÁ, M. *Strategie ve vzdělávání dětí a žáků se speciálními vzdělávacími potřebami: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. prepr. a rozšířené vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-158-4.

DAVIDOVÁ, E. *Romano drom: cesty Romů 1945-1990*. 2. prepr. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. ISBN 80-244-0524-5.

FISCHER, S. a ŠKODA, J. *Speciální pedagogika: edukace a rozvoj osob se somatickým, psychickým a sociálním znevýhodněním*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. ISBN 978-80-7387-014-0.

HAMADOVÁ, P., KVĚTOŇOVÁ, L. a NOVÁKOVÁ, Z. *Oftalmopedie: texty k distančnímu vzdělávání*. 2. vyd. Brno: Paido, 2007. ISBN 978-80-7315-159-1.

HORVÁTHOVÁ, J. *Kapitoly z dějin Romů*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 2002. ISBN 80-7106-615.

LABÁTH, V. *Rezidenčná starostlivosť*. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2004. ISBN 80-89185-03-7.

LECHTA, V. *Základy inkluzivní pedagogiky: dítě s postižením, narušením a ohrožením ve škole*. 1. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-679-7.

MALACH, J. *Teorie metodiky výchovy*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2007. ISBN 978-80-86723-29-7.

POKORNÁ, V. *Teorie a náprava vývojových poruch učení a chování*. 4. vyd. Praha: Portál, 2010. ISBN 978-80-7367-817-3.

PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E. a MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 978-80-7367-416-8.

SBÍRKY MUZEA ROMSKE KULTURY. *Tradiční řemesla, profese a zaměstnání. Přírůstky 1991-2007.* = *Collections of the Museum of Romani Culture: traditional crafts, professions and employment. Acquisitions 1991-2007.* [Ed.]: Poláková, J. Brno: Muzeum romské kultury, 2008. il. [část. souběžný anglický text] ISBN: 978-80-86656-14-4.

SBÍRKY MUZEA ROMSKE KULTURY. *Výtvarné umění. Přírůstky 1991-2005.* = *Collections of the Museum of Romani Culture: visual arts 1991-2007.* [Ed.]: Poláková, J. Brno: Muzeum romské kultury, 2005. il. [část. souběžný anglický text] ISBN: 80-86656-07-1.

SLOMEK, Z. *Etopedie*. 1. vyd. Praha: Univerzita Jana Amose Komenského Praha, 2010. ISBN 978-80-86723-84-6.

ŠOTOLOVÁ, E. *Vzdělávání Romů*. 2. rozšířené vyd. Praha: Grada Publishing, 2001. ISBN 80-247-0277-0.

Zoznam použitých zahraničných zdrojov

BRINDÁK, V. *Školský vzdelávací program 2. stupňa ZŠ pri Reedukačnom centre v Košiciach*. Košice: Reedukačné centrum, 2008.

ĎURIČ, L. a BRATSKÁ, M. et al. *Pedagogická psychológia: terminologický a výkladový slovník*. 1. vyd. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1997. ISBN 80-08-02498-4.

ĎURIČEKOVÁ, M. *Edukácia rómskych žiakov*. 1. vyd. Prešov: Metodické centrum Prešov, 2000. ISBN 80-8045-211-3. Dostupné z: <http://skolamuran.edupage.org/files/EdukaciaRomskehoZiakov.pdf>

GALOVIČOVÁ, A. *Multikultúrna výchova: blízko k sebe, otvorení svetu*. 1. vyd. Trenčín: OZ Spoločnosť Slovensko – indického priateľstva, 2009. ISBN 978-80-970236-6-9.

HORŇÁK, L. *Rómsky žiak v škole*. 1. vyd. Prešov: PFFPU, 2005. ISBN 80-80-68-356-5.

HORVÁTHOVÁ, E. *Cigáni na Slovensku: historicko-etnografický náčrt*. 1. vyd. Bratislava: SAV, 1964.

MANN, A. B. *Neznámi Rómovia: zo života a kultúry Cigánov-Rómov na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Ister Science Press, 1992. ISBN 80-900486-2-3.

MANN, B. A.: *Rómsky dejepis*. 1. vyd. Bratislava: Kaligram, 2000. ISBN 80-7149-316-3.

NÉMETH, O. *Špeciálnopedagogické poradenstvo na Slovensku*. 1. vyd. Bratislava: Sapienia, 2010. ISBN 978-8089229-20-8.

ROSINSKÝ, R. *Čhavale Romale alebo Motivácia rómskych žiakov k učniu*. 1. vyd. Nitra: UKF FSV, 2006. ISBN 80-8050-955-7.

SKOKANOVÁ, A. *Interferenčné vplyvy pôsobiace na komunikačné kompetencie rómskych žiakov so špeciálnymi edukačnými potrebami*. Bratislava: Sapienia, 2012. ISBN 978-80-89229-23-9.

SKOKANOVÁ, A. *Rómsky žiak v špeciálnej základnej škole a eventuality edukačnej influencie*. 1. vyd. Bratislava: Sapienia, 2013. ISBN 978-8089229-25-3.

SLOVENSKÝ NÁRODOPIŠ. „*K historickým a etnokultúrnym determináciám spoločenskej integrácie Cigánov-Rómov v procese výstavby rozvinutého socializmu v Československu*“. Bratislava: VEDA, 1988.

ŠKOVIERA, A. *Trendy náhradnej výchovy*. 1. vyd. Bratislava: PETRUS, 2007. ISBN 978-80-89233-32-8.

ŠPERNOGOVÁ, J. *Výchovný program Reedukačného centra v Košiciach*. Verzia 2009/2010. Košice: Reedukačné centrum, 2009.

VALACHOVÁ, D. et al. *Vzdelávanie Rómov a multikultúrna koexistencia*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 2002. ISBN 80-08-03339-8.

VAŠEK, Š. et al. *Špeciálna pedagogika: terminologický a výkladový slovník*. 1. vyd. Bratislava: SPN, 1994. ISBN 80-08-01217-X.

VAŠEK, Š. *Špeciálnopedagogická diagnostika*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského, 2006. ISBN 80-86723-21-6.

VAŠEK, Š. *Základy špeciálnej pedagogiky*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola Jana Amose Komenského Praha s.r.o., 2005. ISBN 80-86723-13-6.

Zoznam použitých internetových zdrojov

AMARI LUMA – 1. rómska multimediálna encyklopédia. [online]. [cit. 2015-01-17]. Dostupné z: <http://amariluma.blogspot.sk/p/abecedny-zoznam-este-raz.html>

AMARI LUMA – 1. rómska multimediálna encyklopédia. Rómski uhliari. [online]. [cit. 2014-10-07]. Dostupné z: <http://amariluma.blogspot.sk/2013/02/romski-uhliari.html>

Bratei's Căldărari Tribe. [online]. © 2007 [cit. 2014-07-13]. Dostupné z: <http://www.balkaninsight.com/en/gallery-item/bratei-s-caldarari-tribe>

Ceica Ciganinha. Tenda dos Ciganos Encantados. [online]. [cit. 2014-08-13]. Dostupné z: <http://ceicaciganinha.blogspot.sk/>

Drevené uhlie alebo grilujeme zdravšie. [online]. [cit. 2015-01-12]. Dostupné z: <http://www.zastresene.sk/379/drevene-uhlie-alebo-grilujme-zdravsie/>

Ensinando a Magia de Ser Feliz ... Horoscopo Semanal Especial Cigano. [online]. [cit. 2014-12-09]. Dostupné z: <http://taniagori.com.br/2012/09/27/horoscopo-semanal-especial-cigano/>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-19]. Dostupné z: http://www.gify.nou.cz/r_savle.htm#

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-22]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/pracovni/maliri2/maliri1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-09-23]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/pracovni/stavba2/stavba1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-13]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/cirkus/kolotoce2/kolotoc1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-21]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/pracovni/prodavaci2/prodavaci1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-23]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/pracovni/ostatni2/ostatni1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-23]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/pracovni/vojensky2/vojensky1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-11-26]. Dostupné z: <http://www.beruska8.cz/gif/sperky2/sperky1.htm>

Gify – Nena. [online]. [cit. 2014-08-25]. Dostupné z: http://www.gify.nou.cz/r_veci.htm#

Gypsy craftsman selling his copper distillers. . [online]. © 01. 08. 2010 [cit. 2014-12-13]. Dostupné z: <https://500px.com/photo/16207149/gypsy-craftsman-selling-his-copper-distillers-by-nelly->

Internet Marketing. [online]. © 2012 [cit. 2014-10-02]. Dostupné z: <http://websiteexpert.com/internet-marketing>

John Rizzuto Photography. *Roma Performers*. [online]. [cit. 2014-07-02]. Dostupné z: <http://john-rizzuto.artistwebsites.com/featured/roma-performers-john-rizzuto.html>

Kováři. [online]. [cit. 2014-07-15]. Dostupné z: http://www.gify.nou.cz/lid_kovar.htm#

MADE.IN.TRANSYLVANIA. *'Minute Apprenticeship' with Roma artisans*. [online]. © 30. 5. 2012 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <https://madeintransylvania.wordpress.com/2012/05/30/atelierul-itinerant-romano-butiq/>

MADE.IN.TRANSYLVANIA. *ROMANO CHER COOPERATIVES*. [online]. © 31. 5. 2012 [cit. 2014-07-03]. Dostupné z: <https://madeintransylvania.wordpress.com/2012/05/31/overview-romano-cher-cooperatives/>

Magia Eterna esoterizmo. *Baralho Cigano = a origem*. [online]. [cit. 2014-07-13]. Dostupné z: <http://magiaeternaesoterizmo.blogspot.sk/2011/05/baralho-cigano-origem.html>

Majster Radič čaruje so železom. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-07-13]. Dostupné z: <http://novohrad.sme.sk/c/6330770/majster-radic-caruje-so-zelezom.html>

Muzika. [online]. [cit. 2014-07-12]. Dostupné z: http://www.gify.nou.cz/lid_muzika2.htm

Natěrači, malíři, zedníci a ostatní šikulové... [online]. [cit. 2014-08-10]. Dostupné z: http://www.gify.nou.cz/lid_malirzednik.htm#

Our solutions. E-Marketing. *Consisten, accessible and clear communication*. [online]. © 2009 [cit. 2014-06-19]. Dostupné z: <http://www.essorstrategies.com/en/e-marketing.php>

POLISH FORUM ABOUT CULTURE, PEOPLE, TRADITIONS, HISTORY OF POLAND. *National and Ethnic Minorities in Poland*. [online]. © 08. 07. 2009 [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://polandsite.proboards.com/thread/343>

Projekt Evropské spolupráce ROMIPEN - Setkání a spolupráce světů různých kultur. [online]. © August 2002 [cit. 2014-08-23]. Dostupné z: <http://romipen3.euweb.cz/>

Rěmesla. *Romská řemesla a způsob obživy*. [online]. [cit. 2014-07-02]. Dostupné z: [http:// www.rommuz.cz/remesla/](http://www.rommuz.cz/remesla/)

Roma in the Czech Republic. *Musaion exhibition features examples of Roma crafts*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/en/article/21517>

Romano hangos/Romský hlas. *Muzejní okénko. O cikánské hudbě*. [online]. © 16. 04. 2007 [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1195

Romano hangos/Romský hlas. *Muzejní okénko – Rómové, výrobci nožů*. [online]. © 16. 04. 2007 [cit. 2014-08-26]. Dostupné z: http://www.romanohangos.cekit.cz/clanek.php?id_clanek=1394

Romano nevo lil. *Kultúra: V Dunajskej Lužnej vďaka Rómom kováčstvo nikdy nezanimke*. [online]. © 02. 08. 2006 [cit. 2014-11-10]. Dostupné z: <http://2006.rnlweb.org/modules.php?name=News&file=article&sid=4810>

Romové v České republice. *Krásne časy – Romové v archivním fotografiích*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-18]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/24862/limit>

Romové v České republice. *Romská řemesla – 2.díl: Zpracování přírodních materiálů*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-08-11]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20592>

Romové v České republice. *Romští řemeslníci a šperkaři prodávali své výrobky v Parku růží v Temešváru*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-06]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/21614>

Romové v České republice. *Tradiční romská povolání*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/18019>

Romové v České republice. *V polském a maďarském kulturním středisku v Praze proběhly výstavy o Romech*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-01]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/20645>

Romové v České republice. *Výstava Moderně z tradice – nahlédnutí do kultury Romů*. [online]. © 1997-2014 [cit. 2014-09-19]. Dostupné z: <http://romove.radio.cz/cz/clanek/22509>

Rómske hudobníctvo na Slovensku. [online]. [cit. 2014-10-16]. Dostupné z: http://www.muzeumhumenne.sk/pdf/Romske_hudobnictvo_na_Slovensku.pdf

Slovenský ľudový umelecký kolektív. *Domáca výroba a remeslá*. [online]. © 2011 [cit. 2014-06-15]. Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=18>

Slovenský ľudový umelecký kolektív. *Korytárstvo*. [online]. © 2011 [cit. 2014-06-16]. Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=1200>

Slovenský ľudový umelecký kolektív. *Slamienkárstvo*. [online]. © 2011 [cit. 2014-06-11]. Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=1413>

Slovenský ľudový umelecký kolektív. *Uhliarstvo*. [online]. © 2011 [cit. 2014-06-16]. Dostupné z: <http://www.ludovakultura.sk/index.php?id=687>

SPRF Tidningen. *Rosa Taikon silverkonstnär*. [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: http://www.sprf.se/sprfs_tidning-9.html

The Tzigania Experience. GABOR. *The Roma Brahmin*. [online]. [cit. 2014-11-22]. Dostupné z: <http://tzigania.com/gabor.html>

Umelecké kováčstvo ako druh umenia, ktoré pomaly vymiera. [online]. © 23. 12. 2008 [cit. 2014-09-04]. Dostupné z: <http://2008.rnlweb.org/modules.php?name=News&file=print&sid=14569>

Vidente Online Grátis. [online]. © 2006 [cit. 2014-10-22]. Dostupné z: http://pe.quebarato.com.br/olinda/cigana-do-amor-trago-amor-de-volta-consulta-com-baralho-cigano__6768B3.html

Vzdělávací cyklus nejen o Romech. Historie. *Romové v 19. století*. [online]. © 27. 10. 2010 [cit. 2014-11-24]. Dostupné z: <http://skola.romea.cz/cs/historie/romove-v-19-stoleti/>

WIKIMEDIA COMMONS. *File:Gypsy Musician.jpg*. [online]. © 01. 12. 2013 [cit. 2014-09-02]. Dostupné z: http://commons.wikimedia.org/wiki/File:Gypsy_Musician.jpg

Zahraníční študenti v našej MAS | Kováč Igor Radič pri práci – Klenovec. [online]. [cit. 2014-08-05]. Dostupné z: <http://www.malohont.sk/fotka.php?id=776>

10 Internet Marketing Strategies for Building Brand Awareness. [online]. © 2014 [cit. 2014-10-20]. Dostupné z: <http://www.brandbuildsell.com/10-internet-marketing-strategies-for-building-brand-awareness/>

Zoznam ostatných zdrojov

AULITISOVÁ, E. Spoločenské, výchovné a vzdelávacie bariéry rómskych žiakov. In: *Rodina a škola*. Bratislava: Parentes, 2006, roč. 54, č. 2, s. 12. ISSN 0231-6463.

ŠTÁTNY PEDAGOGICKÝ ÚSTAV: *Osobitosti a podmienky na výchovu a vzdelávanie žiakov so špeciálnymi výchovno-vzdelávacími potrebami*. [online]. © 2011 – 2015 [cit. 2015-05-13]. Dostupné z: <http://www.statpedu.sk/sk/Statny-vzdelavaci-program/Statny-vzdelavaci-program-pre-2-stupen-zakladnych-skol-ISCED-2/Vychova-a-vzdelavanie-ziakov-so-SVVP.alej>

ZOZNAM SKRATIEK A SYMBOLOV

a pod. — a podobne

a i. — a iné; a iný

atď. — a tak ďalej

č. — číslo

ČR — Česká republika

IKT — informačné a komunikačné technológie

MRK — marginalizovaná rómska komunita

OU — odborné učilište

PL — pracovný list

PPT — prezentácia v programe PowerPoint na tému: „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“

RC — reedukačné centrum

róm. — rómsky výraz

s. — strana

SOŠ — stredná odborná škola

SR — Slovenská republika

ŠEP — špeciálne edukačné potreby; špeciálne výchovno-vzdelávacie potreby

ŠPP — špecifické poradenské potreby

ŠPU — Štátny pedagogický ústav v Bratislave

ŠZŠ — špeciálna základná škola

ŠZŠI — špeciálna základná škola internátna

t. j. — to jest, to je

tzv. — takzvaný

ZŠ — základná škola

Z.z. — zbierka zákonov

... — a tak ďalej

→ — „odkaz na“, znak udávajúci číslo, pod ktorým figuruje kapitola v tejto práci [napr. (→3) znamená „odkaz na kapitolu o problematike výchovy, vzdelávania a profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra“]; obvykle nasleduje podkapitola na druhej alebo na tretej úrovni [napr. (→4.1) znamená „odkaz na podkapitolu na druhej úrovni venovaný kovospracujúcim remeslám“]

ZOZNAM OBRÁZKOV, GRAFOV A TABULIEK

Zoznam obrázkov

Obrázok 1: Heptagón efektívnej reedukácie (prevýchovy) v podmienkach Reedukačného centra Košice.....	44
Obrázok 2: Úvodná snímka náučnej prezentácie PowerPoint „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“	116

Zoznam grafov

Graf 1: Odpovede respondentov na otázku A1 v dotazníku: „Aký je názov školy, ktorú teraz navštevuješ?“	76
Graf 2: Odpovede respondentov na otázku A2 v dotazníku: „Do ktorého ročníka chodíš?“	77
Graf 3: Odpovede respondentov na otázku A3 v dotazníku: „Koľko máš rokov?“	78
Graf 4: Odpovede respondentov na otázku A4 v dotazníku: „Si chlapec alebo dievča?“	78
Graf 5: Odpovede respondentov na otázku B1 v dotazníku: „Keď si doma, v detskom domove, resp. v profesionálnej rodine, ako často pomáháš pri prácach v domácnosti?“	79
Graf 6: Odpovede respondentov na otázku B2 v dotazníku: „Ako často sa venuješ učeniu a príprave do školy?“	80
Graf 7: Odpovede respondentov na otázku B10 v dotazníku: „Aké by bolo podľa Teba teraz Tvoje uplatnenie na trhu práce?“	90
Graf 8: Odpovede respondentov na otázku B14 v dotazníku: „Koľko rokov musí človek minimálne študovať po skončení základnej školy, aby dosiahol maturitu?“	94
Graf 9: Odpovede respondentov na otázku B16 v dotazníku: „Máš vo vašom školskom zariadení dostatok potrebných informácií od pedagógov o škole a povolani, ktoré by si chcel/chcela v živote vykonávať?“	96
Graf 10: Odpovede respondentov na otázku B18 v dotazníku: „Zvyknete sa vo vašom školskom zariadení rozprávať na vyučovacích hodinách s učiteľmi o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov?“	99
Graf 11: Odpovede respondentov na otázku B22 v dotazníku: „Dobré rozhodnutie k voľbe štúdia a povolania je podľa Teba výsledkom dobrého poznania seba samého (svojich vlastností, schopností, hodnôt)?“	102

Graf 12: Odpovede respondentov na otázku B23 v dotazníku: „Organizujú sa vo vašom školskom zariadení nejaké exkurzie na stredné školy, stredné odborné učilištia či praktické školy alebo pracoviská (firmy, remeselné dielne a pod.)?“	103
Graf 13: Odpovede respondentov na otázku B25 v dotazníku: „Organizujú sa vo vašom školskom zariadení besedy alebo prednášky, kde by sa hovorilo o možnostiach ďalšieho štúdia a voľbe povolania?“	105
Graf 14: Odpovede respondentov na otázku B26 v dotazníku: „Je možné podľa Teba bežne zarábať v živote veľa peňazí bez ďalšieho štúdia po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy?“	106

Zoznam tabuliek

Tabuľka 1: Administrácia, „návratnosť“, použiteľnosť dotazníkov a zastúpenie respondentov podľa zdravotného (mentálneho) postihnutia	73
Tabuľka 2: Odpovede respondentov na otázku B3 v dotazníku: „Rozprávaš sa s rodičmi/zákonnými zástupcami o svojom budúcom štúdiu a povolanií?“	80
Tabuľka 3: Odpovede respondentov na otázku B4 v dotazníku: „Stotožňuješ sa svojimi predstavami vo voľbe štúdia a povolania s názormi svojich rodičov/zákonných zástupcov?“	81
Tabuľka 4: Odpovede respondentov na otázku B5 v dotazníku: „Chceš po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy pokračovať v ďalšom štúdiu?“	82
Tabuľka 5: Odpovede respondentov na otázku B6 v dotazníku: „Budú Ťa Tvoji rodičia/zákonní zástupcovia finančne podporovať pri ďalšom štúdiu?“	82
Tabuľka 6: Odpovede respondentov na položku B7 v dotazníku: „Máš radšej:“ ...	83
Tabuľka 7: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Čím by si chcel/chcela byť (aké povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať), keď Ti bude 20 rokov“	84
Tabuľka 8: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať:“	85
Tabuľka 9: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Čím by si chcel/chcela byť (aké povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať), keď Ti bude 40 rokov?“	86

Tabuľka 10: Odpovede respondentov na položku B8 v dotazníku: „Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať?“	87
Tabuľka 11: Odpovede respondentov na otázku B9 v dotazníku: „Kto je vzorom pre Tvoje budúce povolanie?“	88
Tabuľka 12: Odpovede respondentov na položku B9 v dotazníku: „Odôvodni, prečo je Tvojim vzorom?“	89
Tabuľka 13: Odpovede respondentov na položku B11 v dotazníku: „Zoraď do 1 do 6 nasledovné životné hodnoty podľa toho, ako sú pre teba v živote dôležité“	91
Tabuľka 14: Odpovede respondentov na otázku B12 v dotazníku: „Čo pre Teba znamená práca a pracovná činnosť?“	92
Tabuľka 15: Odpovede respondentov na položku B13 v dotazníku: „Koľko budeš podľa Teba zarábať mesačne, keď budeš mať 20 rokov a 40 rokov“	93
Tabuľka 16: Odpovede respondentov na položku B15 v dotazníku: „Napíš aspoň 3 mená súčasných významných rómskych remeselníkov či výtvarníkov pôsobiacich na Slovenku alebo v Čechách, ktorých umelecké diela sa vystavovali na nejakej výstave doma alebo v zahraničí?“	95
Tabuľka 17: Odpovede respondentov na položku B17 v dotazníku: „Napíš aspoň 5 tradičné (typické) remeslá, profesie a zamestnania Rómov?“	97
Tabuľka 18: Odpovede respondentov na otázku B19 v dotazníku: „Kde (u koho) môžeš hľadať pomoc, resp. získať informácie ohľadom výberu vhodnej školy a voľby povolania?“	99
Tabuľka 19: Odpovede respondentov na položku B20 v dotazníku: „Dlhodobu nepracovať a žiť len zo sociálnych dávok, by si bral/brala ako?“	100
Tabuľka 20: Odpovede respondentov na otázku B21 v dotazníku: „Akú konkrétnu pomoc by si privítal/privítala od pedagógov a ktorí pedagógovia by Ti mohli pomôcť či poradiť vo vašom školskom zariadení v súvislosti s výberom ďalšieho štúdia a povolania?“	101
Tabuľka 21: Odpovede respondentov na položku B24 v dotazníku: „Napíš aspoň dve internetové stránky (portály, weby), kde môžeš získať informácie o voľných pracovných miestach, aktuálnych ponukách práce.“	104
Tabuľka 22: Odpovede respondentov na otázku B27 v dotazníku: „Kto z Tvojich rodičov/zákonných zástupcov alebo dospelých súrodencov je v súčasnosti zamestnaný, podniká či prevádzkuje živnosť (nežije zo sociálnych dávok, aktivačných prác, materských príspevkov, nepoberá invalidný či starobný dôchodok a pod.)?“	106

Tabuľka 23: Odpovede respondentov na otázku B28 v dotazníku: „Aké domáce práce vykonávaš najčastejšie v domácnosti (doma, v detskom domove či profesionálnej rodine)?“ 108

ZOZNAM PRÍLOH

Príloha A – Dotazník na zisťovanie aspektov profesijnej orientácie rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra	I
Príloha B – Pracovné listy na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizáciu profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra	VIII
Príloha C – Prezentácia PowerPoint "Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov"	CD-ROM

PRÍLOHY

Príloha A – Dotazník na zisťovanie aspektov profesijnej orientácie rómskych žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra

DOTAZNÍK pre žiaka

Milí žiaci!

Predkladáme Vám anonymný dotazník, ktorým si chceme overiť Vaše niektoré vedomosti, zistiť názory na to, aké zamestnanie/povolanie by ste chceli v živote vykonávať, aký je Váš postoj a vzťah k práci, k učeniu. Dotazník obsahuje rôzne typy otázok. Pozorne si preto prečítajte každú otázku, pokyn k odpovediam a všetky možnosti odpovedí. Vo väčšine z nich odpovedzte označením vybranej možnosti krížikom. Ak nie je uvedené inak, vyberte len jednu možnosť, ktorá vystihuje Váš názor alebo postoj. Pri otvorených otázkach máte možnosť vyjadriť slobodne svoj názor a pri niektorých zasa preukázať svoje vedomosti. Prosíme Vás, aby ste na všetky otázky odpovedali úprimne a pravdivo.

A1) Aký je názov školy, ktorú teraz navštevuješ?

A2) Do ktorého ročníka chodíš? (dopíš) **A3) Koľko máš rokov? (dopíš)**

A4) Si chlapec alebo dievča? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ chlapec	☐ dievča
----------------------------------	---------------------------------

B1) Keď si doma, v detskom domove, resp. v profesionálnej rodine, ako často pomáhaš pri prácach v domácnosti? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ pravidelne (denne)	☐ nepravidelne (občas)	☐ vôbec nepomáham
☐ nepomáham, pretože nemám žiadnych rodičov (žijem dlhodobo v reedukačnom centre)		

B2) Ako často sa venuješ učeniu a príprave do školy? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ pravidelne (denne)	☐ nepravidelne (týždenne viac krát)
☐ občas (týždenne raz)	☐ učeniu a príprave so školy sa vôbec nevenujem

B3) Rozprávaš sa s rodičmi/zákonnými zástupcami o svojom budúcom štúdiu a povolani? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie	☐ nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem
------------------------------	------------------------------	---

B4) Stotožňuješ sa svojimi predstavami vo voľbe ďalšieho štúdia a povolania s názormi svojich rodičov/zákonných zástupcov? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie
☐ neviem	☐ nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem

B5) Chceš po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy pokračovať v ďalšom štúdiu? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie	☐ ešte neviem
------------------------------	------------------------------	--------------------------------------

B6) Budú Ťa Tvoji rodičia/zákonní zástupcovia finančne podporovať pri ďalšom štúdiu? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ neviem
☐ nie	☐ nemám rodičov, resp. rodičia o mňa nejavia žiaden záujem

B7) Máš radšej: (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ učenie	☐ oboje mám rád/rada
☐ manuálnu prácu	☐ oboje nemám rád/rada

B8) Čím by si chcel/chcela byť (aké povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať), keď Ti bude

20 rokov: (dopíš)

Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať: (dopíš)

.....

40 rokov: (dopíš)

Odôvodni, prečo práve toto povolanie/zamestnanie by si chcel/chcela vykonávať: (dopíš)

.....

B9) Kto je vzorom pre Tvoje budúce povolanie/zamestnanie? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ spevák/speváčka	☐ športovec	☐ herec/herečka	☐ rodič
☐ príbuzný	☐ kamarát/kamarátka	☐ učiteľ/učiteľka	☐ nemám vzor
☐ vychovávateľ/vychovávateľka		☐ niekto iný (dopíš kto)	

Odôvodni, prečo je Tvojim vzorom: (dopíš)

.....

B10) Aké by bolo podľa Teba teraz Tvoje uplatnenie na trhu práce? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ našiel/našla by som si prácu bez problémov	☐ neviem
☐ bol/bola by som nezamestnaný/nezamestnaná	☐ nezaujímam sa o to (nezaobieram sa tým)

B11) Zorad' od 1 do 6 nasledovné životné hodnoty podľa toho, ako sú pre Teba v živote dôležité (1 = najviac dôležité, 6 = najmenej dôležité): rodina, zdravie, peniaze, vzdelanie, zamestnanie, viera (dopíš)

1) 2) 3)
4) 5) 6)

B12) Čo pre Teba znamená práca a pracovná činnosť? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ prácu a pracovnú činnosť chápem ako nevyhnutnú a neoddeliteľnú súčasť existencie ľudí, príležitosť na sebauplatnenie, k sebavzdelávaniu a na rozvíjanie podnikateľského myslenia
☐ prácu a pracovnú činnosť chápem ako potrebnú súčasť existencie ľudí, ako prostriedok a spôsob obživy človeka, rodiny
☐ práca a pracovná činnosť pre mňa veľa neznamená, pretože žiť sa dá aj bez zamestnania, zo sociálnych dávok, aktivačných prác alebo z materských príspevkov a pod.
☐ nepotrebujem pracovať, pretože žiť sa dá aj nečestným a protizákonným spôsobom

B13) Koľko budeš podľa Teba zarábať mesačne, keď budeš mať

20 rokov: (dopíš),- euro?

40 rokov: (dopíš),- euro?

B14) Koľko rokov musí človek minimálne študovať po skončení základnej školy, aby dosiahol maturitu? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ menej než 3 roky	☐ 3 roky	☐ 4 roky
☐ 5 rokov	☐ 5 a viac rokov	☐ neviem

B15) Napíš aspoň 3 mená súčasných významných rómskych remeselníkov či výtvarníkov pôsobiacich na Slovensku alebo v Čechách, ktorých umelecké diela sa vystavovali na nejakej výstave doma alebo v zahraničí:

.....
.....
.....
.....

B16) Máš vo vašom školskom zariadení dostatok potrebných informácií od pedagógov o škole a povolani, ktoré by si chcel/-a v živote vykonávať? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie	☐ neviem
------------------------------	------------------------------	---------------------------------

B17) Napiš aspoň 5 tradičné (typické) remeslá, profesie a zamestnania Rómov:

.....

.....

.....

.....

.....

B18) Zvyknete sa vo vašom školskom zariadení rozprávať na vyučovacích hodinách s učiteľmi o tradičných (typických) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie	☐ neviem, v našom školskom zariadení som iba krátko (menej ako 2 mesiace)
------------------------------	------------------------------	--

B19) Kde (u koho) môžeš hľadať pomoc, resp. získať informácie ohľadom výberu vhodnej školy a voľby povolania? (dopíš)

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

B20) Dlhodobu nepracovať a žiť len zo sociálnych dávok, by si bral/brala ako: (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ hanbu, potupu	☐ nepríjemnosť a východisko v núdzi
☐ svoj životný cieľ, životnú cestu	☐ pohodlný spôsob života
☐ normálne (u nás tak žije väčšina ľudí...)	☐ nepriazeň osudu (svoj životný údel)

B21) Akú konkrétnu pomoc by si privítal/privítala od pedagógov a ktorí pedagógovia by Ti mohli viac pomôcť či poradiť vo vašom školskom zariadení v súvislosti s výberom ďalšieho štúdia a povolania? (označ krížikom podľa potreby jednu alebo aj viac odpovedí)

☐ viac informácií z kníh, časopisov, DVD, filmov	☐ besedy alebo prednášky
☐ exkurzie na stredné školy, učilištia a pracoviská	☐ poradenstvo pri výbere povolania
☐ návšteva výstav, búr a veľtrhov práce	☐ viac informácií z internetu
☐ viac všeobecných informácií o školách a možnostiach ďalšieho štúdia na školách	
☐ viac informácií o podmienkach prijatia na stredné školy, odborné učilištia a pod.	
☐ viac informácií o možnostiach profesijnej prípravy v podmienkach reedukačného centra	
☐ viac informácií o tradičných remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov	
☐ viac informácií o súčasných významných rómskych remeselníkoch a výtvarníkoch	
☐ viac informácií o trhu práce, jeho fungovaní a o pracovnom uplatnení sa na trhu práce	
☐ viac informácií od školského špeciálneho pedagóga	
☐ viac informácií o postupoch pri hľadaní vhodného zamestnania	
☐ viac informácií o najlepších a najhorších platených pracovných pozíciách na Slovensku	
☐ viac všeobecných informácií o povolaniach/zamestnaniach	
☐ viac informácií od učiteľov	☐ viac informácií od výchovného poradcu
☐ viac informácií od triedneho učiteľa	☐ viac informácií od vedenia nášho zariadenia
☐ testy na preverenie svojich schopností	☐ viac informácií od vychovávateľov
☐ nepotrebujem od pedagógov v tejto súvislosti žiadnu pomoc (všetko mi je úplne jasné)	
☐ inú pomoc (dopíš akú a od koho)	
.....	
.....	

B22) Dobré rozhodnutie k voľbe ďalšieho štúdia a povolania je podľa Teba výsledkom dobrého poznania seba samého (svojich vlastností, schopností, hodnôt)? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ áno	☐ nie	☐ neviem
------------------------------	------------------------------	---------------------------------

B23) Organizujú sa vo vašom školskom zariadení nejaké exkurzie na stredné školy, stredné odborné učilištia, odborné učilištia či praktické školy alebo pracoviská (firmy, remeselné dielne a pod.)? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ <i>áno</i>	☐ <i>nie</i>	☐ <i>neviem, v našom školskom zariadení som iba krátko (menej ako 2 mesiace)</i>
-------------------------------------	-------------------------------------	---

B24) Napíš aspoň dve internetové stránky (portály, weby), kde môžeš získať informácie o voľných pracovných miestach, aktuálnych ponukách práce:

.....

.....

.....

B25) Organizujú na vo vašom školskom zariadení besedy alebo prednášky, kde by sa hovorilo o možnostiach ďalšieho štúdia a voľbe povolania? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ <i>áno</i>	☐ <i>nie</i>	☐ <i>neviem, v našom školskom zariadení som iba krátko (menej ako 2 mesiace)</i>
-------------------------------------	-------------------------------------	---

B26) Je možné podľa Teba bežne zarábať v živote veľa peňazí bež ďalšieho štúdia po skončení základnej školy, resp. špeciálnej základnej školy? (označ krížikom jednu odpoveď)

☐ <i>áno</i>	☐ <i>nie</i>	☐ <i>neviem</i>
-------------------------------------	-------------------------------------	--

B27) Kto z Tvojich rodičov/zákonných zástupcov alebo dospelých súrodencov je v súčasnosti zamestnaný, podniká či prevádzkuje živnosť (nežije zo sociálnych dávok, aktivačných prác, materských príspevkov, nepoberá invalidný či starobný dôchodok a pod.)? (označ krížikom podľa potreby jednu alebo aj viac odpovedí)

☐ <i>(nevlastný) otec</i>	☐ <i>(nevlastná) mama</i>	☐ <i>(nevlastný) brat alebo sestra</i>
☐ <i>moji rodičia i súrodenci sú nezamestnaní</i>		☐ <i>nemám rodičov ani dospelých súrodencov</i>
☐ <i>moji rodičia/zákonní zástupcovia poberajú dôchodok (starobný, vdovský, invalidný...)</i>		
☐ <i>neviem, v súčasnosti nemám o svojej najbližšej rodine dlhodobo žiadne informácie</i>		

B28) Aké domáce práce vykonávaš najčastejšie v domácnosti (doma, v detskom domove či profesionálnej rodine)? (podľa potreby označ krížikom najviac 3 odpovede)

☐ <i>pomáham pri stolovaní</i>	☐ <i>polievam kvety</i>	☐ <i>zametám, vysávam</i>
☐ <i>vysypávam smetí</i>	☐ <i>nakupujem potraviny</i>	☐ <i>ustielam posteľ</i>
☐ <i>umývam podlahu, okná</i>	☐ <i>utieram prach</i>	☐ <i>pomáham umývať auto</i>
☐ <i>chodím po vodu</i>	☐ <i>upratujem v skriniach</i>	☐ <i>obsluhujem práčku</i>
☐ <i>pomáham pri praní a vešaní bielizne</i>		☐ <i>pomáham súrodencom s učením</i>
☐ <i>umývam, utieram a odkladám riad</i>		☐ <i>pomáham s opaterou mladších súrodencov</i>
☐ <i>nosenie dreva na kúrenie a varenie</i>	☐ <i>rúbanie a rezanie dreva na kúrenie a varenie</i>	
☐ <i>vodím súrodencov do škôlky, školy a späť</i>		☐ <i>pomáham pri zbere ovocia a zeleniny</i>
☐ <i>pomáham pri žehlení bielizne</i>	☐ <i>pomáham s drobnými údržbárskymi prácami</i>	
☐ <i>pomáham pri príprave a varení pokrmov, prípadne aj varím sám/sama jednoduché jedlá</i>		
☐ <i>pomáham pri starostlivosti o hospodárstvo (zvieratá, pole, záhrada, okolie domu a pod.)</i>		
☐ <i>nevykonávam žiadne práce v domácnosti, pretože dlhodobo žijem v reedukačnom centre</i>		
☐ <i>nevykonávam žiadne domáce práce, pretože to rodičia odo mňa nevyžadujú</i>		
☐ <i>iné domáce práce (dopíš aké)</i>		
☐		

♥ vám ďakujeme za spoluprácu, čas, námahu a ochotu! ☺

Príloha B – Pracovné listy na podporu výchovy, vzdelávania a aktivizáciu profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra

METODICKÁ PRÍRUČKA PRE PEDAGÓGOV k pracovným listom pre žiakov na úrovni ISCED 2 v podmienkach reedukačného centra

Úvodom je potrebné uviesť, že príručka pre pedagógov k pracovným listom 1 až 7 nie je určená iba pre pedagógov pracujúcich s rómskou mládežou na ISCED 2 v RC, ale aj pre pedagógov, rodičov a všetkých, ktorí sa zaujímajú o výchovu, vzdelávanie a prevýchovu rómskych adolescentov a ich profesijnú orientáciu. Pracovné listy (ďalej len „PL“) sú vyhotovené za účelom podpory výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach RC. Úlohy v PL sú koncipované tak, aby tvorili aj určitý zdroj poučenia v oblasti výchovy k voľbe povolania pre rómskych žiakov 2. stupňa ZŠ pri RC so ŠEP a ŠPP. Zároveň majú slúžiť v podmienkach RC na úseku školy na rozvíjanie medzipredmetových vzťahov a na úseku výchovy mimo vyučovania na rozvíjanie vzťahov medzi zložkami výchovy.

Pri práci s PL majú žiaci rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP možnosť otestovať si svoje vedomosti a poznatky z vybraných edukačných javov. Vyhodnocovanie PL môže slúžiť okrem spätnej väzby i ako pomôcka či nástroj pre pedagóga na zmapovanie osvojených vedomostí žiakmi, preverenie efektívnosti výučby a diagnostikovanie pre potreby špeciálnopedagogického poradenstva v oblasti kariérneho poradenstva, profesijnej orientácie či výchovy k voľbe povolania.

PL sú z obsahového zamerania navzájom relatívne samostatné, no ako celok naplňajú istú logickú líniu dotýkajúcu sa problematiky výchovy a vzdelávania s akcentom na profesijnú orientáciu rómskej mládeže na 2. stupni ZŠ pri RC. Pedagóg má možnosť meniť poradie PL a rovnako tak je možné vyberať medzi úlohami v rámci každého PL podľa predstáv a aktuálnych potrieb pedagóga, časových možností a intelektových schopností rómskych detí.

Medzi úlohami v PL sa nachádzajú aj také, na ktoré je potrebné hľadať odpoveď v riadenej diskusii, v ktorej žiaci svoje tvrdenia podkladajú aj argumentmi. V mnohých riadených diskusiách však pôjde len o vyslovenie svojho názoru pred kolektívom rovesníkov a postupné formovanie odpovede počas diskutovania. Každý PL je zámerne ukončený úlohou na samostatné sebahodnotenie žiaka, aby sa žiaci mohli učiť kritickému sebahodnoteniu, pričom vo väčšine úloh je v PL účelovo vytvorený

priestor, kam žiak môže zapisovať svoje odpovede a informácie získané počas riešenia danej úlohy.

Pracovný list č. 1

PL 1 „Čo už viem o spôsobe obživy a tradičných zamestnaniach Rómov“ obsahuje celkovo 8 úloh pričom sa úzko viažu na vyhotovenú učebnú pomôcku – náučnú prezentáciu v programe PowerPoint „Svet tradičných remesiel, profesií, zamestnaní a spôsobov obživy Rómov“. Obsahovo je PL 1 zameraný na problematiku spôsobu obživy, tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov. Prostredníctvom úloh 1 – 8 v PL 1 je možné u žiakov rómskeho etnika so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC mapovať a overovať poznatky o spôsobe obživy a tradičných zamestnaniach Rómov, utvárať v rómskych žiakoch predstavu o ich budúcom povolani v duchu rómskej kultúry a tradícii (róm. romipen), ovplyvňovať plánovanie budúcej kariéry a voľbu povolania žiakov, aby korešpondovala s ich potrebami, schopnosťami a možnosťami, so súčasnou dobou ako aj s aktuálnymi potrebami trhu práce.

Úloha 1: Napíš do rámčeka, čo vieš alebo si myslíš, že vieš o tradičných remeslách a typickom spôsobe obživy Rómov do prvej polovici 20. storočia na Slovensku i v Európe.

Do rámčeka by mali žiaci napísať svoje poznatky o tradičných rómskych remeslách a typickom spôsobe obživy Rómov na Slovensku i v Európe do 1. polovice 20. storočia. Žiaci by mali uvádzať nasledovné odpovede: Rómovia si živilí ako (umeleckí) kováči, muzicírovaním (Nerómom hralí na svadbách, krstinách, hostinách, fašiangoch, regrútskych a tanečných zábavách, pohreboch, významných spoločenských udalostiach...), výrobou tzv. chladných zbraní a nožov, kotlárstvom a meditepectvom, cinárstvom (pocínovaním kuchynského riadu a odlievaním drobných predmetov z cínu), výrobou sít a predmetov z plechu (plechových piecok, kanví, nádob na vodu, foriem na pečenie, lopatiek...), zvonárstvom (ručným vyrábaním zvoncov, odlievaním zvonov, zvoncov, spiežovcov a rôznych predmetov z hliníka), výrobou šperkov a ozdôb zo striebra či zlata, drotárstvom, spracovaním materiálu organického pôvodu - výrobou lyžíc, korýt, varešiek, misiek, vretien, praslíc, hudobných nástrojov a iných predmetov z dreva, výrobou z prútia (pletením košíkov a metiel), pletením zo slamy a kukuričného šúpolia (misiej, rohoží, slamienok, vianočných ozdôb, hrkálók...), kief a štetcov, povrazov, lán, tkaním tzv. cigánskych tkaníc, trakov a špagátov, nepálených tehál (vaľkov) a ďalšími spôsobmi obživy – priekupníctvom (s koňmi, mäsom, zeleninou,

ovocím, vajcami, hydinou, stravnými lístkami...), podomovým predajom (ihlíc, cverien, pančúch, kuchynského riadu...), zberom a výkupom druhotných surovín (železa, starých kožík, peria, zvieracích kostí, papiera a textilu), smoly, čačiny, liečivých bylín a lesných plodov (jahôd, malín, černíc, trniek, borievok, húb, šípok...), herectvom, kaukliarstvom, bábkoherectvom, prevádzkovaním zábavných podnikov (cirkusov, kolotočov, hojdačiek, strelníc...), predvádzaním cvičených zvierat (medveďov, opíc), brusičstvom rôznych nástrojov či náradia, opravami dáždnikov, pálením dreveného uhlia a vápna, maľovaním, nádenníctvom, nájomnými službami ako napr. vojaci, šarhovia, námorníci, pomocní robotníci, kati, pastieri, službou pri koňoch a na poľovačkách (ako behári), ručnými prácami (čipkovanie, háčkovanie, pletenie či vyšívanie dečiek), mágiou (veštením z ruky, vykladaním karát a rôznymi magickými úkonmi), liečiteľstvom, predávaním kvetín na trhoch, výrobou kolomaže, žobraním atď.

Úloha 2: Diskutuj o tom, čo si napísal/-a vo dvojici a aj s celou skupinou (triedou).

Pri riešení tejto úlohy by žiaci mali prezentovať, čo napísali v 1. úlohe, pričom by mali uvádzať niektoré z tradičných rómskych remesiel/zamestnaní či typických spôsobov obživy Rómom uvedených vyššie v texte. Dôležité je, aby sa pri riadenej diskusii rómski žiaci viedli k tomu, že mnohí Rómovia boli zruční remeselníci a živili seba i svoju rodinu poctivou prácou. Pedagóg by zároveň mal viesť rómskych žiakov k voľbe povolania a aktivizovať u nich profesijnú orientáciu v intenciách rómskej kultúry (róm. romipen).

Úloha 3: Napíš do rámčeka, čo by si chcel/-a ešte vedieť o tejto téme (vytvor otázky).

Neexistuje správne riešenie – žiaci by mali napísať do rámčeka, čo by ešte chceli vedieť o danej téme. Pedagóg by mal apelovať na rómskych žiakov, aby sa snažili identifikovať nejasnosti a formulovať otázky, ktoré majú doposiaľ nezodpovedané na tému.

Úloha 4: Vo dvojici prediskutujte to, čo si napísal/-a v 3. úlohe.

Úloha by mala vyústiť do krátkej diskusie, kde by rómski žiaci mali medzi sebou prediskutovať nejasnosti a z toho vyplývajúce nezodpovedané otázky týkajúce sa danej témy. Pedagóg by sa mal snažiť viesť riadenú diskusiu, aby u rómskych žiakov vzbudil záujem o diskutovanie a utváral predstavu o budúcom povolaní, ktoré by pramenilo z tradičných remesiel, profesií a zamestnaní Rómov.

Úloha 5: Napíš do rámčeka, čo si sa počas aktivít (vyučovacích hodín) naučil/-a o typických (tradičných) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov (uved' aspoň 15 tradičné remeslá či spôsoby obživy Rómov po príchode do Európy z Indie až do 1. polovice 20. storočia).

Pri riešení tejto úlohy majú žiaci napísať, čo sa dozvedeli a naučili počas používania náučnej PPT a mali by byť schopní uviesť minimálne 15 tradičných rómskych remesiel či spôsobov obživy Rómov na Slovensku alebo v Európe od príchodu Rómov z Indie do 50. rokov 20. storočia. Ako správne odpovede by mali žiaci uvádzať niektoré z remesiel či spôsobov obživy Rómov uvedených vyššie v tomto texte (→Úloha 1 v PL1).

Úloha 6: Ak by si ešte chcel/-a vedieť niečo na danú tému, vyplň rámček „ČO EŠTE CHCEM VEDIEŤ A AKO ZÍSKAM NOVÉ INFORMÁCIE“.

V tejto úlohe neexistuje správna odpoveď. Žiaci by mali napísať, čo ich ešte zaujíma o tejto problematike. Je možné, že žiaci už nič nenapíšu do rámčeka k tejto téme.

Úloha 7: Prediskutuj to, čo si napísal/-a v 5. a 6. úlohe vo dvojici alebo pred celou skupinou.

V prípade, že žiaci už nič nenapísali do rámčeka v 6. úlohe, pedagóg by v riadenej diskusii pokračovať so žiakmi a mohol by sa zamerať aj na existenciu a produkciu typických remesiel a profesií Rómov v súčasnosti.

Úloha 8: Ohodnot' svoje vedomosti:

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 2

Úloha 1:

*Iný ti môže poradiť, iný ti môže naznačiť cestu, **ale človeka zo seba urobíš sám.***

V rómčine táto veta vyzerá nasledovne: Aver tut šaj del god'i, aver tut šaj del drom, aľe manušes tutar mušines te kerel ča tu korkoro. Pedagóg s rómskou verziou môže oboznámiť žiakov, ktorí k nej môžu zaujať svoj postoj a vyjadriť ho pred ostatnými rovesníkmi.

Úloha 2: Aké boli ešte ďalšie spôsoby obživy Rómov?

Žiaci by mohli napísať: obuvníci, lámači kameňov, vojaci, námorníci, podomoví predajcovia, maliari, opravári dáždnikov, medvediar, cirkusanti, kaukliari, bábkoherci, herci, zberači a výkupcovia druhotných surovín, žobráci atď. (→Úloha 1 v PL1)

Bonusová úloha: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Na zvýšenie motivácie je zaradená v PL aj bonusová úloha, ktorá má žiakov aktivizovať. Zámerom tejto úlohy je preto aktivizovať profesijnú orientáciu u žiakov, utvárať aspiráciu o svojom budúcom povolaní a rozvíjať jemnú motoriku rúk kreslením obrázka. Žiaci by sa mali pokúsiť o výtvarné znázornenie svojho budúceho povolania a zároveň by mali svoj obrázok aj výstižne pomenovať.

Záverečná úloha: Ohodnoť svoje vedomosti!

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci/klienti naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 3

Pre žiakov je v PL 3 „Aké mám možnosti po absolvovaní ZŠ – práca s PC a internetom“ pripravených celkovo 11 úloh. Prvých 9 úloh v PL 3 si vyžadujú prácu na PC a pripojenie na internet, čo v podmienkach niektorých RC môže byť vzhľadom na personálne zabezpečenie a klientelu niekedy pomerne problematické, no žiaci rómskeho etnika na ISCED 2 by mali počas prevýchovného procesu v podmienkach RC rozvíjať aj počítačovú gramotnosť a zručnosti práce s IKT, ktoré budú neskôršie môcť využívať i pri hľadaní práce na internete. Text a úlohy v PL 3 sú koncipované ako súhrn rozličných činností úzko sa dotýkajúcich problematiky profesijnej orientácie a jej aktivizácie.

V PL 3 zaradené úlohy zamerané opäť na profesijnú orientáciu, prvú smerovú voľbu a výber školy, v ktorej by žiaci chceli realizovať svoju profesijnú prípravu po ukončení povinnej školskej dochádzky. Práca s PL 3 by mala aktivizovať rómskych žiakov v profesijnej orientácii na odborné vzdelávanie a prípravu na povolanie po absolvovaní ZŠ.

Úloha 1: Otvor si ľubovoľný webový prehliadač a pomocou vhodných hesiel (kľúčových slov) sa pokús vyhľadať na internete informácie a webové stránky obsahujúce zoznam stredných škôl a učilíšť. Adresy týchto (www) stránok a škôl potom vpiš do rámčeka.

Ak si nebudeš vedieť poradiť, pomoc môžeš hľadať na: <https://www.istp.sk/manualy>, <http://www.stredneskoly.eu/>.

Žiaci by sa mali snažiť nájsť na internete pomocou ľubovoľného webového prehliadača nejaké informácie a webové stránky so zoznamom stredných škôl a učilíšť, ktoré by mohli navštevovať v rámci profesijnej prípravy po absolvovaní ZŠ. Ak by si žiaci nevedeli poradiť s touto úlohou alebo by im to trvalo príliš dlho, pedagóg by ich mohol navigovať, aby upriamili pozornosť a hľadali pomoc na tieto 2 webové stránky: <https://www.istp.sk/manualy>, <http://www.stredneskoly.eu/>. Rómski žiaci by sa mali pokúsiť nájsť aspoň jednu strednú školu, ktorá by im vyhovovala a ktorú by chceli navštevovať po absolvovaní ZŠ.

Úloha 2: Pokús sa nájsť na internete ľubovoľnú technicky zameranú strednú školu či (stredné) odborné učilište do 50 km od tvojho bydliska a napíš do rámčeka jeho celý názov.

Úloha by mala vyústiť tým, že žiaci nájdu na internete nejakú technicky zameranú strednú školu do 50 km od miesta ich trvalého bydliska a vpíšu ju do rámčeka.

Úloha 3: Pokús sa nájsť na internete strednú školu či (stredné) odborné učilište do 50 km od tvojho bydliska, ktoré by mohlo ponúkať nejaký učebný odbor, ktorý by ťa zaujímal a vpíš do rámčeka jej celý názov i názov odboru.

Pedagóg by mal viesť žiakov k tomu, aby pri práci s PC a internetom našli nejakú konkrétnu strednú školu, o ktorú by mali záujem a mali by ju následne vpísať do rámčeka.

Úloha 4: Nájdi na webových stránkach školy kontaktné údaje na strednú školu či (stredné) odborné učilište (poštovú adresu, e-mail a telefón) a napíš ich do rámčeka.

Žiaci by sa mali snažiť nájsť na webovej stránke danej (vybranej) strednej školy kontaktné údaje a mali by ich vpísať do rámčeka.

Úloha 5: Na webových stránkach školy sa pokús zistiť (ak je to tam uvedené), kedy sa tam koná, resp. konal deň otvorených dverí a vpíš ho do rámčeka.

Žiaci by mali individuálne zistiť na webovej stránke školy dátum konania sa dňa otvorených dverí (ak je to uvedené na webe školy) a následne ho majú vpísať do rámčeka.

Úloha 6: Pokús nájsť na webových stránkach školy termín prijímacích skúšok i akou formou sa konajú prijímacie skúšky (ak je to tam uvedené) a vpíš to do rámčeka.

V tejto úlohe by sa mali pokúsiť žiaci nájsť na webovej stránke strednej školy termín konania prijímacích skúšok a aj akou formou by sa mali prijímacie skúšky prebiehať (ak je to na webe školy uvedené) a tieto údaje by mali následne vpísať do rámčeka.

Úloha 7: Pokús sa nájsť na internete strednú odbornú školu či (stredné) odborné učilište pri reedukačnom centre, ktoré by ponúkalo nejaký učebný odbor, ktorý by ťa zaujímal a napíš do rámčeka jeho celý názov i názov odboru.

Táto úloha má význam najmä pre tých žiakov, u ktorých nedôjde k zrušeniu ústavnej či ochrannnej výchovy a profesijnú prípravu budú musieť absolvovať po skončení ZŠ pri RC na (strednom) OU či strednej odbornej škole v podmienkach nejakého RC. Pri riešení tejto úlohy zrejme budú potrebovať žiaci tiež pomoc pedagóga. Potrebné informácie môžu žiaci získať od pedagóga z internetu, ktorý ich nasmeruje na webové stránky príslušných RC. Žiaci by sa mali pokúsiť nájsť na webových stránkach učebný odbor strednej odbornej školy či (stredného) OU pri RC, o ktorý by mali záujem a vpísať ho do rámčeka.

Úloha 8: Pokús sa nájsť na internete ďalšie zaujímavé a podstatné informácie o danej škole či (strednom) odbornom učilišti (napr.: dĺžku štúdia, odborné zameranie, spôsob ukončenia štúdia, nevyhnutné vstupné požiadavky na štúdium, doklad o dosiahnutom vzdelaní, vyučovací jazyk, možnosti pracovného uplatnenia absolventa, nadväznú odbornú prípravu - ďalšie vzdelávanie a pod.) na ich webovej stránke a vpíš ich do rámčeka.

Žiaci by sa mali snažiť nájsť na webovej stránke daného RC ďalšie zaujímavé a dôležité informácie späté s profesijnou prípravou v tomto špeciálnom výchovnom zariadení a povolaniím (napr. dĺžka štúdia, odborné zameranie, spôsob ukončenia štúdia, nevyhnutné vstupné požiadavky na štúdium, doklad o dosiahnutom vzdelaní, vyučovací jazyk, možnosti pracovného uplatnenia absolventa, nadväznú odbornú prípravu...) a mali by ich vpísať do rámčeka.

Úloha 9: Pokús sa nájsť na internete čo najviac informácií o svojom povolaní či pracovnej pozícii (náplň práce, požadované vzdelanie a znalosti, priemerný plat na danej pozícii...), na ktorej chceš v budúcnosti pracovať a vpíš ich do rámčeka.

Pri hľadaní na internete ti môžu pomôcť aj tieto stránky: <http://www.pozicie.sk/>, <http://www.povolania.sk/>, <https://www.istp.sk/>.

Pri riešení tejto úlohy by sa mali žiaci snažiť nájsť čo najviac informácií o svojom budúcom povolaní a pracovnej pozícii (napr. i na <http://www.povolania.eu>), ktorú by chceli v živote zastávať (napr. náplň práce či popis pracovnej činnosti, požadované vzdelanie, znalosti či zručnosti, priemerný plat na danej pozícii...) a následne by ich mali napísať do rámčeka.

Úloha 10: Prediskutuj to, čo si napísal/-a v 1. až 9. úlohe pred celou skupinou (triedou).

Pri riešení tejto úlohy by žiaci mali prezentovať, čo napísali v 1. – 8. úlohe. Podstatné je, aby si žiaci v diskusii vymenili navzájom informácie, ktoré našli vo vzťahu k vlastnej profesijnej orientácii, profesijnej príprave a ich budúcim povolaniam, ktoré by chceli vykonávať. Pedagóg by sa mal snažiť viesť riadenú diskusiu, aby u rómskych žiakov vzbudil záujem o diskutovanú tému a utváral tak v žiakoch predstavu o ich budúcom povolaní.

Úloha 11: Ohodnot' svoje schopnosti a zručnosti pri práci s PC a internetom!

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakružkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 4

PL 4 „K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania I.“ obsahuje celkovo 8 úloh.

Úloha 1:

- Napíš 3 svoje obľúbené predmety.
- Napíš, ktoré 3 predmety sa ti nepáčia.

V tejto úlohe neexistuje správne riešenie alebo odpoveď, pretože žiaci majú napísať tri obľúbené predmety a tri predmety, ktoré nemajú v obľube. Táto úloha má slúžiť na poradenské diagnostikovanie v oblasti profesijnej orientácie žiakov.

Úloha 2: Akú úroveň vzdelania chceš v živote dosiahnuť?

Pri riešení tejto otázky majú žiaci označiť jednu z možností dosiahnutia úrovne svojho vzdelania. Táto úloha má tiež slúžiť na mapovanie postojov žiakov rómskeho etnika v oblasti profesijnej orientácie žiakov so ŠEP a ŠPP.

Úloha 3: Chceš v budúcnosti súkromne podnikať alebo byť živnostníkom?

Aj v tejto úlohe majú žiaci označiť jednu z možností, ktoré im táto otázka ponúka. Úloha má slúžiť tiež na získanie určitej informácii vo vzťahu k ich profesijnej orientácii. Žiaci v nej majú predostrieť svoju víziu a aspirácie. Ani v tejto otázke neexistuje správna odpoveď.

Úloha 4: Na sebe si vážim najmä tieto vlastnosti:

Žiaci sa majú v tejto úlohe pokúsiť napísať, ktoré vlastnosti si na sebe najviac vážia. Otázka má pomôcť odkrývať určité informácie o osobnosti žiaka týkajúce sa sebazpoznania, ktoré je v rozhodovacom procese prvej smerovej voľby tiež veľmi dôležité.

Úloha 5: Mám veľký potenciál a som dobrý hlavne v týchto oblastiach:

Žiaci by sa mali pokúsiť sformulovať odpoveď, v ktorej by mali identifikovať svoje silné stránky osobnosti. Otázka je zámerne naformulovaná i preto, aby zvyšovala žiakom sebavedomie. Jej formulovaná tak, aby aj napovedala, ako je na tom žiak so sebadôverou, sebahodnotením, sebapoznáním/zrkadlením a vytváraním realistického sebaobrazu.

Úloha 6: Usilovným sebazdokonaľovaním dosiahnem v živote úspech v oblasti:

V tejto úlohe by mali žiaci napísať, čo, resp. aké úspechy dosiahnu v živote, keď budú na sebe pravidelne a poctivo každý deň pracovať. Otázka v úlohe nemá správnu odpoveď. Mala by v deťoch evokovať víziu svojho úspechu, ktorý je podmienený usilovným sebazdokonaľovaním.

Bonusová úloha: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Na zvýšenie motivácie je zaradená v PL aj bonusová úloha, ktorá má žiakov aktivizovať. Zámerom tejto úlohy je preto aktivizovať profesijnú orientáciu u žiakov, utvárať ašpiráciu o svojom budúcom povolaní a rozvíjať jemnú motoriku rúk kreslením obrázka. Žiaci by sa mali pokúsiť o výtvarné znázornenie svojho budúceho povolania a zároveň by mali svoj obrázok aj výstižne pomenovať.

Záverečná úloha: Ohodnoť, ako sa Ti páčil pracovný list

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 5

PL 5 „K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania II.“ obsahuje celkovo 10 úloh.

Úloha 1: Čím sú členovia tvojej rodiny (aké povolanie vykonávajú alebo vykonávali)?

Deti vo všeobecnosti radi napodobňujú prácu dospelých. Žiaci by preto mali napísať, aké povolanie vykonávajú či vykonávali ich rodičia, starí rodičia a najbližší príbuzní (tety a ujovia).

Úloha 2: Kde pracuje tvoj sused/-ka?

Z pohľadu profesijnej orientácie a voľby povolania je do určitej miery podstatné pre deti aj to, kde pracujú ich susedia, ktorí môžu byť pre nich vzormi v kladnom či negatívnom zmysle. Z tohto dôvodu majú v tejto úlohe žiaci napísať, kde pracuje ich sused/-ka.

Úloha 3: Aké povolanie by si chcel/-a v budúcnosti vykonávať?

Jedna zo zásadných otázok profesijnej orientácie je aj voľba povolania. Žiaci v tejto úlohe preto majú napísať, aké povolanie by chceli v budúcnosti vykonávať.

Úloha 4: Na tomto povolaní sa mi páči:

Žiaci by mali vedieť odôvodniť a napísať v tejto úlohe, čo sa im páči na povolaní, ktoré by chceli vykonávať. Na základe získaných poznatkov z tejto úlohy sa môže žiak určitým spôsobom zámerne výchovne ovplyvňovať v prevýchove.

Úloha 5: Čo sa v tomto povolaní robí (aké pracovné činnosti sa v ňom vykonávajú)?

Z pohľadu výchovy k voľbe povolania, by mali mať deti jasnú predstavu aj o tom, aké pracovné činnosti budú musieť vykonávať vo zvolenom povolaní či zamestnaní. V tejto úlohe sa preto majú pokúsiť žiaci napísať, čo sa v danom povolaní robí.

Úloha 6: Aké nástroje alebo prístroje sa používajú pri práci v tomto povolaní?

Žiaci by mali z pohľadu profesijnej orientácie a voľby povolania poznať charakteristické znaky práce, medzi ktoré patria aj pracovné prostriedky. V úlohe sa preto majú pokúsiť napísať, s čím sa je práca vykonávaná v povolaní, ktoré chcú v živote vykonávať.

Úloha 7: Aký je produkt pri tomto povolaní (výsledok práce alebo úžitok z práce)?

Ak má mať dieťa jasnú predstavu o svojom budúcom povolaní, musí vedieť aj to, aký má byť výsledok alebo úžitok z ich práce. Z tohto dôvodu sa majú žiaci pokúsiť napísať, aký je produkt pri povolaní, ktoré sa im páči a ktoré by chceli v živote vykonávať.

Úloha 8: Aké suroviny sa v tomto povolaní spracúvajú?

Medzi charakteristické znaky práce radíme aj pracovné objekty. Žiak by mal vedieť z pohľadu profesijnej orientácie i to, čo je opracovávané, resp. o čo je postarané (aké sú objekty práce) v danej profesii, ktorú by si chcel zvoliť a vykonávať. Žiaci by sa preto mali pokúsiť v tejto úlohe napísať, aké sú pracovné objekty v danom povolaní.

Úloha 9: Aká je mesačná mzda (koľko sa zarába) v tomto povolaní?

Žiak by mal mať reálnu predstavu o tom, koľko sa zarába mesačne v danom povolaní. Z tohto dôvodu sa majú žiaci pokúsiť napísať, aká je mesačná mzda v danom povolaní, ktoré by chceli v živote vykonávať.

Bonusová úloha: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Na zvýšenie motivácie je zaradená v PL aj bonusová úloha, ktorá má žiakov aktivizovať. Zámerom tejto úlohy je preto aktivizovať profesijnú orientáciu u žiakov, utvárať aspiráciu o svojom budúcom povolaní a rozvíjať jemnú motoriku rúk kreslením obrázka. Žiaci by sa mali pokúsiť o výtvarné znázornenie svojho budúceho povolania a zároveň by mali svoj obrázok aj výstižne pomenovať.

Záverečná úloha: Ohodnot' svoje vedomosti!

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci/klienti naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 6

PL 6 „K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania III.“ obsahuje 7 úloh.

Úloha 1: Pokús sa napísať, čo je povolanie a zamestnanie. Uveď, aký je medzi nimi rozdiel.

Žiaci by mali poznať, aký je zásadný rozdiel medzi povolaním a zamestnaním. Mali by vedieť, čo je zamestnanie a povolanie. Preto by sa mali pokúsiť sformulovať a stručne napísať, čo je povolanie a zamestnanie. Táto úloha by mohla mať správnu odpoveď takúto: Povolanie či profesia je to, čo človek vyštudoval (za čo sa vyučil v škole), na čo má kvalifikáciu. Je to druh pracovnej činnosti, ktorá si vyžaduje istú prípravu. Zamestnanie je to, čo človek vykonáva (kde a na akom poste pracuje), pričom zamestnanie môže, ale i nemusí súvisieť s povolaním.

Úloha 2: V osemsmerovke nájdí a vyškrtí 14 povolaní.

Po vylúštení tajničky („Ak o tom viete snívať, **dokážete to robiť.**“) sa žiaci pokúsia jednoducho a stručne opíšu činnosť v jednotlivých povolaniach v osemsmerovke a pred skupinou v riadenej diskusii prediskutujú, či máš nejakého známeho, ktorý vykonáva niektoré z povolaní nachádzajúcich sa v osemsmerovke.

K	T	J	A	C	I	L	O	P	L'
Í	Č	E	D	R	Á	R	U	M	E
N	A	L	O	K	Á	R	Ž	P	T
Š	R	E	R	E	T	Í	R	R	A
A	Á	K	E	R	C	Č	A	Á	V
Č	V	T	Z	Á	U	J	I	V	O
R	Z	R	B	N	K	A	Č	N	S
É	E	I	Á	I	R	R	N	I	I
F	T	K	R	M	Á	K	R	K	P
O	O	Á	R	O	R	O	H	B	S
Š	I	R	Ť	K	H	O	L	I	Č

Úloha 3: Pokús sa dokončiť (ak vieš, dopíš aj v rómčine) 5 rómske príslovia a porekadlá:

- ✓ Práca sa urobí, **keď ju urobíš.** / *But'i kerd'ola, te la kereha.*
- ✓ Ako vieš krájať chlieb, **tak vieš pracovať.** / *Sar džanes maro te činel, avka džanes but'i te kerel.*

- ✓ Nebudeš pracovať, **nebudeš jest'**. / *Na kereha but'i, na chaha.*
- ✓ Kto chce pracovať, **prácu si nájde**. / *Ko kamel but'i te kerel, ta peske but'i arakhela.*
- ✓ Lepšie je, keď ťa morí práca, **než keby ťa moril hlad**. / *Feder hin, te tut marel but'i, sar te tut mard'ahas bokh.*

Úloha 4: Diskutuj vo dvojici i pred celou skupinou, čo si napísal/-a v 3. úlohe, zároveň sa pokús rozoznať, o akom postoji k práci vypovedajú rómske príslovia a porekadlá.

V riadenej diskusii by žiaci mali prezentovať po diskusii v dvojici pred celou výchovnou skupinou či triedou, ako si poradili a nakoľko boli (ne)úspešní s dopĺňaním rómskych prísloví a porekadiel. Zároveň by sa mali žiaci učiť pracovať s uzavretými myšlienkami a pokúsiť sa rozoznať, o akom postoji k práci vypovedajú jednotlivé rómske príslovia a porekadlá uvedené v 3. úlohe. Pedagóg počas riadenej a panelovej diskusie môže na kontrolu použiť panelový preklad piatich rómskych prísloví a porekadiel so slovenským prekladom uvedeným v predošlej úlohe, pričom môže používať pri výchovnom ovplyvňovaní ich rómsku ako i slovenskú verziu. Pomocou piatich názorných ukážok krátkych žánrov ústnej ľudovej slovesnosti Rómov pedagóg predostiera rómskym žiakom ich kultúrne dedičstvo obsiahnuté v múdrych slovách starých Rómov, ktoré sa manifestuje navonok kladným postojom Rómov k práci. Pedagóg sa snaží pomocou ukážok z ústnej ľudovej slovesnosti Rómov prebúdzat v rómskych deťoch drienajúcu potrebu a túžbu po profesijnej orientácii, sebazvedelávaní, sebarealizácii, profesnom uplatnení sa na trhu práce. Pedagóg týmto zároveň posilňuje v rómskych deťoch úctu ku kultúrnym hodnotám, tradíciám a normám rómskeho etnika, k materinskému jazyku a duchovnému dedičstvu ich predkov. Snaží sa o udržiavanie živých tradícií a zvykov Rómov, odbúravanie stereotypov a predsudkov v podmienkach RC. Zároveň sa usiluje prezentovať prosociálne vzory a zásady správania. Rómski žiaci by sa mali učiť čítať rómske príslovia a porekadlá s porozumením, mali by sa pokúsiť o jednoduchú reprodukciu prečítaného textu.

Úloha 5: Pokús sa zaujať k týmto rómskym prísloviam a porekadlám svoj postoj, popremýšľať nad sebou, prehodnotiť svoje hodnoty a aj doterajší postoj k práci.

Žiaci by sa mali snažiť zaujať k rómskym prísloviam a porekadlám uvedeným v 3. úlohe svoj postoj, popremýšľať nad sebou, prehodnotiť svoje životné hodnoty ako aj doterajší postoj k práci. Názornými ukážkami z folklórnej tvorby Rómov a na základe výpovednej hodnoty rómskych prísloví a porekadiel sa snaží pedagóg výchovne pôsobiť na rómske deti v intenciách rómskej kultúry (rómsky romipen), snaží sa

o zvnútorňovanie prosociálnych hodnôt, postojov a vzťahu k práci v kontexte tradičnej rómskej kultúry. Usiluje sa rómske deti motivovať z kmene postojov k práci, myslenia, životných hodnôt a správania. Aktivizuje rómskych žiakov k profesijnej orientácii, k profesijnej príprave a voľbe povolania.

Bonusová úloha: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Na zvýšenie motivácie je zaradená v PL aj bonusová úloha, ktorá má žiakov aktivizovať. Zámerom tejto úlohy je preto aktivizovať profesijnú orientáciu u žiakov, utvárať aspiráciu o svojom budúcom povolaní a rozvíjať jemnú motoriku rúk kreslením obrázka. Žiaci by sa mali pokúsiť o výtvarné znázornenie svojho budúceho povolania a zároveň by mali svoj obrázok aj výstižne pomenovať.

Záverečná úloha: Ohodnoť svoje vedomosti!

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci naučili kriticky sebahodnotiť svoje vedomosti. Žiaci by mali pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

Pracovný list č. 7

PL 7 obsahuje celkovo 4 úlohy.

Úloha 1: Aké tri domáce práce vykonávaš najčastejšie v domácnosti (doma, v detskom domove, profesionálnej rodine alebo RC)?

V tejto úlohe by mali žiaci napísať 3 domáce práce, ktoré doma alebo v náhradnej rodinnej starostlivosti najčastejšie vykonávajú, preto tu neexistuje nejaká správna odpoveď.

Úloha 2: Ako sú rozdelené práce v domácnosti u vás doma?

Pri riešení tejto otázky taktiež neexistuje správna odpoveď, pretože každé dieťa vykonáva zvyčajne doma nejaké iné práce. Žiaci by sa mali pokúsiť pripísať k jednotlivým domácim prácam, kto ich zvyčajne u nich doma vykonáva.

Bonusová úloha 3: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Na zvýšenie motivácie je zaradená v PL aj bonusová úloha, ktorá má žiakov aktivizovať. Zámerom tejto úlohy je preto aktivizovať profesijnú orientáciu u žiakov, utvárať aspiráciu o svojom budúcom povolaní a rozvíjať jemnú motoriku rúk kreslením obrázka. Žiaci by sa mali pokúsiť o výtvarné znázornenie svojho budúceho povolania a zároveň by mali svoj obrázok aj výstižne pomenovať.

Záverečná úloha: Ohodnoť svoje vedomosti!

Zámerom tejto úlohy je, aby sa žiaci/klienti naučili kriticky sebahodnotiť. Žiaci by mali opäť pri tejto úlohe v snahe ohodnotiť sa, zakrúžkovať jeden z piktogramov.

PL a PPT neobsahujú ani zďaleka všetko, čo by mali rómski žiaci so ŠEP a ŠPP na ISCED 2 v podmienkach RC ovládať alebo rozvíjať z pohľadu napĺňania cieľov výchovy, vzdelávania a profesijnej orientácie, ktorá by sa mala opierať aj o tradičné (typické) remeslá, profesie a zamestnania Rómov.

Autor sa však v duchu nádeja, že rómske deti práca s PL v podmienkach RC bude zaujímať a že budú s nimi radi pracovať v pracovno-hrovej atmosfére. Dlhšie etopedické experimentovanie s PL môže odhaliť aj určité nedostatky, ktoré bude treba následne odstrániť.

PRACOVNÝ LIST 1

Čo už viem o spôsobe obživy a tradičných zamestnaniach Rómov

Meno a priezvisko: _____

Trieda (výchovná skupina): _____ Dátum vyplňania: _____

Úloha 1: Napíš do rámčeka, čo vieš alebo si myslíš, že vieš o tradičných (typických) remeslách a spôsobe obživy Rómov do prvej polovici 20. storočia na Slovensku i v Európe.

ČO UŽ VIEM

Úloha 2: Diskutuj o tom, čo si napísal/-a vo dvojici a aj s celou skupinou (triedou).

Úloha 3: Napíš do rámčeka, čo by si chcel/-a ešte vedieť o tejto téme (vytvor otázky).

ČO CHCEM VEDIETĽ?

Úloha 4: Vo dvojici prediskutujte to, čo si napísal/-a v 3. úlohe.

Úloha 5: Napíš do rámčeka, čo si sa počas aktivít (vyučovacích hodín) naučil/-a o typických (tradičných) remeslách, profesiách a zamestnaniach Rómov (uved' aspoň 10 tradičné remeslá či spôsoby obživy Rómov po príchode do Európy z Indie až do 1. polovice 20. storočia).

ČO SOM SA NAUČIL/-A

Úloha 6: Ak by si ešte chcel/-a vedieť niečo na danú tému, vyplň rámček „ČO EŠTE CHCEM VEDIEŤ A AKO ZÍSKAM NOVÉ INFORMÁCIE“.

ČO EŠTE CHCEM VEDIEŤ A AKO ZÍSKAM NOVÉ INFORMÁCIE

Úloha 7: Prediskutuj to, čo si napísal/-a v 5. a 6. úlohe vo dvojici, pred celou skupinou.

Úloha 8: Ohodnot' svoje vedomosti!

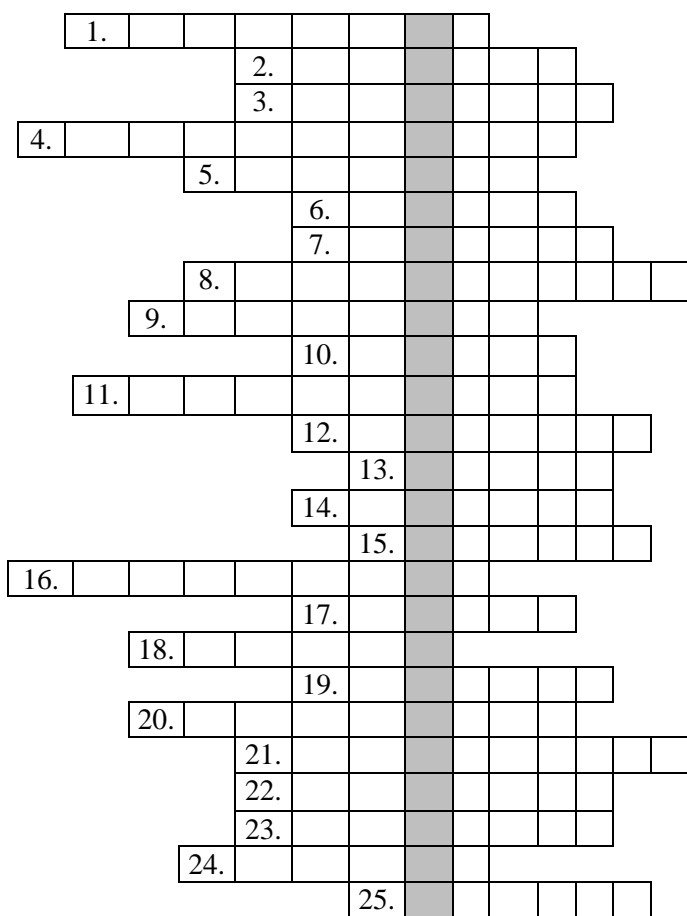

PRACOVNÝ LIST 2

Meno a priezvisko: _____

Trieda (výchovná skupina): _____ Dátum vyplňania: _____

Úloha 1: Vylúšti krížovku, v ktorej sa ukrývajú názvy niektorých tradičných (typických) zamestnaní, remesiel a spôsobov obživy Rómov. V tajničke s 25 písmenami sa ukrýva dokončenie posolstva starých Rómov: *Iný ti môže poradiť, iný ti môže naznačiť cestu,*

1. výrobca nepálených tehál;
2. vyrába (páli) drevené uhlie;
3. robí náhrdelníky, retiazky;
4. prevádzkuje kolotoče;
5. vyrába rôzne nádoby z medi;
6. pracuje s kladivom a nákovou;
7. živí sa výrobou zvoncov;
8. obchoduje s koňmi, mäsom...;
9. výrobca „cigánskych tkaníc“;
10. chytá a odstraňuje túlavé psy;
11. živí sa výrobou povrazov;
12. vyrába z dreva korytá, misy;
13. živí sa výrobou cedidiel, sít;
14. predpovedá budúcnosť, veští;
15. ostrí nástroje, nože, nožnice;
16. robí z dreva lyžice, varešky;
17. pracuje na stavbe s maltou;
18. robí zo štetín kefy, štetky;
19. vyrába a brúsi nože, nožnice;

20. živí sa hrou na hudobné nástroje; 21. živobytie si zabezpečuje ako amatérsky, neprofesionálny výrobca; 22. živí sa pletením košíkov a iných predmetov z prútia; 23. obživu si zabezpečuje najmä výrobou huslí; 24. pracuje s cínovým práškom a odlieva rôzne predmety z cínu; 25. viaže a predáva metly z rôzneho prútia podomovým predajom alebo na trhu.

- Stručne popíš, ako vyzeral typický spôsob obživy Rómov (čo vykonávali Rómovia) v daných zamestnaniach, profesiách alebo remeslách.

Úloha 2: Aké boli ešte ďalšie typické spôsoby obživy Rómov? (dopíš)

.....
.....
.....

Bonusová úloha: Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Záverečná úloha: Ohodnot' svoje vedomosti!

PRACOVNÝ LIST 3

Aké mám možnosti po absolvovaní ZŠ - práca s PC a internetom

Meno a priezvisko: _____

Trieda (výchovná skupina): _____ Dátum vyplňania: _____

Úloha 1: Otvor si ľubovoľný webový prehliadač a pomocou vhodných hesiel (kľúčových slov) sa pokús vyhľadať na internete informácie a webové stránky obsahujúce zoznam stredných škôl a učilíšť. Adresy týchto web stránok a škôl potom vpiš do rámčeka.

Úloha 2: Pokús sa nájsť na internete ľubovoľnú technicky zameranú strednú školu či (stredné) odborné učilište do 50 km od tvojho bydliska a napíš do rámčeka jeho celý

Úloha 3: Pokús sa nájsť na internete strednú školu či (stredné) odborné učilište do 50 km od tvojho bydliska, ktoré by mohlo ponúkať nejaký učebný odbor, ktorý by ťa zaujímal a vpiš do rámčeka jej celý názov i názov odboru.

Úloha 4: Nájdi na webových stránkach školy kontaktné údaje na strednú školu či (stredné) odborné učilište (poštovú adresu, e-mail a telefón) a napíš ich do rámčeka.

Úloha 5: Na webových stránkach školy sa pokús zistiť (ak je to tam uvedené), kedy sa tam koná, resp. konal deň otvorených dverí a vpíš ho do rámčeka.

Úloha 6: Pokús nájsť na webových stránkach školy termín prijímacích skúšok i akou formou sa konajú prijímacie skúšky (ak je to tam uvedené) a vpíš to do rámčeka.

Úloha 7: Pokús sa nájsť na internete strednú odbornú školu či (stredné) odborné učilište pri reedukačnom centre, ktoré by ponúkalo nejaký učebný odbor, ktorý by ťa zaujímal a napíš do rámčeka jeho celý názov i názov odboru.

Úloha 8: Pokús sa nájsť na internete ďalšie zaujímavé a podstatné informácie o danej škole či (strednom) odbornom učilišti (napr.: dĺžku štúdia, odborné zameranie, spôsob ukončenia štúdia, nevyhnutné vstupné požiadavky na štúdium, doklad o dosiahnutom vzdelaní, vyučovací jazyk, možnosti pracovného uplatnenia absolventa, nadväznú odbornú prípravu a pod.) na ich web stránke a vpíš ich do rámčeka.

Úloha 9: Pokús na nájsť na internete čo najviac informácií o svojom povolání či pracovnej pozícii (náplň práce, požadované vzdelanie a znalosti, priemerný plat na danej pozícii...), na ktorej chceš v budúcnosti pracovať a vpiš ich do rámčeka. Pri hľadaní na internete ti môžu pomôcť aj tieto stránky: <http://www.pozicie.sk/>, <http://www.povolania.sk/>, <https://www.istp.sk/>.

Náplň práce (popis pracovnej činnosti):

Požadovaná úroveň a zameranie, odbor:

Požadované znalosti a zručnosti:

Priemerný plat:

Úloha 10: Prediskutuj to, čo si napísal/-a v 1. až 9. úlohe pred celou triedou.

Úloha 11: Ohodnot' svoje schopnosti a zručnosti pri práci s PC a internetom!

PRACOVNÝ LIST 4

K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania I.

Meno a priezvisko: _____

Trieda (výchovná skupina): _____ Dátum vyplňania: _____

Úloha č. 1

Napiš 3 svoje obľúbené predmety	Napiš, ktoré 3 predmety sa ti nepáčia
➤	➤
➤	➤
➤	➤

Úloha č. 2

Akú úroveň vzdelania chceš vo svojom živote dosiahnuť? (označ jednu možnosť)	
☐ úplné základné na ZŠ	☐ jednoročné na odbornom učilišti, strednej odbornej škole
☐ dvojročné na odbornom učilišti, strednej odbornej škole	☐ trojročné s výučným listom na odbornom učilišti, strednom odbornom učilišti, strednej odbornej škole
☐ štvorročné s maturitou na strednej škole	☐ vysokoškolské na vysokej škole

Úloha č. 3

Chceš v budúcnosti súkromne podnikat' alebo byť živnostníkom? (označ jednu možnosť)		
☐ áno	☐ nie	☐ ešte neviem

Úloha č. 4

Na sebe si vážim najmä tieto vlastnosti (dopíš):

.....

.....

Úloha č. 5

Mám veľký potenciál a som dobrý hlavne v týchto oblastiach (dopíš):

.....
.....

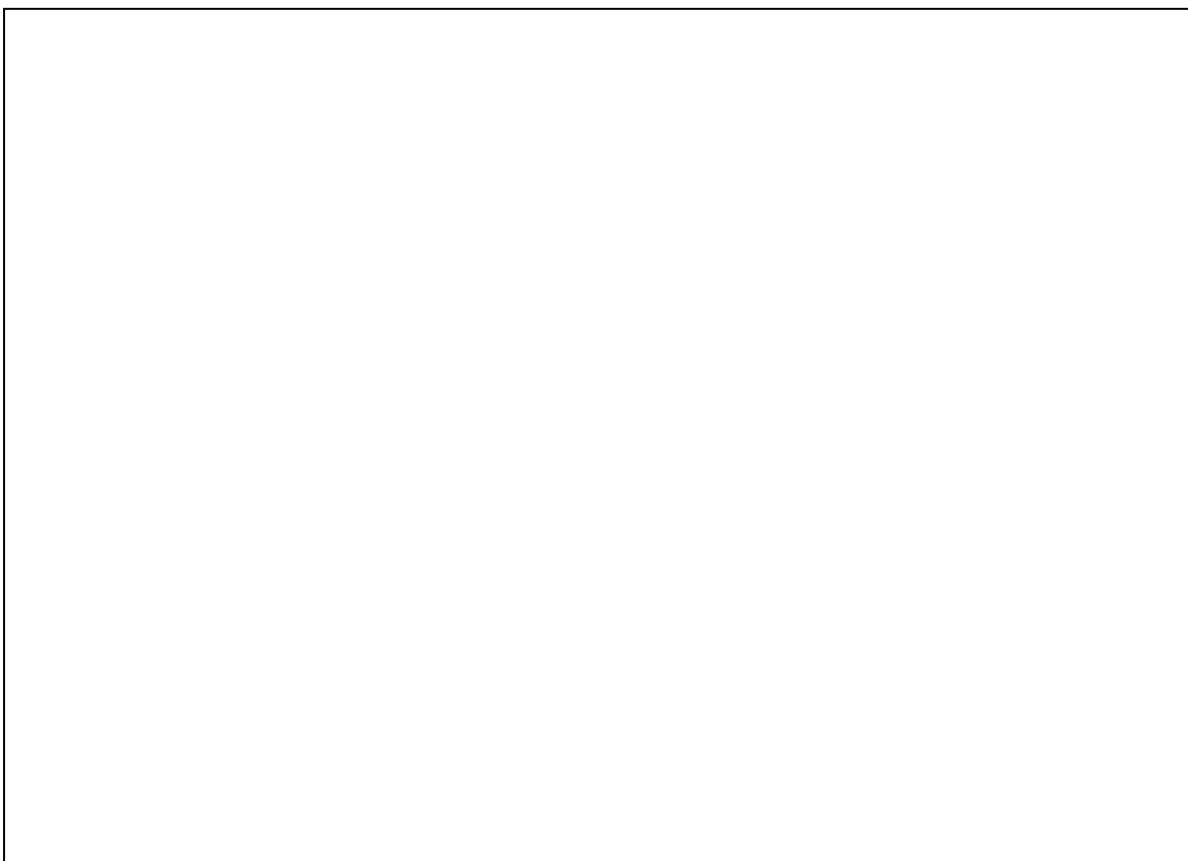
Úloha č. 6

Usilovným sebazdokonaľovaním dosiahnem v živote úspech v oblasti (dopíš):

.....
.....

Bonusová úloha

Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Záverečná úloha

Ohodnot', ako sa ti páčil pracovný list.

PRACOVNÝ LIST 5

K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania II.

Meno a priezvisko: _____

Trieda: _____

Dátum vyplňania: _____

Úloha č. 1

Čím sú členovia tvojej rodiny (aké povolanie vykonávajú alebo vykonávali)?
(dopíš)

a) otec	d) dedko
b) mama	e) babka
c) teta	f) ujo

Úloha č. 2

Kde pracuje tvoj sused/-ka? (dopíš):

Úloha č. 3

Aké povolanie by si chcel/-a v budúcnosti vykonávať? (dopíš):

.....

Úloha č. 4

Na tomto povolaní sa mi páči (dopíš):

.....

Úloha č. 5

Čo sa v tomto povolaní robí (aké pracovné činnosti sa v ňom vykonávajú)?
(dopíš):

.....

Úloha č. 6

Aké nástroje alebo prístroje sa používajú pri práci v tomto povolaní? (dopíš):

.....

.....

Úloha č. 7

Aký je produkt pri tomto povolaní (výsledok práce alebo úžitok z práce)? (dopíš):

.....

.....

Úloha č. 8

Aké suroviny sa v tomto povolání spracúvajú? (dopíš):

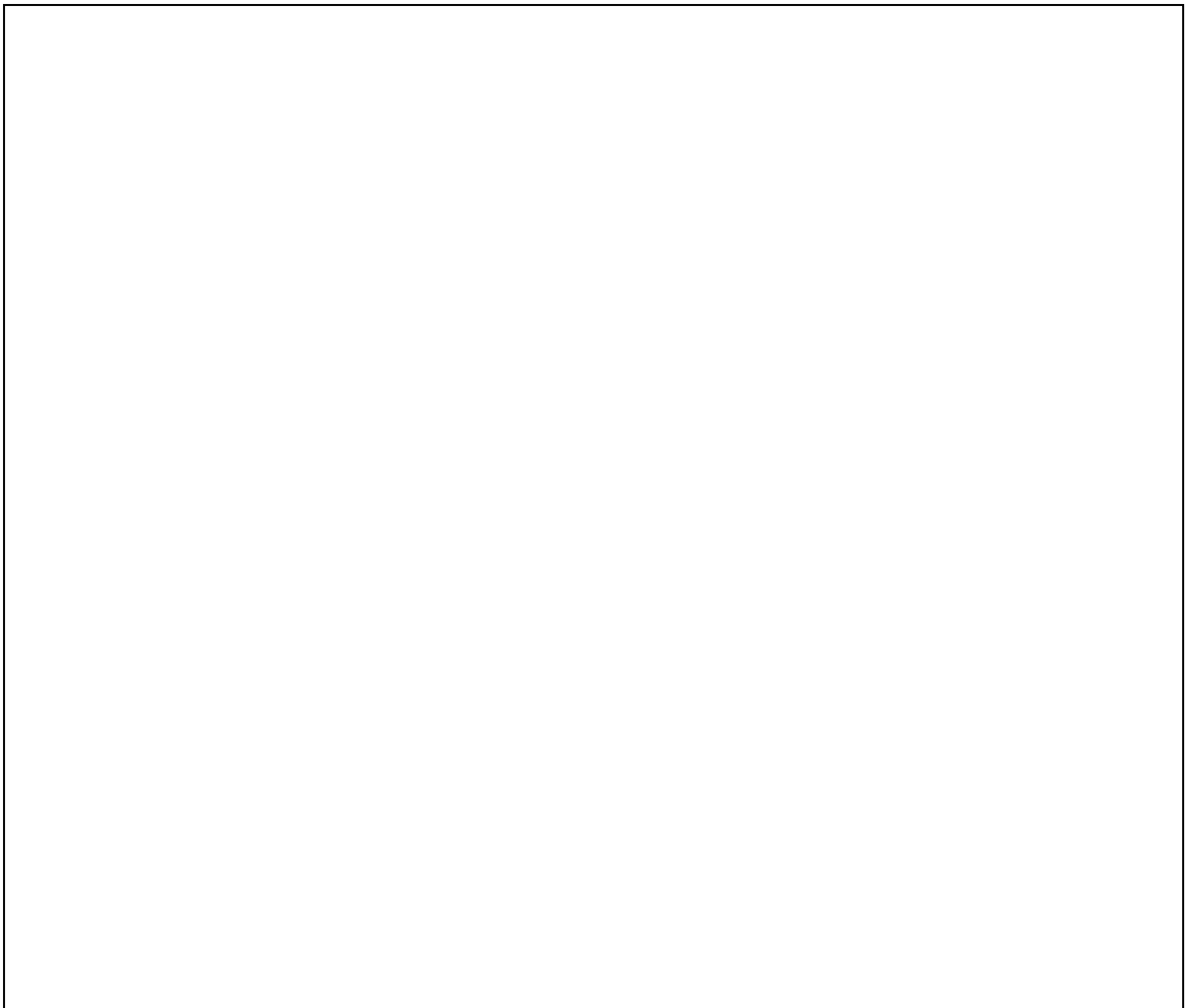
.....
.....

Úloha č. 9

Aká je mesačná mzda (koľko sa zarába) v tomto povolání? (dopíš): €

Bonusová úloha

Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Záverečná úloha

Ohodnot' svoje vedomosti!

PRACOVNÝ LIST 6

K mojej profesijnej orientácii a voľbe povolania III.

Meno a priezvisko: _____

Trieda: _____

Dátum vyplňania: _____

Úloha č. 1

Pokús sa napísať, čo je povolanie a zamestnanie. Uved', aký je medzi nimi rozdiel.

Povolanie je:

.....

Zamestnanie je:

.....

.....

Úloha č. 2

V osemsmerovke nájdí a vyškrtí 14 povolaní. Tajnička má 15 písmen a nájdeš v nej dokončenie výroku známeho producenta animovaných filmov pre deti, Walta Disneyho: „Ak o tom viete snívať,

.....“

K	T	J	A	C	I	L	O	P	Ľ
Í	Č	E	D	R	Á	R	U	M	E
N	A	L	O	K	Á	R	Ž	P	T
Š	R	E	R	E	T	Í	R	R	A
A	Á	K	E	R	C	Č	A	Á	V
Č	V	T	Z	Á	U	J	I	V	O
R	Z	R	B	N	K	A	Č	N	S
É	E	I	Á	I	R	R	N	I	I
F	T	K	R	M	Á	K	R	K	P
O	O	Á	R	O	R	O	H	B	S
Š	I	R	Ť	K	H	O	L	I	Č

**zvárač, spisovateľ, murár, čašník, holič,
šofér, kominár, elektrikár, právnik,
krajčír, hrnčiar, cukrár, policajt, rezbár**

V diskusii popíš, aké činnosti sa pri daných povolaniach vykonávajú.

Pred skupinou (triedou) tiež prediskutuj, či máš nejakého známeho, ktorý vykonáva niektoré z povolaní nachádzajúcich sa v osemsmerovke.

Úloha č. 3

Pokús sa dokončiť (ak vieš, dopíš aj v rómčine) 5 rómske príslovie a porekadlá:

Práca sa urobí, <i>Buti kerd'ola,</i>
Ako vieš krájať chlieb, <i>Sar džanes maro te činel,</i>
Nebudeš pracovať, <i>Na kereha buti,</i>
Kto chce pracovať, <i>Ko kamel buti te kerel,</i>
Lepšie je, keď ťa morí práca, <i>Feder hin, te tut marel buti,</i>

Úloha č. 4

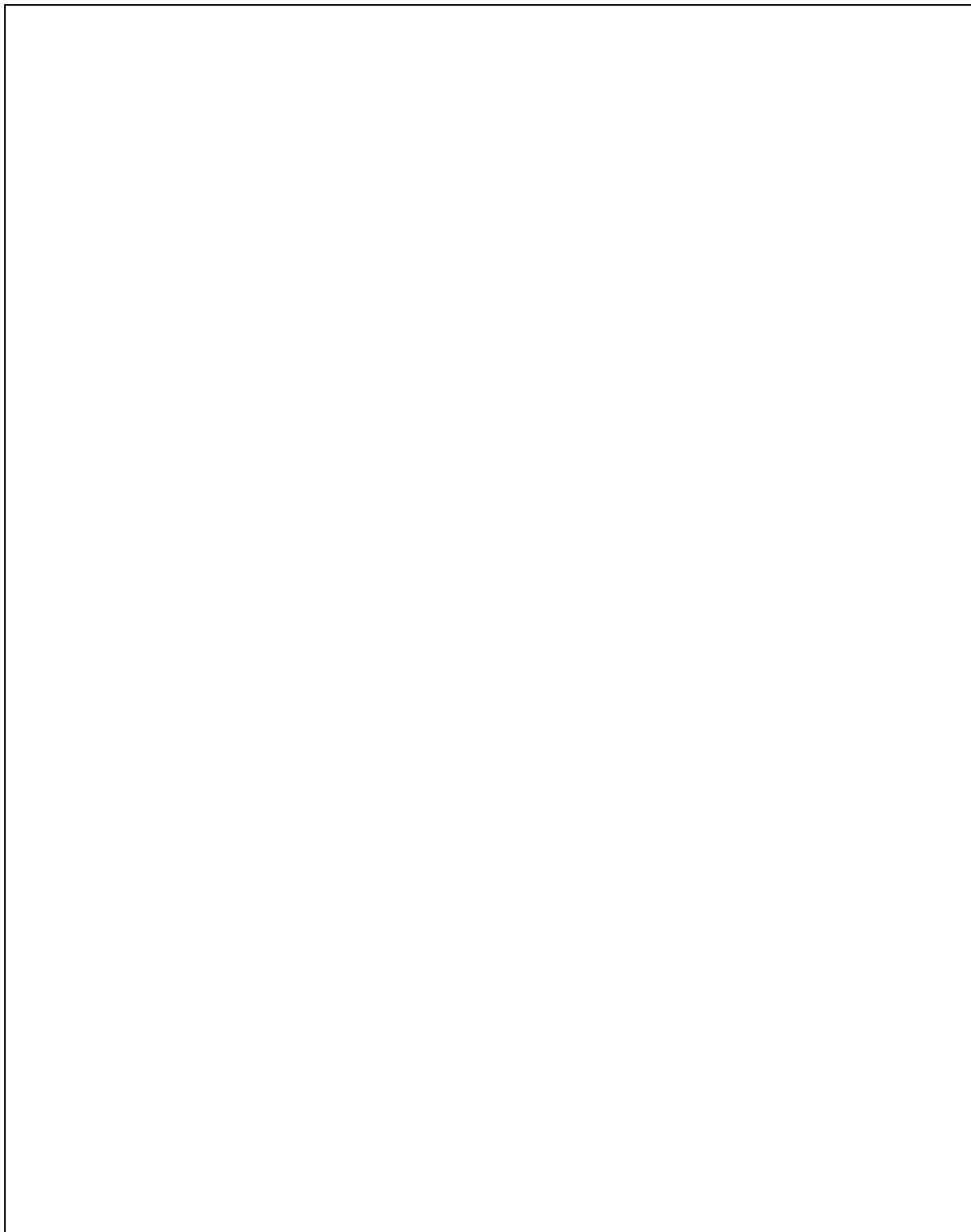
Diskutuj vo dvojici i pred celou skupinou, čo si napísal/-a v 3. úlohe, zároveň sa pokús rozoznať, o akom postoji k práci vypovedajú rómske príslovie a porekadlá.

Úloha č. 5

Pokús sa zaujať k týmto rómskym prísloviám a porekadlám svoj postoj, popremýšľať nad sebou, prehodnotiť svoje hodnoty a aj doterajší postoj k práci.

Bonusová úloha

Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Záverečná úloha

Ohodnot' svoje vedomosti!

PRACOVNÝ LIST 7

Meno a priezvisko: _____

Trieda: _____

Dátum vyplňania: _____

Úloha č. 1

Aké tri domáce práce vykonávaš najčastejšie v domácnosti (doma, v detskom domove, profesionálnej rodine alebo RC)? (dopíš)

Doma, v detskom domove alebo v profesionálnej rodine vykonávam najčastejšie tieto tri práce:

1.
2.
3.

V RC vykonávam najčastejšie tieto tri práce:

1.
2.
3.

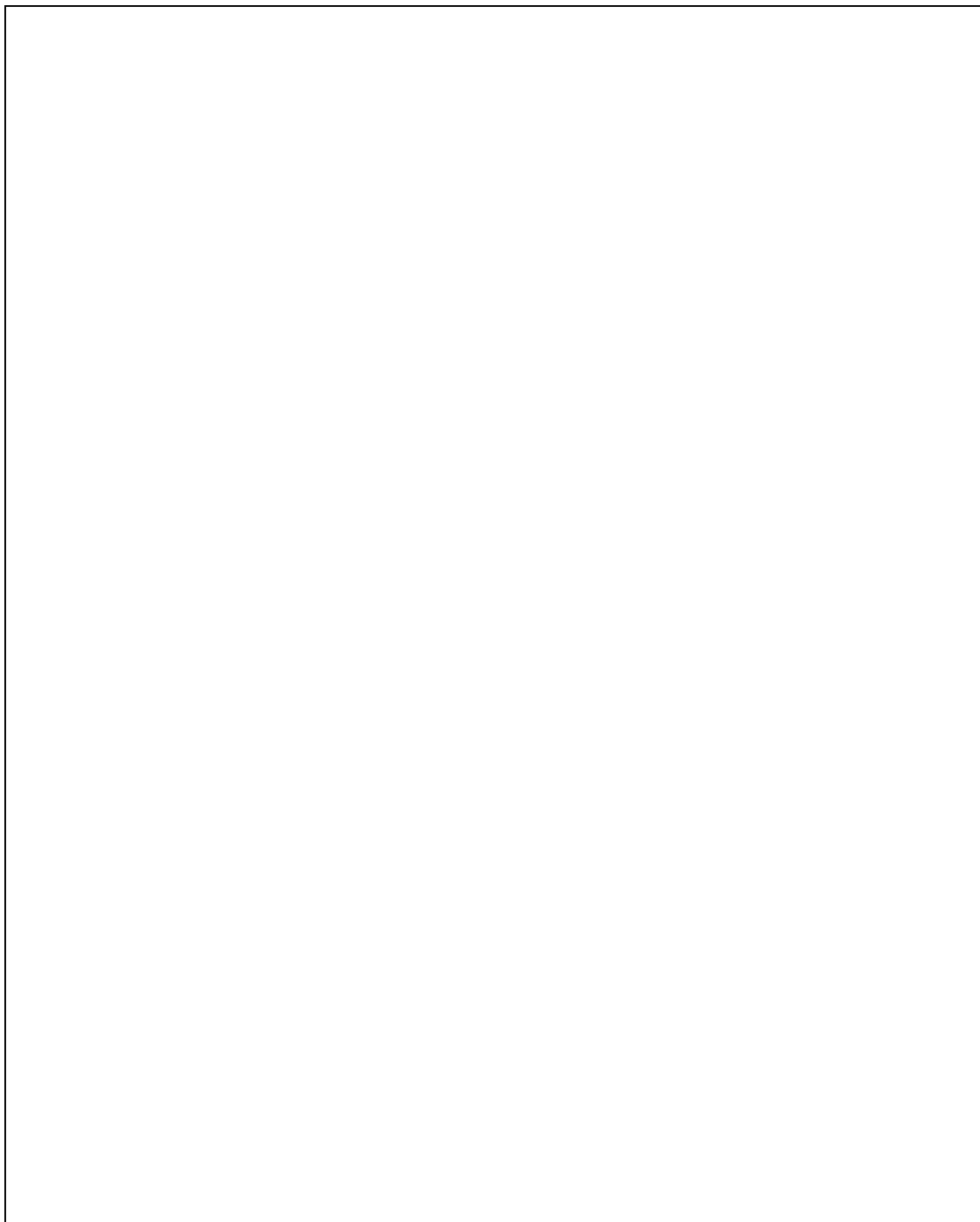
Úloha č. 2

Ako sú rozdelené práce v domácnosti u vás doma? (K jednotlivým domácim prácam pripíš, kto ich zvyčajne u vás vykonáva.)

- žehlenie
- zametanie, vysávanie
- utieranie prachu
- umývanie riadu
- príprava a varenie jedál
- ustielanie postele
- pranie a vešanie bielizne
- vynášanie smetí
- zabezpečovanie vody
- nakupovanie potravín, hygienických potrieb
- bežná údržba auta
- príprava dreva na kúrenie a varenie
- upratovanie (hračiek, v skriniach a pod.)
- polievanie kvetov
- opatera mladších súrodencov

Bonusová úloha

Do rámčeka nakresli obrázok, ktorý znázorňuje tvoje budúce povolanie a pomenuj ho.

Záverečná úloha

Ohodnot' svoje vedomosti!

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Meno autora: Jaroslav Filip

Odbor: Špeciálna pedagogika – učiteľstvo

Forma štúdia: kombinované štúdium

Názov práce: Podpora výchovy, vzdelávania a aktivizácie profesijnej orientácie rómskej mládeže na ISCED 2 v podmienkach Reedukačného centra Košice

Rok: 2015

Počet strán textu: 113

Celkový počet strán príloh: 38

Počet titulov českých použitých zdrojov: 15

Počet titulov zahraničných použitých zdrojov: 19

Počet internetových zdrojov: 50

Vedúci práce: prof. PhDr. Štefan Vašek, CSc.